

REXTER

ČASOPIS PRO VÝZKUM
radikalismu, extremismu a terorismu

ročník 6, číslo 1

Hrozí Iráku rozpad? Is Iraq in threat of disintegration?

Autor: Tomáš Raděj
Email: tomasradej@email.cz

Abstract: The essay about the current development of Iraq is mainly aimed at the potential threat of Iraq disintegration. Although since 2003 Iraq is vexed by violence and chaos, it still remains existing in its borders. Despite of this status quo Iraq is threatened by the potential disintegration. The motley composition of miscellaneous ethnic groups is described in this article and also their present situation is mentioned. The second part of analysis is dedicated to the thoughts about the possible secession of Iraqi Kurdistan and to the complicated Iraqi constitution, which can be seen as obstacle for the integrity of Iraq. The article thus presents an amount of certain scenarios in this volatile country, suffering from the low-intensity civil war and exodus of its population.

V souvislosti s americkou invazí do Iráku v roce 2003 a následným vývojem, jenž během posledního roku vpravdě nemá daleko k občanské válce, často slýcháme o možném riziku rozpadu Iráku. Objevuje se též množství komentářů a analýz, které potenciální disintegraci Iráku hodnotí z rozmanitých úhlů pohledu (srov. Keppel 2006). Skutečností zůstává (prozatím) jednotný Irák, navzdory patrným odstředivým tendencím, navzdory neúspěšným snahám okupačních sil o pacifikaci odboje a také navzdory sektářským a etnickým střetům, k nimž dnes v Iráku dochází.

Současná vlajka Irácké republiky

Vznik Iráku

Úvahy o nesourodosti Iráku a jeho možném rozpadu nejsou záležitostí několika posledních let, ale jsou stejně staré jako historie moderního Iráku. Sloučení tří někdejších osmanských pro-vincí

(vilájetů) v nový stát jako výsledek a důsledek jednání po první světové válce a nového geopolitického uspořádání regionu bylo ve své době krokem, který zapadal do britské strategie vytváření sfér vlivu na Středním východě. Tři osmanské administrativní útvary, jejichž sloučením byl v roce 1920 vytvořen Irák, byly svým etnickým a sociálním složením, jakož i geografickým a hospodářským charakterem, navzájem velice rozdílné (k obecné historii Iráku srov. Karsh, Rautsi 1996; Slughett, Farou-Slughettová 2003).

Vilájet Mósul, hornatý a úrodný severní Irák, byl tehdy převážně kurdským územím s historickými rodinnými a klanovými (v širším kontextu kmenovými) vazbami na území dnešního východního Turecka a severní Sýrie. Vilájet Bagdád představoval dnešní střední Irák, pouštní a vyprahlou krajinu s většinovým nebo téměř zcela sunnitským obyvatelstvem, pevně stmeleným konzervativními velkorodinnými vazbami a kodexem cti a mravů, budovanými v izolaci od center Osmanské říše po několik století.

Poslední osmanský vilájet al-Basra, který dotvořil zrod moderního Iráku, symbolizuje dnešní šíitský jižní Irák, relativně úrodnou rovinu protkanou stepí a polostepí, přerušovanou zvláště v deltě Eufratu a Tigridu bažinatým územím se zcela unikátním demografickým a sociohospodářským charakterem, přičemž tento vilájet měl přirozené a tradiční historické a rodinné vazby na šíitskou Persii – dodnes posilované rodinným spojením současných nejvýznamnějších iráckých a íránských náboženských klanů, které pro šíitské obyvatelstvo představují tradičně větší autoritu než politická moc.

Snoubením těchto rozdílných celků vznikla irácká monarchie pod britským vlivem. Zatímco v té době politicky neuvědomělé šíitské obyvatelstvo neprojevovalo výrazné snahy o autonomii, či nesouhlas se sunnitskou nadvládou z Bagdádu, nearabské kurdské etnikum již v období irácké monarchie v několika ozbrojených povstáních ukázalo své vlastní aspirace, sahající až k vytvoření nezávislého kurdského státu. Moderní historie Středního východu však kurdský národ rozdělila do čtyř států – Turecka, Iráku, Íránu a Sýrie – a do vínku tak Kurdům dala rozdělení mezi státy, které jakékoliv státotvorné snahy v průběhu 20. století zaškrtily buď již v samotném zárodku, nebo pomocí represí a brutálních vojenských kampaní následně při-váděly své kurdské menšiny k poslušnosti. Je však třeba podotknout, že sami Kurdové Středního východu jsou mnohdy rozděleni na rivalizující klany a kmeny i v rámci jednotlivých států, jsou rozděleni také existencí čtyř odlišných základních jazykových dialektů a dalších subdialektů a tak mnohokrát v moderní kurdské historii docházelo nejen k politickým svárům, plynoucím z těchto štěpení, ale i k bratrovražedným bojům.

Meziválečné stíny

Kromě útisku Kurdů bylo meziválečné období v Iráku též svědkem protiasyrských perzekucí. Masakry v asyrských vesnicích v roce 1933, které si vyžádaly tisíce životů, jsou dodnes připomínány v povědomí iráckých Asyřanů jako Den mučedníků (7. dubna) a vesnička Simele dodnes představuje pro asyrskou kolektivní paměť historické trauma a symbol stejně silný, jako v českém povědomí vesnička Lidice.

Je příznačné (nejen na Středním východě), že utlačovaná menšina se nejednou stávala naopak utlačovatelem. Neměli bychom zapomínat na historické reminiscence, které nám ukazují, že iráckí Kurdové, ač perzekvováni, nejednou sami byli původci útisku komunit, žijících v kurdevském prostředí. Je málo známou skutečností, jak významnou negativní roli hráli právě Kurdové např. v arménské genocidě, která se odehrávala na rozsáhlých územích rozpadající se Osmanské říše ke konci první světové války. Tisíce uprchnuvších Arménů, kteří tehdy unikali osmanským (tureckým) jednotkám, našly svou smrt z rukou kurdevských tlup na území dnešního Iráku a Sýrie. Také masakry Asyřanů v roce 1933 byly z velké části dílem kurdevských bojůvek, které tak ve 30. letech etnicky čistily kurdevská území. Vzhledem k současné autonomii Kurdů na severu Iráku a existenci kurdevské regionální vlády na severu země je otázka možného nerovnoprávného postavení nekurdevských menšin v iráckém Kurdistánu velice aktuální. Ostatně, kurdevské útoky na turkomanské cíle a střety obou etnik v problematickém Kirkúku jsou toho pádným důkazem.

Oficiální vlajka KRG (Kurdistan Regional Government of Iraq)

Daleko od pravdy nejsou podle autorova názoru historici a experti, kteří tvrdí, že Irák je z hlediska svého historického vývoje ve 20. století nejbrutálnější arabskou společností, sužovanou nebývalým rozsahem násilím a provázenou chaosem. Tento rys se projevoval i v postoji vůči jednotlivým etnickým a náboženským menšinám.

Současný vývoj jakoby potvrzoval podobné závěry, podpořené i zpětným ohlédnutím na četné převraty a pokusy o převrat, revoluce, přesídlovací a likvidační kampaně, války a vnitřní mezi-etnické

půtky.

Existence irácké monarchie až do jejího krvavého zániku v červenci 1958 byla plna obdob-ných excesů a případů násilí; v žádném jiném arabském režimu pravděpodobně neproběhlo takové množství ať již úspěšných či neúspěšných pučů. Konec monarchie v roce 1958 jakoby symbolizoval iráckou politickou kulturu, založenou na zastrašování a kultu síly i vedoucí osobnosti. Král Fajsal byl zavražděn běsnící lůzou, která jeho tělo při spontánním výbuchu násilí zohavila, ministerský předseda Núrí Saíd byl chycen v přestrojení v ženských šatech (prozradily jej jen jeho mužské boty) – rozzuřený dav vykuchal premiérovu vnitřnosti, vláčel jeho zhanobené tělo ulicemi a nakonec nabodl na plot ministerstva obrany.

Nástup strany Baas

Jestliže se období irácké monarchie vyznačovalo nestabilitou a potlačováním práv některých menšin, léta nově zrozené republiky mezi roky 1958 až 1969 násilným chaosem a nejistotou v kontextu soupeření různých politických a armádních frakcí, tak období od konce 60. let, které vyneslo k moci socialistickou stranu Baas, představuje další temnou stránku irácké historie. Zvláštní směs arabského socialismu (viz kupříkladu slogany typu „Sázej a jez“ nebo „Kdo neseje, nejí“ apod.) a panarabského nacionalismu by sama o sobě nemusela být pro Irák primárně zhoubnou ideologií, avšak postava nového a silného vůdce Saddáma Husajna, který se vynořil v 70. letech ve stranické hierarchii jako politicky nejschopnější vůdce, překroutila původní baasistický odkaz a vytvořila z Iráku stát jediného muže, stát, který přežíval až do roku 2003(srov. Coughlin 2005). Saddámovský baasistický režim byl svou povahou režim, preferující spřátelené sunnitské klany a kmeny, který tak vnesl do irácké politiky další do té doby nevídaná rozdělení a opatření k zajištění nadvlády sunnitské menšiny (viz Gombár 2004).

Etnické složení

Etnicko-náboženské skladbě Iráku dominují tři komunity – nejpočetnější z nich je přibližně 75-80% Arabů a asi 18% Kurdů. Muslimové představují 92-95% populace (z toho šíité 60-65%, sunnitě 20-25%). Na tomto místě je třeba uvést, že drtivá většina Kurdů v Iráku je sunnitského vyznání, velmi malá menšina patří k šíitské větvi islámu a jako zvláštnost přežívají v několika hornatých oblastech poblíž Mósulu tzv. jazídové (nazývání též „uctívači ďábla“, striktně endogamní komunita, někdy považovaná za jakési specifické kurdské subetnikum - jazídija patří ke starým synkretickým islámským sektám, velice často je považována ortodoxními muslimy za pohanskou a příliš eklektickou, slučující ve své věrouce islámské prvky s prvky prastarých náboženských

předislámských kultů). Za mnohem účelnější pro potřeby naší studie ovšem považujeme v současnosti pojímat arabské obyvatelstvo ve dvou základních kategoriích, odpovídajících realitě dnešního Iráku. Z arabských komunit tak budeme hovořit i nadále o sunnitské a šíitské pospolitosti, přičemž nearabské menšiny jsou jako takové popsány na následujících řádcích a jejich odlišný etnický charakter je buď dostatečně dobře znám, nebo je námi zdůrazněn (srov. Shiblak 2005).

Kromě již zmíněných komunit tedy existují v Iráku i další pospolitosti, které můžeme označit za etnonáboženské menšiny - určujícím rysem těchto entit je svébytná náboženská ideologie, lingvistická odlišnost a nesporně i subjektivně pociťovaný odlišný etnický charakter příslušníků těchto menšin. Ten je leckdy posilován i endogamním charakterem některých společenství, která dodržují tradici sňatků v rámci svých malých a stmelěných komunit.

Vyjma zmíněných komunit tak v Iráku můžeme nalézt především tzv. Asyřany, již svým pouhým názvem prastarou komunitu. Tato ryze křesťanská menšina je rozdělena na několik křesťanských denominací; kromě Bagdádu žijí dnes Asyřané hlavně v okolí Mósulu a Dohúku na severu Iráku. Jejich osídlení je též známo jako „Asyrský trojúhelník“. Paradoxně dnes Asyřané čelí nikoliv snahám o arabizaci jejich identity, nýbrž snahám o „pokurdštění“ ze strany iráckých Kurdů, jelikož oblast asyrských sídel se ocitla v rámci iráckého Kurdistanu. Jazykem Asyřanů jsou novoaramejské dialekty, ale běžným rysem iráckých menšin je dosud bilinguálnost, tedy i plynulá znalost arabštiny (ovšem s pádem saddámovské vlády a příchodem mladších generací se postupně vytrácí). Tento problém se však týká i dalších iráckých nearabských komunit, včetně Kurdů. Reálné odhady hovoří o cca 800 000 až miliónu iráckých Asyřanů, což by z Asyřanů tvořilo druhou největší nearabskou menšinu po Kurdech a asi 3% irácké populace, ale podle některých seriózních odhadů opustilo Irák po roce 2003 až 200 000 Asyřanů (což by představovalo disproporční podíl v počtech iráckých uprchlíků).

Vlajka asyrského etnika

Další nearabskou menšinou, zasluhující zmínku, jsou tzv. Turkomané, menšina turkického původu, hovořící dialektem blízkým anatolské turečtině a ještě více dialektům jižního Ázer-bajdžánu. Odhady hovoří o 200 tisících až 2,5 miliónech příslušníků menšiny, která žije na severu Iráku v okolí měst Mósul, Kirkúk či Erbil. Turkomanů, stejně jako Asyřanů, se dotkla vynuceně prosazovaná asimilace ze strany baasistického režimu, zákaz jejich specifického tureckého dialektu ve školách a v médiích a

později i zákaz jeho veřejného užívání. Turkomanům nyní hrozí větší nebezpečí asimilačních snah ze strany Kurdů a mnoho ozbrojených šarvátek ve významném městě Kirkúk se v posledních letech odehrálo jako výsledek kurdsko-turkomanské nevraživosti.

Vlajka iráckých Turkomanů

Pestrá mozaika iráckých pospolitostí, jejichž část byla nyní zmíněna, je výsledkem nesmírně bohaté historie regionu, jehož plochu dnes zaujímá moderní Irák. Státní útvary a starobylé říše, které se kdysi rozkládaly v povodí Eufratu a Tigridu, životodárných vodních tepen této oblasti, přispěly každá svou vlastní specifickou rolí k dnešní různorodosti populace Iráku.

Mezopotámie, Sumerská říše, Akaddská říše, Babylón a Asýrie, významné fáze islámského chalífátu, mongolské dynastie z centrálních asijských stepí, Osmanská říše a další entity zanechaly svou nesmazatelnou stopu (srov. Murier 2004). Následkem současného chaosu je bohužel i značné zplundrování starověkého dědictví země.

Opomenout nesmíme kdysi významnou a dnes již totálně skomírající židovskou menšinu, zbytky iránské menšiny na východě Iráku a rovněž menšiny arménskou a cikánskou (zvanou Qawlíja). Je smutným pravidlem, že v období občanských válek a národních krizí obecně se menšiny stávají terčem útoků rozmanitých radikálních uskupení – v iráckém kontextu je někdy nearabský původ příslušníků menšin společně se zarytými předsudky většinového obyvatelstva důvodem pro ostrakizaci a někdy i smrtící útoky. Např. několik cikánských vesniček bylo napadeno a zdevastováno šíitskými milicemi radikálního duchovního Muqtady as-Sadra; cikáni jsou v Iráku tradičně považováni za hloupé, nevzdělané a za druhořadé občany. Arménská menšina se zase naopak těší reputaci inteligentních lidí a obratných obchodníků s dobrým finančním zázemím – což ovšem neznamená, že arménská menšina by čelila menšímu riziku. Punc nearabské menšiny s odlišnými zvyklostmi totiž nadále zůstává a extremismus některých povstaleckých a teroristických skupin v Iráku nerespektuje žádné hranice.

Zcela neznámá je na západě Iráku kupříkladu též malá národnostní menšina tzv. Šabaků (asi 60 000 osob). Se svou politickou silou a malým počtem nemohou mnohé menšiny v lepším případě očekávat v budoucnu nic více a nic méně než respektování svých unikátních zvyklostí a způsobů života; ale jak se dnes ukazuje, Irák patrně ještě čeká dlouhá cesta k politické kultuře, ve které bude chápána i malá a politicky bezvýznamná menšina jako svého druhu obohacující prvek. Při posuzování otázek, zda a do jaké míry je pravděpodobný rozpad Iráku, musíme mít na paměti neblahý odkaz baasistického režimu a jeho postoje k iráckým menšinám.

Nejvýstižněji můžeme zhodnotit taktiku saddámovského režimu vůči nesunnitským společenstvím jako „metodu cukru a biče“.

Útisk iráckých Kurdů

Kurdské obyvatelstvo na severu Iráku bylo zvláště na konci 80. let vystaveno brutální arabizační kampani, která započala v roce 1986 a trvala do roku 1989; do povědomí se zapsala pod názvem al-Anfál (název koránské súry, pojednávající o válce). Střízlivé odhady hovoří o 50 000 až 100 000 obětí, kurdské zdroje hovoří o cca 180 000 obětech. Důvodem protikurdských kampaní byl sice po desetiletí projevovaný kurdský separatismus – avšak primární příčinou represí byl zvláště paranoidní pocit Saddáma Husajna, že kurdské autonomistické požadavky ohrožují jeho politické přežití. Zpětně se může zdát nadsazené hodnotit protikurdské represe v celé jejich šíři jako „rozmar“ jediného muže, ale Irák byl od 70. let Saddám Husajn. Vše pronikající kult osobnosti a všudypřítomný bezpečnostní aparát měl zajistit politické přežití Saddáma Husajna, který příležitostně utiskovaným menšinám nastavoval i vlídnou tvář. Vládní ofenzívy a hanění kurdské opozice se tak příležitostně střídalo s široce propagovaným udílením dotací pro kurdské oblasti, zmínkami o respektování kurdské kultury a tradic, jakož i setkáváním kurdských činitelů s laskavým a usmívajícím se vůdcem.

Na tomto místě je třeba říci, že kurdskému úsilí o nezávislost nikdy dříve v historii ne-prospěla vnitřní štěpení – a také saddámovské období přináší hojně důkazy o této slabině kurdských snah. Dvě hlavní kurdské frakce, PUK (Vlastenecký svaz Kurdistánu – vůdce Džalál Tálabaní) a KDP (Demokratická strana Kurdistánu – vůdce Masúd Barzání) byly mnohdy zaslepeny vzájemným antagonismem, čehož Saddám nejednou dovedně využil a rozštěpil tak kurdské řady vyčerpávajícími vnitřními sváry. V období saddámovské nadvlády existují podle našeho mínění tři významné milníky postoje ke Kurdům – za prvé v polovině 70. let (zvláště 1974-75) velmi těžké boje irácké armády s kurdskými partyzány (známými jako pešmerga – „čelící smrti“), které vyústily v ústupky iráckého režimu kurdským požadavkům. Ústupky však přišly ve slabé chvílce saddámovské diktatury, zle tlačené šáhovým Íránem k přijetí íránských požadavků ohledně demarkace hranic – výměnou za iráckou „ztrátu tváře“ mělo být utnutí íránské podpory kurdskému guerillovému hnutí. S iráckou politickou porážkou v jednáních s Íránem však přišla pohroma pro kurdský odboj – s vyschnutím íránské pomoci irácká vláda obnovila po roce 1975 svou plnou vládu nad odbojným kurdským územím a přišly represe, již tradičně doprovázené i „cukrem“ a zdánlivě smířlivým postojem Saddáma ke kurdské neposlušnosti. Druhým výrazným milníkem byla druhá fáze irácko-íránské války v letech 1980-88 a situace, kdy se

v roce 1986 ocitl Irák ve své nejtěžší hodině celé války. Pouhé riziko kurdské páté kolony v této chvíli představovalo pro přežití saddámovské diktatury fatální hrozbu a tak přišly do jisté míry preventivní represe Kurdů ze strany režimu – ztělesněné hrůzami kampaně al-Anfál. Západ sice zná jako symbol represí použití chemických zbraní v městečku Halabdža v roce 1988, ale systematické násilí zahrnovalo nucené přesídlování, sběrné tábory, popravy kurdských mladíků a mužů v tzv. vojenském věku (v praxi od zhruba 14 do 60 let) a další zvěrstva. Zdecimované kurdské obyvatelstvo však přesto povstalo v roce 1991 znovu proti saddámovské krutovládě v rozhodném odporu, který je třetím význačným milníkem kurdské existence pod jařmem saddámovské diktatury. V atmosféře války v Perském zálivu a úspěšné spojenecké operace Pouštní bouře nebyli Kurdové naštěstí zcela ponecháni napospas odvetě režimu a započala tak de facto kurdská cesta k nezávislosti, ztělesněná dnes polonezávislou kurdskou regionální vládou. Vždyť kdo by kdysi v letech hlubokého útlaku tušil, že Kurd Džalál Tálabaní se stane iráckým prezidentem?

Možné scénáře vývoje

Je nutné počítat s tím, že iráčtí Kurdové navzdory současnému nesouhlasnému postoji mezi-národního společenství budou i nadále své autonomistické snahy silně projevovat a nebudou chtít jen kurdskou regionální vládu, ale mnohem více. Pokračující nestabilita jižního a zvláště středního Iráku je silným impulsem pro Kurdy, aby ve vhodném období naplno projevíli dávná přání a ambice a deklarovali úplnou nezávislost.

Jestliže kurdská menšina reprezentuje nejmocnější separatistický element dnešního Iráku, nejpočetnější a nejsilnější irácká komunita, *šíté, nijak neartikulují snahy o likvidaci Iráku jako jednotného státu*. Disponujíc značným ropným bohatstvím a také mocí nad bezpečnostním aparátem nemají šíté důvody k rozdělení Iráku (k tomu srov. Nakash 2003).

Často vyslovované obavy nad možným spojením iráckých šítů s šíitským iráckým režimem sice argumentují společnou šíitskou vírou, ale existují dva zásadní faktory, s nimiž je nutné počítat – perský Irán není etnicky, ani lingvisticky spřízněn s iráckými arabskými šíity, navzdory již zmiňovanému propojení některých významných náboženských rodin, daným propojením významných šíitských center vzdělanosti a víry (Nadžáf a Karbalá v Iráku, Mašhad a Qom v Íránu). Druhým faktorem je odlišnost nábožensko-politické doktríny, irácká varianta šíismu spočívá na základech chomejníovských ideálů, ztělesněných v ideologii velájat-e fakíh („vláda duchovního“) – naproti tomu irácká šíitská tradice považuje iráckou verzi za příliš radikální a puritánskou, neodpovídající věroučným prvkům iráckých šítů. Třebaže dnes nelze popřít inspirační potenciál iráckého režimu především mezi mladými, svobodnými a frustrovanými iráckými šíity, přinejmenším první rozdělující faktor se zdá být zatím celkem silným motivem pro nenavázání bližšího spojení s iráckými šíity. Pokud jde o druhý faktor, období pokračující krize a politického

vakua je nesporně vhodným podhoubím pro radikální proiránské elementy v Iráku – ale do jaké míry se jedná o pouze pragmatický svazek nebo o ideologický „sňatek z lásky“, bude ovlivněno, ač to zní banálně, celou škálou komplementárních faktorů. V tom případě by v hypotetickém scénáři především zesílení a další kvalitativní posun sunnit-ského odboje, či odtržení Kurdistanu, mohlo hrát přibližovací roli a iráčtí šíité by patrně vyjadřovali větší touhu po spojení s Íránem – intenzita těchto tužeb by zřejmě byla přímo úměrná dopadům těchto událostí na šíitskou komunitu.

Pravděpodobnější variantou vývoje je však vlastní cesta iráckých šíitů při budování nového Iráku a spíše nechuť k bližšímu přimknutí k iránskému režimu. Ostatně iráčtí šíité během irácko-iránského konfliktu svou krví zpečetili „společenskou smlouvu“ s iráckým státem a jen zlomek iráckých šíitů kolaboval s iránským nepřítelem. Ani iráckým šíitům se přesto nevyhnuly masové deportace a vyhánění z oblastí, považovaných režimem za strategické. Úplné vyhoštění se dotklo 100 000 až 200 000 iráckých šíitů, kteří uprchli do Íránu, další šíitské rodiny byly režimem přesídleny na sever do sídel, z nichž byly vyhnány kurdské rodiny. Deportace šíitských arabských rodin z jižních rovin do horského prostředí Kurdistanu nejenže vykořenily a dezorientovaly nově příchozí šíity, ale také později přilily oleje do ohně vzájemné kurdsko-arabské nevraživosti. Přesuny některých nepohodlných šíitských rodin nejenže umístily šíity do lépe kontrolovatelných oblastí, ale navíc i pomáhaly arabizovat na ropu bohatý region Kirkúku – existovaly však i mnohé dobrovolné přesuny šíitských rodin za vidinou levného bydlení a půdy, které strana Baas nabízela jako lákadlo pro dobrovolné přesuny. Kirkúk je tak dnes jablkem sváru nejen mezi Araby a Kurdy, ale také mezi Kurdy a Turkomany.

Rozpad Iráku si jistě nepřejí sunnitě. Nikoli z lásky k jednotnému státu; převládá pragmatis-mus – sunnitům by zbyly pouště a části Iráku bez nerostných surovin (a části Bagdádu, kde se ale stále více „zabydlují“ šíitská komanda smrti a šíitské rodiny) (srov. Raděj 2007).

Vzhledem k výše uvedenému není pouhou akademickou otázkou zabývat se rizikem potenciálního zániku Iráku tak, jak jej známe dnes. V západních úvahách je tato alternativa noční můrou, která by rozdmýchala kurdské povstání v Turecku, vyvolala tureckou invazi do severního Iráku, posílila iránský režim spojením s iráckými šíity a ve svých konečných důsledcích destabilizovala celý Střední východ.

Rozpad Iráku – co by opravdu přinesl celé oblasti? Existují teze, že hlavním důvodem, proč americké tažení v roce 1991 nedokončilo svržení saddámovské diktatury, byly obavy USA z rozpadu Iráku. Strategické úvahy mohly vést opravdu v té době k závěrům, že Saddám Husajn u moci je menším zlem než jeho svržení zažehnout válku na celém Středním východě a uvolnit stavidla běsnění všech nevyřešených, starých i aktuálních antagonismů a křivd. Rozpad Iráku je tedy relativně pravděpodobným, ale nikoli jediným možným scénářem. Prohlubující se autonomie iráckého Kurdistanu je mnohými Kurdy bezesporu vnímána jako historická šance, jež by se neměla promarnit. Projevy (skryté i otevřené) neloajality a nezávislosti na centru, kterým je násilím zmítaný Bagdád, jsou den ode dne hmatatelnějšími. Vědomí všech křivd a nepravostí, které se staly během posledních

desetiletí, je jen jedním z průvodních jevů současnosti.

Kurdistán nechce mít namnoze nic společného s nestabilitou ostatních částí Iráku, ale na druhou stranu se jistě i vlastních krůčků ke skutečné nezávislosti bojí. Obavy z turecké vojenské intervence, které výhrůžně zaznívají z úst tureckých představitelů, na klidu iráckým kurdským nacionalistům nepřidávají. I v Turecku však už zazněly hlasy (včetně bývalého tureckého prezidenta!), považované prozatím za kacírské, které tvrdí, že existence nezávislé kurdské entity na severu Iráku může být politickou skutečností, se kterou by se Turecko dokázalo smířit – a dokonce s nově vzniklým útvarem sousedsky spolupracovat. V prognózách dalšího vývoje tak pracujeme s neznámými proměnnými, jako jsou chování a státoprvní snahy kurdské elity v Iráku, reakce Turecka a rozhodovací procesy na nejvyšších místech země, budoucí vývoj středního a jižního Iráku a zvláště pak případná reakce zbytku Iráku po odtržení Kurdistánu.

Jsem toho názoru, že destabilizovaný Irák by dokázal akceptovat odtržení Kurdistánu bez větších bojů a krveprolití jen v případě velké vnitřní slabosti a pokračujících sektářských střetů, které se ovšem jeví být velmi pravděpodobné, avšak nikoli nevyhnutelné. Naopak, zvažujeme-li různé alternativy, může dojít ke sjednocení dvou bojujících skupin, sunnitů a šíitů, s cílem zabránit kurdské secesi!

kud se Kurdistán odtrhne a Turecko se z různých vnitřních i mezinárodních důvodů ne-odhodlá ostře zakročit, syrská i iránská nevraživost nebude s velkou pravděpodobností vojensky artikulována a na mapě světa vznikne nový stát. Možná hlavní otázkou pro budoucí posilování autonomie a (snad?) samostatnosti iráckého Kurdistánu však bude, zda a jak Kurdové dokáží obhájit i na mezinárodní scéně své požadavky a především uspokojivě přerozdělit ropné bohatství v kirkúcké oblasti; tato ryze ekonomická otázka se může stát hlavním rizikem: bezpečnostně-politickou otázkou a i kamenem úrazu budoucího státoprávního uspořádání země..

Jestliže tedy připustíme, že rozpad Iráku není vyloučený a vznik samostatné kurdské části ve střednědobém horizontu budeme považovat za poměrně vysoce pravděpodobný, odlišné hodnocení bude představovat uspořádání nekurdských částí Irácké republiky. Vznik sunnitského státního útvaru je dosti nepravděpodobný, vznik samostatné šíitské entity rovněž.

Hovořili jsme o tom, že rozpad Iráku není jediným možným scénářem budoucího vnitřního uspořádání Iráku. Druhou variantou a my ji v současné době považujeme za pravděpodobnější, je možná dohoda hlavních aktérů současné politické scény v Iráku na budoucím federativním Iráku s výrazně posílenými prvky autonomie regionů.

Federativní Irák je zakotven v Ústavě a v současné době je podporován jak kurdskou koalicí, tak většinou šíitských politických entit a sunnitsko-sekulárními stranami. Rezervovaně se k federaci staví sunnitě, zejména Asociace sunnitských učenců.

Irácká ústava a její úskalí

Hovoříme-li o hypotetických scénářích dalšího vývoje Iráku, především se zřetelem na jeho celistvost, jako červená nit všemi úvahami se vine otázka současné irácké ústavy, kterou jsme doposud úmyslně nezmínili. Dosti již bylo napsáno o tom, že byl tento základní dokument přijat příliš urychleně, že americká okupační správa dala raději přednost splnění slibovaného termínu před důsledným „vyladěním“ textu ústavy, a že okolnosti, provázející přípravu a schvalování ústavy byly neodpovídající přípravě tak stěžejního dokumentu – pro nás je v této souvislosti důležitým faktem především reflexe některých článků ústavy, pojednávajících buď o našem tématu nebo ve vztahu k němu majících fatální důležitost.

Články ústavy, věnující se tématu federálního uspořádání, mají objektivně řečeno značně decentralizační charakter. Obzvláště článek 114 je v našem kontextu dostatečně ilustrující – případný střet v otázce federálních (tedy centrálních) kompetencí (pokud výslovně tyto nepřísluší federální vládě) a stanovisek s kompetencemi regionálních administrativ je vyřešen ve prospěch regionů, neboť ústava v tomto případě stanovuje, že „přednost bude dána regionálním zákonům“. Nutno podotknout, že dosud jediným existujícím regionem sui generis je irácký Kurdistan, spravovaný KRG (Kurdskou regionální vládou). Vznik dalších regionů je podmíněn ústavou stanovenou „prostou většinou hlasů“ v iráckém parlamentu. Vzhledem k závažnosti podobného vývoje je až překvapivé, že není požadována kupříkladu absolutní většina. Je tak velice nasnadě, že nejsnadnější podmínky pro vznik podobného regionu se dnes teoreticky nabízejí početné šíitské komunitě, která zatím pragmaticky spolupracuje s iráckými Kurdy a akceptuje kurdskou autonomii – jistě doufajíc, že současnou existencí kurdské KRG autonomistické požadavky iráckých Kurdů končí.

Otázka federálního uspořádání je úzce provázána též s přerozdělením zisků z nerostného bohatství – spravedlivá distribuce zisků v rámci státu je sice kýženým ideálem nové irácké republiky, který ústava zakotvuje a nezpochybňuje, ale v příštích letech budeme s napětím sledovat, zdali se toto citlivé téma nestane jednou z rozbušek v mírové koexistenci jednotlivých iráckých komunit (blíže viz Raděj 2003).

Vzhledem k tomu, že sunnitská komunita obývá střed země, kde „nic není“, přispívá tato skutečnost bezesporu k sílícímu pocitu jejich marginalizace a obav ze značných nevýhod z toho plynoucích na

politické scéně - naopak kurdská a šíitská komunita se může těšit ze značných ropných, a strategicky významných, zdrojů na svých územích. Otázka zůstává - kdo v budoucnosti zaručí, že sunnitě nebudou žehrat na podhodnocení svých podílů a budou se považovat za menšinu, která není v otázce redistribuce financí, plynoucích z nerostného bohatství, terčem ústrků a křivd?? Ústava by měla být normativním dokumentem, který by v rámci možností obecně, leč přesto dostatečně, formuloval odpověď na námi zmíněné nevyřešené problémy - avšak Irák má dnes ústavu, jež trpí spoustou vágních a mlhavých definic, odkazováním na další zákony, jež dodnes nejsou přijaty, odvoláváním se na budoucí dodatky, které dosud nikdo „nedodal“ apod. S jen velmi malou nadsázkou tak můžeme říci, že systém vypracovávání ústavy se spoléhal na princip „bukra“ (v hovorové arabštině „zítra“), tedy vědomé odkládání velice klíčových faktorů budoucího uspořádání.

Je zřejmé, že ústava a její zmínky o federálním uspořádání odrážejí současný chaotický stav irácké společnosti, jakož i patrnou bezradnost USA tváří v tvář tak mnoha komplexním problémům. Ale právě proto jsme toho názoru, že ústavě se jako základnímu dokumentu měla věnovat větší pozornost, jako stavebnímu kamenu, na němž by se pokračovalo ve stabilizaci posaddámovské společnosti.

Silná irácká federace, s dobře propracovanou ústavou a zákony, je jedinou alternativou konkurující možnému rozpadu Iráku. O to větším neštěstím a nebezpečím je skutečnost, že současná ústava nejenže není považována v samotném Iráku (nemluvě o mezinárodních názorech) za kvalitní právní text, ale v zásadě za dokument, jenž obsahuje i zárodky problémů příštích. I objektivní mezinárodní analýzy kupříkladu docházejí k názoru, že ústava v konečném důsledku marginalizuje sunnitskou komunitu ve středu Irák - a bez spokojenosti většiny sunnitské pospolitosti Iráku nemůžeme doufat ve stabilní Irák.

Mohlo by se zdát, že doposud jen skepticky mapujeme stávající problémy a nepřipouštíme možný pokrok - ovšem naděje v tento pokrok, v rozumný postup elit hlavních etnonábožen-ských komunit a jejich schopnost dohodnout se na klíčových, a námi zmíněných, problémech představuje jedinou naději pro zachování jednotného Iráku tak, jak jej známe dnes.

Literatura a zdroje:

- Coughlin, C. 2003. *Tajný život Saddáma Husajna*. Praha: BB Art.
Gombár, E. 2004. *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004.
Karsh, E., Rautsi, I. 1996. *Saddám Husajn*. Praha: Melantrich.
Keppel, G. 2006. *Válka v srdci islámu*. Praha: Karolinum.

- Munier, G. 2004. *Iraq. An Illustrated History and Guide*. Northampton (USA): IPG.
- Nakash, Y. 2003. *The Shiis of Iraq*. New Persey: Princeton University Press.
- Raděj, T. Irák - nekonečný příběh násilí a omylů. *Mezinárodní politika*, XXXI, 7, 2007, s. 35 – 36.
- Raděj, T. *Válka v Iráku v roce 2003 a její důsledky pro ropný průmysl*. *Mezinárodní politika*, XXVII, 9, 2003, s. 8 – 9.
- Shiblak, A.. 2005. *Iraqi Jews. A History of Mass Exodus*. London: The Lure of Sion.
- Sluglett, P., Farouk-Sluglettová, M. 2003. *Irák od roku 1958*. Praha: Volvox Globator.

Ukrajinský pravicový extremismus

Autor: Martin Laryš

Email: Larys.Martin@seznam.cz

The Ukrainian right-wing extremism constitutes unknown issue, both in Czech academic discourse and broad public attention. First Ukrainian radical nationalist formations were founded even before the break-up of Soviet Union and sought for independent Ukraine with references to OUN-UPA, nationalist forces active in first half of the 20th century. The Ukrainian National Assembly, with its paramilitary wing – Ukrainian National Self-Defence, was the most powerful right-wing extremist party in the 90s, but it gradually began to be out of its depth and was replaced by the All-Ukrainian Union „Liberty“ in this position. In addition to the political parties, the right-wing extremist ideas and attitudes are also shared by the members of various subculture branches and militant Neo-nazi structures in the Ukraine.

Tento příspěvek usiluje o zmapování ukrajinského pravicového extremismu a jeho vývoje od získání ukrajinské nezávislosti v srpnu 1991 s přihlédnutím k jeho historickým kořenům

Úvod

Text se zabývá pouze extremismem ukrajinského etnika a nezahrnuje pravicový extremismus národnostních menšin na Ukrajině (tj. zejména Rusů).[1] Práce se přidržuje vzorce rozdělení ultrapravice (či krajní pravice) na pravicově radikální a pravicově extremistickou část, přičemž sledovat bude pouze extremistickou část spektra.[2] Ačkoliv vývoj ukrajinského pravicového extremismu vychází ze zdrojů, které by se v dnešním diskurzu nemohly jednoznačně označit jako extremistické, autor považuje jejich představení za zásadní, neboť vytvářejí nezanedbatelný a nepřehlédnutelný inspirační a identitární zdroj ukrajinské ultrapravice jako celku. Po krátké genezi ukrajinského radikálního nacionalismu text zkoumá problematiku pravicově extremistických stran a občanských sdružení, mezi nimiž se nevyskytují uskupení jako např. Organizace ukrajinských nacionalistů a jeho variace a odštěpenecké skupiny (např. OUNvU), které by se na ose pravicový radikalismus – pravicový extremismus ocitly v radikálně pravicové části spektra a nejsou předmětem zkoumání. Jednotlivé extremistické formace (UNA-UNSO, DSU, VO Svoboda ad.) procházely od svého založení na počátku 90. let dynamickým vývojem, přeléváním sfér vlivu v pravicově extremistickém táboře a vykazují jisté nuance v ideově-programové profilaci, které budou v textu podrobněji

zachyceny. Hypotézy tkví ve dvou bodech: z ideově-programatického hlediska se jedná o strany a sdružení, vycházející z odkazu autochtonního ukrajinského nacionalismu (v teoriích Doncova a Sciborského a praxi OUN-UPA), ale do značné míry se liší v přizpůsobení politickým realitám 90. let a počátku 21. století, postojem k jednotlivým problémům, důrazem na etnickou exkluzivitu a jednotlivými problémy, běžně exploatovanými formacemi pravicově extremistické provenience. Další hypotéza se týká vlivu extremistů na politické dění Ukrajiny, které bylo v 90. letech omezenější díky charakteru Kučmova hybridního režimu, ale ačkoliv nedosahovali a nedosahují vysokých volebních zisků, hráli poměrně významnou roli při protirežimních akcích z přelomu tisíciletí a určitý vliv si zajistili taktikou zahrnování svých představitelů na kandidátky bloků národně-demokratického tábora (BJuT a NU) od roku 2002, které ale skončilo buď umírněním postojů jednotlivých kandidátů, anebo jejich vyloučením za příliš radikální pozice. V textu jsou představeny i neonacistické militantní struktury – rozdvojená ukrajinská pobočka Blood and Honour, UNTP a Patriot Ukrajiny, stejně jako extremistické odnože subkultur mládeže, tj. skinheads, hooligans a NS black metalu, který je na Ukrajině nezvykle silný. Další vyslovená hypotéza se obrací na posouzení vlivu obecně známého jazykového, kulturního a teritoriálního rozpolcení Ukrajiny na pravicově extremistickou scénu, které je v tomto aspektu silně patrné.

1. Vymezení pojmů a definice

Pravicový extremismus bývá politikými vědci řazen spolu s pravicovým radikalismem do tábora krajní pravice (či ultrapravice), kde radikalismus slouží jako „mezistupeň“ mezi extremismem a demokracií (srov. Mareš 2003: 33). Cílem kapitoly je jasně odlišit pravicový radikalismus a extremismus a stanovit kritéria pro tuto diferenciaci.

1. 1 Pravicový radikalismus a extremismus

Mudde vyděluje směr populistického pravicového radikalismu, který vnímá jako specifickou podobu nacionalismu a umírněnou alternativu pravicovému extremismu, od kterého se odlišuje (nominální) demokratičnost[3]- pravicově extremistické strany jsou podle Mudde antidemokratické a často elitářské, zatímco populistické radikálně pravicové strany jsou (nominálně) demokratické a populistické. Např. Macridis definuje pravicový extremismus jako „ideologii, která kombinuje rasismus, xenofobii a nacionalismus“. Backes a Jesse tvrdí, že je to „kolektivní název pro antidemokratické dispozice a pokusy, které jsou tradičně umístěny na extrémní pravici v pravolevém kontinuu (Mudde 2007: 49). Úžeji pravicový extremismus oba autoři považují za projev jednostranného vyššího hodnocení vlastního „etnika“, „rasy“, či „národa“ (etnocentrismus, rasismus, nacionalismus). Pravicový extremismus je „antiindividualistické obranné hnutí negující demokratický základní axiom fundamentální lidské rovnosti, zaměřené proti liberálním a demokratickým silám a produktu jejich vývoje. Cílem pravicových extremistů je nastolení politického řádu,

institucionalizujícího fundamentální nerovnost lidí zakládající se na původu, výkonu, národnosti, etnické nebo rasové příslušnosti“ (Mareš 2003: 22). Druhá rovina rozlišování krajní pravice spočívá v základech radikalismu a extremismu (pravického i levického). Politický extremismus se vyznačuje sklonem k dogmatismu a nesnášenlivostí vůči všem, kteří myslí jinak (Mareš 2003: 21).[4] Dalším důležitým prvkem je akceptace politického násilí, či jeho realizace (Mareš 2003: 25), které absentuje u radikálně pravicových subjektů. Práce tedy bude typologicky rozlišovat pravicově extremistické subjekty podle následujících kritérií: popírání demokratického zřízení a snaha o jeho nahrazení; elitářství; kombinace etnonacionalismu, xenofobie, rasismu a antisemitismu; sklon k dogmatismu; akceptace či realizace politického násilí.

2. Vývoj ukrajinského pravicového extremismu od získání nezávislosti v roce 1917

Po skončení občanské války v Rusku připadla převážná část Ukrajiny Sovětskému svazu, v němž byl vyhlášen boj třídnímu nepříteli a program kolektivizace půdy. V letech 1930-33 padlo za oběť uměle vyvolanému hladomoru 5-6 milionů lidí většinou ukrajinského původu. Pro ukrajinskou emigraci byl pochopitelně úhlavním nepřítelem Sovětský svaz, ale také Polsko a Československo, státy, které získaly po první světové válce části ukrajinského území (Auský 2002: 101).[5] Již ve 20. letech se ve východní Haliči (část „historické“ Ukrajiny podřízené Polsku) ustavilo tajné hnutí v čele se skupinkou mladých důstojníků – Ukrajinská vojenská organizace, jež usilovala o to zasadit se všemi prostředky včetně teroristické činnosti o vybudování nezávislého státu.[6] Zástupci ukrajinských národních organizací svolali v roce 1929 sjezd do Vídně (Kongres ukrajinských nacionalistů) a založili Organizaci ukrajinských nacionalistů (Orhanizacija ukrajinskych nacionalistiv – OUN).[7] Cíl OUN představovalo vybudování nezávislé a autoritářské „Velké Ukrajiny“ na obou stranách rusko-polské hranice, z níž by byla vypuzena obě „zla“, za něž se považoval socialismus a liberální demokracie (Milza 2005: 409). Během meziválečné periody OUN odmítala parlamentní politiku, obzvláště v Polsku, kde byla represe proti národní menšině pojímána (mimo sovětskou Ukrajinu) jako nejintenzivnější. Svou taktikou sabotáží a teroru proti polské moci se snažila v ukrajinské veřejnosti podnítit stav „permanentního revolučního vření“ a „vytvářet a dále posilovat protestní náladu vůči úřadům“. Se zřetelem k těmto záměrům byly na počátku 30. let provedeny stovky sabotážních akcí, desítky loupeží („vyvlastnění státních fondů“) státního majetku, přes 60 pokusů o atentát, organizovaných členy OUN. Nejznámější akcí bylo zavraždění polského ministra vnitra Bronislawa Pareckého v roce 1934, jehož OUN činila odpovědným za protiukrajinskou pacifikační kampaň. V předvečer druhé světové války čítala organizace zhruba 20 000 tisíc členů (Bojko - Goněc 1997: 113). Předseda OUN Jevhenij Konovalec byl v květnu 1938 zavražděn sovětským agentem[8] a jeho následovník Andrij Melnyk se rozhodl za zvýšeného německého zájmu o východní území spolupracovat s německou zpravodajskou službou (Abwehr), ovšem uspokojení Ukrajinců vytvořením jednotného ukrajinského státu nebylo v programu Třetí říše.

OUN tvořila hlavní sílu pro organizaci dobrovolníků na obranu krátkodobé existence Karpatské Ukrajiny v letech 1938-39. V dubnu 1939 se v Berlíně konala schůzka vůdců ukrajinské politické

emigrace s činiteli Třetí říše. Poté Němci začali z členů OUN formovat podvratné skupiny, jež měly za úkol provádět sabotážní akce proti Polsku. Za tímto účelem vznikla střediska speciální přípravy v táborech u Vídně, Brna, Braunschweigu, Hannoveru a ve východním Prusku (Bojko – Goněc 1997: 135). Již v roce 1940 nastalo první rozštěpení OUN na generační a operační bázi. Stále zřetelněji se ukazoval rozpor mezi veterány – členy Výboru ukrajinských nacionalistů (Provid ukrajinskych nacionalistiv – PUN) (Melnyk, Baranovs'kyj, Suško, Scibors'kyj ad.), kteří převážnou dobu žili v exilu a mladými, radikálními bojovníky, kteří vedli guerillovou válku na západoukrajinském území (Bandera, Stecko, Šuchevyč ad.). Příčinou konfliktu byl mimo jiné i boj o moc a vliv v organizaci, jehož vyostření způsobily napjaté osobní vztahy a zásadní rozpory v otázkách taktiky boje. Mladí radikálové požadovali od vůdců PUN opuštění politiky orientace OUN na jedinou zemi (Německo), ale i navázání kontaktů se západními mocnostmi. Členové Výboru OUN byli převážně lidé staršího věku, kteří tíhli ke spíše umírněnějším metodám.[9] V srpnu 1939 se v Římě konal II. velký sněm OUN, na němž dominovali přívrženci Andrije Melnyka, který byl opět zvolen hlavou organizace. Odpověď radikálů se stala konference, uspořádaná v únoru 1940 v Krakově, která neuznala usnesení římského sněmu a rozhodla o vytvoření Revolučního výboru OUN, do jehož čela byl zvolen Stepan Bandera. Tím začíná paralelní existence dvou ukrajinských nacionalistických organizací OUNb (resp OUNr) – banderovská, resp. revoluční, a OUNm čili melnykovská. Melnykovci počítali s podstatnou pomocí Německa při řešení ukrajinské otázky, kdežto banderovci prosazovali myšlenku, že ukrajinské nezávislosti může být docíleno národní revolucí, kterou je možné uskutečnit pouze vlastními silami. (Bojko – Goněc 1997: 155-157).

Za pomoci německého vojenského velení OUNb zformovala Legion ukrajinských nacionalistů, jenž se skládal ze dvou oddílů: Legie Roland a Legie Nachtigall.[10] Oba legiony nepřisahaly říši, ale „... na svobodnou Ukrajinu, pro kterou jsem ochoten i zemřít“. Němci je chtěli použít při strážné službě a trestných akcích na okupačním území. Bandera v nich viděl zárodek budoucí ukrajinské národní armády a prostředek zvýšení vlivu OUNb. Prapor Nachtigall se stavem 500 dobrovolníků v čele německého postupu vstoupil 30. června do Lvova.[11] Oba prapory pak byly přemístěny na území říše a v březnu 1942 sloučeny do jednoho protipartyzánského útvaru a nasazeny v Bělorusku.

30. června 1941 uspořádali banderovci ve Lvivě Ukrajinský národní sněm, na němž byl schválen Akt obnovení ukrajinské svrchovanosti, který aktualizoval politickou taktiku orientace na vlastní síly, nezávislé na zahraniční pomoci (Červak 1996). Byla vytvořena ukrajinská vláda v čele s Banderovým spolupracovníkem J. Steckem. Reakce Berlína na obnovení ukrajinské nezávislosti byla tvrdá – Bandera, Stecko a jiní čelní představitelé OUNb byli uvězněni a deportováni do Berlína[12]. OUNm se od lvivské akce banderovců distancovala a v červenci 1941 Melnyk Hitlerovi zaslal dopis, v němž vůbec nezmiňoval otázku ukrajinské nezávislosti a naopak ukázal submisivní postoj OUNm. Loajalita melnykovců zůstala neotřesená až do bitvy u Stalinradu, po níž se odhodlali k větší samostatnosti. OUNm se soustředila do větších měst, kde organizovala místní samosprávu, pomocnou policii a řadu společenských organizací.

Německá okupační politika naprosto zklamala očekávání ukrajinského obyvatelstva. Jakékoliv pokusy o sblížení ukrajinských nacionalistů s německou stranou byly ze strany komisariátu (vedeného nechvalně proslulým „odborníkem na východní okupační politiku“ E. Kochem) odmítnuty. Kromě toho byly zformované dobrovolcké prapory trvale reorganizovány a přemístovány, čímž se snižovala jejich použitelnost. Existovaly i tzv. ochranné ukrajinské prapory (Schuma), do nichž byli částečně zařazeni také kozáci. Kromě nich vznikla marginální Ukrajinská osvobozenecká armáda (Ukrajins'ke vijsko vyzvole - UVV).

2. 1 Ukrajinské útvary na straně Němců

V průběhu války na východní frontě došlo ke změnám v rasovém hodnocení národů, protože válka neprobíhala podle německých představ. Ukrajinci původně patřili mezi národy, kterým nebude dáno právo nosit zbraň. Politická rozhodnutí a vývoj ozbrojeného konfliktu tyto názory změnil. Halič připadla SSSR a prožila 21 měsíců sovětské okupace. Po zahájení operace Barbarossa v červnu 1941 se část ukrajinské emigrace vyslovila pro spojenectví s Německem, nicméně výzva haličským dobrovolníkům k přihlášení se ke křížáckému tažení proti „židobolševismu“ byla vydána až v dubnu 1943. Počty přihlášených byly překvapivě vysoké a odhadovaly se až na 100 000. To bylo více než plánovaných 13 000 vojáků na jednu pěší divizi. Od června 1943 byla tato divize uváděna jako 14. SS Freiwilligen-Division „Galizien“ (14. dobrovolnická divize SS „Halič“).[13] V červenci 1944 byla nasazena na přehrazení postupu rudé armády u města Brody a z původního počtu 14 000 se podařilo přežít obklíčení pouze 3 000 příslušníkům divize. Do bojového stavu byla doplněna 8 000 důstojníky a vojáky ze záložního pluku a obnovila svou bojeschopnost. Ztratila svůj haličský charakter a byla přejmenována na 14. Waffen-Grenadier-Division der SS (ukrainische Nr. 1). Tím byla zařazena do nově organizovaných nacionálních útvarů v rámci německých branných sil jako např. Ruská osvobozenecká armáda pod velením gen. A. A. Vlasova. Její poslední (neoficiální) název zněl 1. ukrajinská divize Ukrajinské národní armády. Německé výsostné znaky byly vyměněny za ukrajinské se stojícím lvem a ukrajinským trojzubcem („tryzub“) v žluto-modrých barvách. Za pěšího přesunu do Rakouska byla krátce nasazena proti povstání na Slovensku v okolí Žiliny. Její poslední bojové nasazení proti rudé armádě probíhalo ve východním Rakousku. Spolu s velitelem armády a představitelem ukrajinského státu v emigraci gen. Pavlo Šandrukem ustoupili do britské okupační zóny, a jelikož prokázali svůj původ ze západní Ukrajiny, nepodléhali násilnému vydání na sovětskou stranu. Po válce emigrovali většinou do USA, Kanady[14] a Jižní Ameriky (Auský 2002: 217-219).[15]

2. 2 Ukrajinská povstalecká armáda (Ukrajins'ka povstans'ka armija - UPA)

Mezi lety 1941-1942 vytvořili členové OUNb a OUNm Ukrajinskou povstaleckou armádu (UPA) pod velením Romana Šuchevyče, jenž používal bojové jméno Taras Čuprynka.[16] Bojovala proti sovětům, německé armádě, polské armádě a částečně i proti OUNm. UPA se postupně po roce 1943

dostala pod kontrolu OUNb a společnou akcí tří poválečných armád (rudé, polské a československé) byla vytlačena až v 50. letech. OUN-UPA se v roce 1943 nechvalně proslavila svou účastí na konfliktu s polskými (Armija Krajowa) jednotkami ve Volyni a útocích na polské civilní obyvatelstvo, které si vyžádaly přibližně na 60 000 obětí.[17] Celkový počet všech povstaleckých vojsk na Ukrajině se odhadoval až na 250 000.[18] Jednotícím motivem bylo vytvoření společné politické fronty za národní osvobození od stalinské a hitlerovské nadvlády (Auský 2002: 104-105). V roce 1943 změnil III. mimořádný kongres OUNb ideologické principy a organizace se přesunula ze svých ultrapravicových pozic k demokratizované a dokonce sociálně demokratické orientaci. V roce 1944 tyto tendence vyústily v „podzemní parlament“, tzv. Ukrajinskou hlavní osvobozenou radu (Ukrajins'ka holovna vyzvol'na rada - UHVR), která jednala jako dozorčí orgán nad OUN-UPA. Po skončení druhé světové války zůstali Bandera a Stecko v Německu. Proto se neúčastnili ideologické reorientace OUNb, se kterou ostře nesouhlasili. Mezi lety 1945-54 dominovaly uvnitř emigrantských poboček OUNb vnitřní spory ohledně ideologických principů až došlo v roce 1954 k druhému rozštěpení OUN. Ti, kteří podporovali demokratickou reorientaci OUN po roce 1943 odešli do OUNzahraničí (OUNz, obecně označovaní jako „dvijkari“), která spolupracovala s emigrantskými pobočkami UHVR. Členové, hájící ideologickou „čistotu“ organizace před rokem 1943, vedení charismatickým Banderou, nadále zastávali radikálně nacionalistické postoje, stále více ovlivňované ideologií integrálního nacionalismu Dmytra Doncova. Po roce 1945 vedení UPA předpokládalo nevyhnutelný střet SSSR a Západu a svůj hlavní úkol spatřovala v zabránění sovětské vládě upevnit pozice na západoukrajinském území. O jejích aktivitách svědčí i značný počet bojových střetnutí a potyček se sovětskými vojsky.[19] Po shledání iluzornosti představ o brzké sovětsko-americké válce, OUN-UPA přešlo v roce 1947 na partyzánský způsob boje, vedeného nevelkými skupinami provádějícími sabotáže, protisovětskou propagandu či individuální teroristické akce proti představitelům bolševického režimu. Smrt velitele UPA Romana Šucevyče (5. března 1950) se podle názoru většiny ukrajinských historiků stává bodem zvratu ve vývoji války. Po tomto datu de facto končí organizovaný odpor na západoukrajinském území, ačkoliv nepočetné oddíly UPA a zbytky podzemních struktur OUN zde působily až do poloviny 50. let pod vedením posledního velitele UPA Vasyla Kuka[20] (hlavní velitel UPA v letech 1950-54) (Bojko - Goněc 1997: 178-179).

Mnoho členů OUN a UPA bylo posláno do gulagů, kde se zkontaktovali s disidentskými aktivisty, zatčenými v různých represivních vlnách po roce 1965. Ačkoliv byly za Brežněvovy éry zformovány malé nacionalistické skupiny (např. Ukrajinská národní fronta (UNF) a Výbor na obranu katolické církve na Ukrajině), byla jejich působnost omezena pouze na území Haliče. UNF[21] se prohlašovala za ideologického nástupce OUNb a v tomto směru disponovala podobnými ideologickými prvky jako pozdější DSU, nicméně drtivá většina disidentského hnutí na Ukrajině razila liberální a demokratické teze a koncentrovala se na kulturní a jazyková témata, lidská práva a národnostní útlak. Za Gorbačovovy éry se ultrapravicové skupiny objevily opět pouze v Haliči, ale posléze se na počátku 90. let rozšířily na území celé Ukrajiny (Kuzio 1997).

3. Teoretické základy ukrajinského pravicového extremismu

Organizovaný ukrajinský nacionalismus[22], v dnešním slova smyslu vznikl již na počátku 20. století. Základní postuláty ukrajinského nacionalismu formuloval již v roce 1900 Mykola Michnovskij, který založil Ukrajinskou národní stranu, v jejímž programu se odrážely pozdější tradiční požadavky ukrajinských nacionalistů (Červak 1996).

3. 1 Integrální nacionalismus Dmytra Doncova

Doktrína, vypracovaná kontroverzním nacionalistickým teoretikem Dmytrem Doncovem na sklonku první světové války, má své kořeny v německém romantismu a vitalismu. Doncov[23] transformoval shromážděné myšlenky z těchto základů do teorie tzv. integrálního nacionalismu. Doncovovy názory prošly dlouhou evolucí, jež se vyznačovala svou složitostí a nejednoznačností. Důraz kladl na prioritu iracionálních faktorů: romantismus, dogmatismus a fanatickou víru.[24] Doncov se ve svých dílech, nejznámějším z nichž se stal Nacionalismus (Nacionalizm) z roku 1926, odvolává na jména filozofů a myslitelů Nietzscheho, Ferrera, Maurrace, Spencera, Schopenhauera, Spenglera ad. Doncov sice uvažoval v evropských měřítcích a značně přispěl k teorii nacionalismu, ale úplné ztotožnění se západní civilizací v jeho dílech nelze nalézt. Naopak, dominantní byl pro něj vždy tradicionalismus. Usiloval o čerpání síly a idejí z národní minulosti (Červak 1996). Hned několik děl věnoval nutnosti přesvědčit Ukrajince o povinnosti rázného protimoskevského postoje (Moderní moskvofilie (1913), Mezinárodní postavení Ukrajiny a Ruska (1918), Rusko a Evropa (1936) ad.). Na konci 60. let se velká část jeho prací, v nichž proponoval autoritativní systém, elitismus, opozici demokracii a Rusku, přetiskovala. Jeho myšlenky získaly určitou popularitu během perestrojky a po získání ukrajinské nezávislosti.

Doncovovým cílem bylo vybudování ukrajinského státu, vítězího nad svým primárním nepřítelem - Ruskem. Odmítal demokracii, která podle něj vedla k úpadku Evropy. Ukrajinský národ měl hrát zásadní úlohu při rekonstrukci a budování nové Evropy. Ukrajinci měli konsolidovat vůli národa k boji a expanzi, kultivovat se v rámci romantických idejí, mystické vzpoury, iracionalismu a amorality tak, aby elita mohla adoptovat taktiku „kreativního násilí“. Volal po obnovení „ducha ukrajinského starověku“, transformující národ, vedoucí opozici proti „gangréně demokracie, materialismu, bolševismu, judaismu a svobodného zednářství“. Doncov poukázal na mobilizaci mysticismu pro politické prostředky citátem Charlese Peguye z roku 1910: „Vše začíná mysticismem a končí politikou. Politika bez mysticismu je neplodná.“ Doncov věřil, že podřízení vlivu cizího mysticismu „moskalského šamanského východního pravoslaví“ se svými mesianistickými nároky by pro Ukrajinu znamenalo katastrofu. Západní demokracie, „utopená v bahně materialismu“, nebyla schopna čerpat z primárních duchovních zdrojů svého mysticismu. Doncov prohlašoval, že Ukrajina musí přijmout svůj osud, pozvednout prapor národní identity a obnovit svou kulturu, zděděnou od antického Řecka a Nového zákona (Doncov 2006). Doncovovy práce byly v sovětské Ukrajině pochopitelně zakázány, což přispělo ke zvýšení jeho vlivu v politickém undergroundu (Dimerskaja-Tsigelman - Finberg 1999).

3. 2 „Naciokracie“ Mykoly Sciborského

V současnosti se stále častěji zmiňuje jméno Mykoly Sciborského a jeho fundamentální práce „Naciokracie“, která je vnímána jako stavební kámen v systému státotvorných zásad ukrajinského nacionalismu. V plánu rozvoje společensko-politických myšlenek 30. – 40. let stojí „Naciokracie“ v jedné řadě s Doncovovým „Nacionalismem“, filozofickými traktáty Juliana Vassyjana a „Uznání Ukrajiny“ Jurija Lypy.[25] Podle Sciborského demokracie, spojená s parlamentarismem a ekonomickým liberalismem, zplodila rostoucí soupeření politických, třídních a ekonomických zájmů, způsobila vznik mnoha stran, skupin a frakcí, které s využíváním politické svobody usilovaly o co největší vliv na státní orgány, přičemž se vůbec neohlížely na národní zájmy. To ho přivedlo k závěru, že demokracie se nehodí pro reálný život. Slabostí demokracie lze, dle názoru Sciborského, vysvětlit vznik komunismu i nacionalismu. Sciborský rozebírá italský model fašismu a vyzdvihuje jeho „výdobytky, které se projevily především ve schopnosti zkonsolidovat tehdejší italskou společnost a vytvořit efektivní hospodářský a sociální systém“ (Červak 1996). Později od adorace italského fašismu ustoupil a shledal nutnost vytvořit vlastní národní ideologii, jejíž realizaci spatřoval ve vytvoření „silného a velikého státu, schopného kdykoliv prostřednictvím vnitřního upevnění a vnějších aktivit nejlépe realizovat povinnosti ukrajinského národa a bránit jeho zájmy proti jiným národům (...) tento konstruktivní úkol nacionalismus obsahuje v heslu: stát je více než třída a strana“ (Ibid.). Sociálně-ekonomickým základem naciokracie má být státní syndikalismus.[26]

4. Rozdělení pravicového extremismu

Rozpolcenost ukrajinského státu na dvě (západní a východní) části se pochopitelně promítla i do charakteru pravicově extremistického spektra. „Klasický“ („tradiční“) extremismus, opírající se o nacionalistické myšlenky Dmytra Doncova a Stepana Bandery si udržuje podporu v západní části země (zejména Haliči a městě Lviv). Všechny strany se zázemím na západní Ukrajině se značně vymezují vůči Rusku, což je dáno zejména archetypálně protisovětským a protiruským zaměřením ukrajinského nacionalismu (srv. Pavka 1999: 139).

Naproti tomu „nový“ extremismus, syntetizující „klasický/tradiční“ nacionalismus a panárijského rasismu, vykazuje poměrně rychlé zakořenění ve východní Ukrajině. Jeho poměrně široké rozšíření v extremistických kruzích je patrné ve všech větších východoukrajinských městech (především Charkivě). Jestliže se klasický nacionalismus obrací na rasismus s velkou opatrností, představitelé tzv. „nového“ extremismu jej naopak aktivně a záměrně využívají (Gotovskij 2006). Jedním z důvodů je historická (i personální) kontinuita ukrajinského nacionalismu v podobě OUN-UPA, které se za celou dobu své existence ve východních územích (díky historicky delší a úspěšnější rusifikaci) hlouběji neuchytily. Proto je také pravicový extremismus např. v Charkivě mnohem podobnější ruským neonacistickým organizacím v Petrohradě a Moskvě než ukrajinským ultrapravicovým

skupinám ve Lvivě. Rozdíly přiznávají i samotní extremisté, když např. vůdce neonacistické UNTP v rozhovoru přiznává, že „v ukrajinské praxi se vyskytly nedorozumění mezi rusofonními kyjivskými skinheady a Tjahnybokem (předsedou VOS viz níže) a nepřijetí etnických ideálů východoukrajinskými „bílými patrioty“....Vystává otázka, kdo je tzv. „ukrajinský nacionalista“ – halíčský Ukrajinec z „Tryzubu“; bilingvní kyjivský nacionalista „pátrající po identitě“, nebo charkivský národní socialista?“ (Pro orhanizaciju, 2007).

5. Pravicově extremistické politické strany a občanské sdružení

5. 1 Ukrajinské národní shromáždění - Ukrajinská lidová sebeobrana (Ukrajins'ka nacional'na asambleja - Ukrajins'ka narodna samooborona, UNA-UNSO)

Jednu z nejznámějších ukrajinských organizací ultrapravicového spektra představuje UNA-UNSO. V první polovině 90. let se tato pololegální strana stala svérázným politickým a sociálně-kulturním fenoménem, díky čemuž zůstává její jméno známo i do dnešních dnů. Předchůdce UNA – Ukrajinské mezistranické shromáždění (Ukrajins'ka mižpartijna asambleja – UMPA) - byla založena 1. července 1990 sjednocením několika nelegálních skupin, vyznávajících teorii integrálního nacionalismu. Představovala alternativu politickým silám, participujících v oficiálních strukturách (např. Nejvyšší rada). Nikdy se jí ale nepodařilo sjednotit všechny nacionalistické strany, volající po bojkotu voleb z března 1990 (např. DSU) (Kuzio 1997: 227).

Po deklaraci ukrajinské nezávislosti se UMPA přejmenovala na Ukrajinské národní shromáždění (UNA) a zahájila neúspěšnou kampaň za shromáždění 100 000 podpisů k umožnění prezidentské kandidatury svého předsedy Jurije Šuchevyče²⁷ ve volbách v prosinci 1991. V květnu 1992 UNA uvedla, že disponuje 16 000 členy. Zachovávala svou konspirační organizaci a odmítala požádat o oficiální registraci, zatímco Ministerstvo spravedlnosti odmítlo zaregistrovat paramilitární UNSO. UNA přijala slogan „řád, síla, blahobyt“ a volala po silné armádě, zachování jaderného arsenálu, „různé národní politice“ a vybudování státních struktur.

Mezi lety 1994 a 1996 UNA výrazně rozšířila svou působnost. Regionální pobočky byly založeny ve všech ukrajinských oblastech a ve většině hlavních regionálních centrech. [28] V polovině 90. let pokračovala v získávání volební podpory. Organizace si vybojovala posty několika stovek zastupitelů do různých regionálních či místních shromáždění. Ve volbách do Nejvyšší rady v březnu 1994 se straně podařilo získat parlamentní zastoupení, neboť díky většinovému systému byli do parlamentu zvoleni tři kandidáti UNA-UNSO (dva ve Lvivě a jeden v Ternopilu): Oleh Vitovyč (velitel regionální

jednotky UNA-UNSO), Jaroslav Iljaševyč (personální vedoucí) a Jurij Tyma (předseda oblastního výboru UNA-UNSO). [29] Strana získávala podporu hlavně u mladých dělníků, studentů a nezaměstnaných na západní Ukrajině (Milza 2005: 411). Reprezentace UNA-UNSO v parlamentu dodala organizaci prestiž a legitimitu. Její parlamentní aktivity se v té době kombinovaly s antiparlamentními akcemi. Důraz na „získání sympatií“ propagandou, šířenou šesti stranickými novinami [30] a magazínem *Nacionalist*, letáků, tiskových bulletinů a plakátů posilovalo vysílání týdenního televizního programu *Pravý břeh* (*Pravij bereh*) (Kuzio 1997: 230-231). V druhé polovině devadesátých let se UNA-UNSO rozdělila na dvě části – Ivivskou v čele s Andrijem Škil'em a Olehem Vitovyčem a kyjivskou pod vedením Dmytra Korčynského. Provokace posledně jmenovaného přinutila Šuchevyče nejen podat rezignaci na vedení strany, ale v roce 1994 úplně odejít z UNA-UNSO. Tyma a Vitovyč posléze se svou frakcí UNA-UNSO vstoupili do SDPU(o) [31], což způsobilo nepříjemný úder stranické reputaci. V dalších volbách z roku 1998 strana ztratila několik desítek tisíc hlasů a obdržela 0,39% (105 977) hlasů a ani ve většinové části neprotlačila do parlamentu žádného zástupce. Vedení diskreditované UNA-UNSO převzal Andrij Škil', jež připojil organizaci k násilným antiprezidentským uličním akcím z roku 2001 pod názvem „Ukrajina bez Kučmy“. [32] Po vlně zatýkání z března 2001 vyšel z vězení díky tomu, že jej v Haliči zvolili poslancem Nejvyšší rady. V roce 2002 se konaly parlamentní volby, které pro UNA-UNSO znamenaly obrovský propadák, neboť se v poměrné části umístila na nelichotivém 31. místě (z 33 zapsaných stran), obdržela pouze 0,04% (11 839) hlasů [33] a ve většinové části se do parlamentu dostal pouze A. Škil', který v té době přešel do Bloku Julie Tymošenkovej (BjuT). Zřekl se „mladického radikalismu“ (jak tvrdil) a část strany, jež zůstala na jeho straně podporovala Viktora Juščenka v prezidentských volbách na podzim 2004. Tymova část UNA-UNSO v průběhu oranžové revoluce společně s Bratrstvem, Hnutím za jednotu a OUNvU podporovala prokučmovský tábor (tedy Janukovyče), ačkoliv navenek deklarovali podporu Juščenkovi, což představovalo součást strategie k vytvoření negativní publicity za účelem očernění Juščenkovy reputace (Kuzio 2004). Tymova UNA-UNSO (Ukrajinské lidové shromáždění – Ukrajinská národní solidární organizace) se účastnila voleb 2006 pod záštitou Národního hnutí Ukrajiny za jednotu (NRUJ) Bohdana Bojka, které získalo pouhých 0,13 (34 723) hlasů.

Do politického života se vrátil i Jurij Šuchevyč a (spolu s bývalým fotbalovým komentátorem Volodymyrem Ščerbačevem) obnovil v říjnu 2005 činnost další frakce UNA-UNSO, jejímž prostřednictvím připravuje „sluneční revoluci“ a očekává příchod „třetího hetmana“ (Komentarij No.47, 8.12.2006). Šuchevyčova UNA-UNSO se v březnu 2006 účastnila parlamentních voleb a umístila na 38. místě (ze 45 kandidujících stran) se ziskem 0,06 % (tj. 16 379) hlasů. [34] V předčasných volbách z 30. září 2007 dokonce nekandidovala vůbec.

Aktivity UNA jsou dnes již spíše virtuálního charakteru a vliv „post-unovských“ struktur se, na rozdíl od 90. let, rovná nule.

5. 1. 1 Paramilitární křídlo UNSO

Polovojenské křídlo UNA pod názvem Ukrajinská lidová sebeobrana vzniklo v srpnu 1991 v reakci na neúspěšný puč v Moskvě. Její příslušníci byli často cvičeni vojenskými důstojníky ve výslužbě, nebo členy Svazu ukrajinských důstojníků z diaspory, jejichž úřad byl umístěn přímo v budovách UNA. Na podzim roku 1991 UNSO zaútočila na kongres ruské nacionalistické organizace Vlastenecké fórum (Otečestvennyj forum) provázané s nechvalně proslulou Pamjatí[35], který se konal v Kyjevském polytechnickém institutu. Další akce proti ruským nacionalistům se odehrála v Kyjivě v listopadu 1991 a měly za následek rozsáhlé zatýkání příslušníků UNSO. Nejkontroverznější akcí byla participace UNSO v separatistickém Podněstří v dubnu 1992 (kde Ukrajinci početně převyšují Rusy na území, náležícího v meziválečném období Ukrajinské SSR). Ačkoliv jejich udávaný důvod představovala snaha „bránit ukrajinskou menšinu“ proti moldavským útokům i vlivu ruských autorit a kozáckých žoldnéřů. Ohledně skutečných motivů se množily různé spekulace, neboť Podněstří bylo vhodným územím pro obdržení „vojenského výcviku“ i zbraní, které mohly být propašovány zpět na Ukrajinu a ukryty. UNSO se zapojilo také do dalších notoricky známých akcí. Když Krym vyhlásil v květnu 1992 nezávislost, UNA vydala prohlášení, že „Krym bude buď ukrajinský, nebo vylidněný“. Na počátku března 1992, v době rusko-ukrajinského konfliktu ohledně budoucnosti Černomořské flotily, si zhruba 900 členů UNSO pronajalo speciální vlak ze Lviva do Sevastopole, aby drželi zádušní mši za 120 námořníků, kteří v průběhu občanské války vztyčili ukrajinskou vlajku na lodě ruského námořnictva, ale byli následně utopeni bolševiky. V Sevastopolu sňali sovětské a ruské vlajky, nahradili je modro-žlutými národními vlajkami a drželi v rukou poutače s nápisy „Ukrajina Ukrajincům“ a „Černomořská flotila je ukrajinská“. [36] V roce 1993 se UNA-UNSO pokoušela o založení Národního profesního sdružení důstojníků Ukrajiny a organizovala protesty proti rušení vojenských učilišť. Počátkem července 1993 organizace vytvořila dobrovolnický bojový útvar „Ahro“, který měl pomáhat Gruzii v bojích proti ruské armádě a abchazským separatistům. Účastnil se bojů u Suchumi, v nichž padlo sedm členů útvaru. Jakmile se v roce 1994 nad Čečenskem začaly stahovat válečná mračna, vůdci UNA-UNSO Anatolij Lupynos[37] a Dmytro Korčyns'kyj vedli ukrajinskou delegaci do Grozného, kde se setkali s čečenskými vůdci. Po této schůzce v roce 1995 přijeli do Čečenska bojovníci UNSO a vytvořili tzv. Vikingskou brigádu pod velením Oleksandra Muzyčka, byť jejich počet (zhruba 200 mužů) nikdy nedosáhl velikosti brigády. Pod záštitou UNA-UNSO operovalo v roce 1995 46 jednotek s celkovým počtem 1 500 dobře vycvičených bojovníků. Kromě přímých bojů o Groznyj byli někteří členové UNSO kontraktováni jako vojenští instruktoři (jednalo se o veterány sovětské armády). Ukrajinská vláda sice prohlašovala, že odmítá participaci Ukrajinců ve „vnitřních záležitostech“ Ruské federace, ale nedokázala podobným aktivitám zabránit. Lídři organizace byli přesvědčeni, že jejich činnost přesvědčí veřejnost o bezmoci ukrajinské vlády a jejich schopnosti ovlivnit vojenské a politické události. Ukrajinská vláda na tyto aktivity odpověděla zákonem o zákazu paramilitárních formací.

Aktivisté UNSO dále operovali na ukrajinském území. V červenci 1995 při pohřbu patriarchy Volodymyra, hlavy Ukrajinské pravoslavné církve, státní představitelé odmítli vydat povolení pohřbít jej na půdě Katedrály Sv. Sofie s odůvodněním, že se jedná o muzeum a historickou památku. Zuřivá resistance UNSO proti vládnímu rozhodnutí vyústila v krvavé střety s policií. [38] Členové UNSO participovali na protilukašovském opozičním hnutí v Bělorusku a účastnili se demonstrací a výtržností. Několik z nich skončilo na určitou dobu v běloruských věznicích. V září 1996 UNSO napadlo zakládající sjezd filiálky Žirinovského LDPR v Charkivě (Istorija UNSO, 2007). Podle ruských obvinění byli členové UNSO v druhé čečenské válce aktivní v čečenských oblastech Kurčalaj a

Nožaj-Jurt. Oficiálně UNA nepodporovala přímé vojenské operace, ale pomoc separatistickému hnutí při vytváření čečenských informačních center. Tentokrát byl nátlak ze strany ukrajinské vlády mnohem silnější a Ministerstvo zahraničí slíbilo, že potenciální dobrovolníci budou zatčeni. Korčyns'kyj potvrdil přítomnost členů UNSO v Čečensku na kyjevské demonstraci v březnu 2000, ale stěžoval si, že finanční zátěž zabraňuje přepravě většího počtu dobrovolníků. Ještě v březnu 2005 Ramzan Kadyrov ohlásil soustavnou přítomnost ukrajinských „žoldnéřů“ v Čečensku, ale neposkytl žádné detailnější údaje. [39] V procesu s čečenským warlordem Salmanem Radujevem se objevily informace o 20 ukrajinských nacionalistech, kteří participovali na jeho teroristických aktivitách v letech 1997-98[40] (McGregor 2006).

5. 1. 2 Ideově - programový profil UNA-UNSO

Zařadit UNA-UNSO do pevných ideologických rámců představuje nelehký úkol. Svě základní pilíře čerpala z OUN-UPA o čemž svědčí i rudo-černé stranické barvy.[41] Organizaci imponoval integrální nacionalismus D. Doncova, ale nacionální osnovu doplňovaly i levicové prvky radikálního vnímání sociální ochrany dělnictva. Patrný je vigilantismus a důraz na „law and order“ (tj. vyhlášení boje s byrokracií, korupcí a kriminalitou). Nařčení z fašismu ze strany odpůrců příslušníci UNA-UNSO odmítali a sami sebe nazývali antifašisty a k ukrajinskému národu připočítávali všechny, kdo se k němu hlásil, fungovala tedy na principu občanského nacionalismu. UNA-UNSO neskrývá své protiruské nálady, ovšem nikoliv z etnických, ale z geopolitických či imperiálních důvodů. Programatika zahrnovala zpochybňování Ruska jako dominantního národa východních Slovanů. Podle Korčyns'kého musela mít UNA-UNSO v úmyslu vytvořit z Ukrajiny: „hlavního obránce slovanských zájmů a jádro slovanské jednoty“. Volební leták z roku 1994 připomínal voličům, že „naš národ si zvykl žít v supervelmoci. My z Ukrajiny uděláme opět supervelmoc, lidé své zvyky měnit nemusí.“ Ukrajina by měla podle UNA-UNSO propagovat ideu panslavismu a „ukrajinské imperiální spirituality“. Ke konci roku 1993 UNA organizovala v Kyjivě kongres krajně pravicových stran z Polska, Srbska, České republiky, Ruska a Běloruska na podporu svých tezí o vytvoření nového východoslovanského geopolitického útvaru s centrem v Kyjivě.[42] Předseda DSU Koval' věří, že propagace „ukrajinského imperialismu“ a panslavismu UNA-UNSO tvořila hlavní překážku, bránící spolupráci DSU a UNA-UNSO, neboť DSU odmítá jakoukoliv formu spolupráce s Ruskem. Nicméně panslavismus se podle T. Kuzia jevil spíše jako prostředek ke zvýšení popularity na východní Ukrajině. [43] Její hesla o síle, welfare state a řádu se zaměřovaly na pauperizované dělnické masy, kterou jsou lákány na striktní formy vlády a aktivní formy protestu. UNA-UNSO ve svých akcích a programech často upínala své naděje na armádu, mající představovat instrument pro vybudování imperiální říše v duchu Kyjivské Rusi. Andrew Wilson označuje ideologii UNA-UNSO termínem kyjevocentrismus, což ve zkratce znamená verzi východoslovanství, založené na myšlence ukrajinského Kyjiva jako hlavního dědice původní kultury Rusi. „Mise [znovu]sjednocení zemí Rusi“, tvrdí, nepatří Moskvě, jelikož „v Rusku nejsou Slované dominantním národem ve všech regionech“; zatímco Bělorusů je „příliš málo“. Ukrajina má sice také národnostní menšiny, ale země je „z 98% slovanská“. Je navíc jedinou zemí schopnou spojit „původní kyjevské pravoslaví a předkřesťanskou kulturu Rusi k vytvoření moderního antropokosmopolitismu a monoteismu, vyjádřeného válečnickým neopaganským ukrajinským duchovním řádem“ (Wilson 2002: 40).

Navzdory participaci UNA v ukrajinských volbách si strana v 90. letech uchovávala svůj antidemokratický postoj a agitovala za přímou prezidentskou autokratickou vládu (McGregor 2006). UNA-UNSO se v 90. letech řadila mezi pravicově extremistické strany, ovšem s výhradami, neboť na jedné straně zpochybňovala demokratické zřízení a otevřeně jim opovrhovala, neváhala používat politické násilí (uvnitř země i v zahraničí) a byla silně elitistická. UNA-UNSO projevovala jednostranné vyšší hodnocení vlastního národa, nicméně na občanském principu, což je pro pravicově extremistické formace velmi neobvyklé. Na druhou stranu postrádala xenofobní rysy, rasismus i antisemitismus a řídila se spíše pragmatismem než dogmatickými postuláty. Nicméně převaha elementů pravicového extremismu dovoluje UNA-UNSO označit za pravicově extremistickou. Nejvýraznějším prvkem v ideově-programatické orientaci stran je imperialismus, typický spíše pro ruské radikálně pravicové subjekty (např. LDPR).

Problematičtější je to s frakcemi UNA-UNSO v současnosti. Šucevyčova UNA-UNSO pokračuje v tradicích imperialismu, ostře odmítá autonomistické tendence Rusínů v Zakarpatí a odsuzuje nezávislost Kosova. Disponuje prostřednictvím kyjivského předsedy oblastní pobočky I. Mazura kontakty na fotbalové chuligány. V otázkách státního uspořádání navrhuje zavést nový politický řád se statusem neutrality. Navrhuje trojúrovňový systém „centrum – 100 organických okruhů – místní hromada“. Programatická prohlášení navrhují zásahy do práv na svobodné získávání informací a nepřímo naznačují zavedení cenzury. Naprosto mimo jakoukoliv realitu pak zní poslední odstavec programu s názvem „Sluneční světónázor“: „Vytvoříme podmínky pro zformování jednotného duchovního společenství – ukrajinské církve, která harmonicky sjednotí víru, vědu, umění i fyzickou dokonalost. Přetvoříme Ukrajinu na planetární duchovní centrum, které ostatním národům přinese světlo pravdy, vyšší morální zákon, dokonalou sociální organizaci a technologii, utvrzenou dobrými plody ukrajinského způsobu života“ (Programa Ukrajins'koji Nacional'noji Asambleji „Sonjačna revoljucija, Tretij heľmanat“, 2006). Šucevyčova UNA-UNSO přijala antisemitismus. Šucevyč na sebe koncem roku 2007 upozornil rozhovorem pro ukrajinské noviny „2000“, v němž tvrdil, že židovská ghetta za druhé světové války si vymysleli samotní Židé a že Simon Wiesenthal byl agentem Gestapa (Ukrajins'ka hazeta 2000, 2007). Navíc UNA-UNSO upozorňuje na vedoucí světovou roli „židácké elity“ (viz „Žydoelita ljubyť bratovbyvstva“, 2008). Šucevyčova UNA-UNSO tedy pokračuje v duchu pravicového extremismu této organizace, ke které navíc přidává i antisemitismus.

Tymova UNA-UNSO evidentně pokračuje v tradicích UNA-UNSO 90. let a můžeme ji považovat za pravicově extremistickou s totožnými výhradami. Oproti tomu Škiľova UNA-UNSO od roku 2001 ztrácí svůj extremistický náboj a dnes spadá do tábora radikálně pravicových stran. Ohlíží se zpět do minulosti a živí mýtus „9. března“ 2001, kdy představovala nejradikálnější protikučmovské opozice.

5. 2 Státní samostatnost Ukrajiny (Deržavna samostijnist' Ukrajiny - DSU)[44]

DSU byla založena v 7. – 8. dubna 1990 ve Lvivě ve formě pololegální skupiny zhruba pěti set členů, kteří do čela zvolili Ivana Kandybu. Na ustavujícím kongresu byl ratifikován program a statuty organizace, jež začala vydávat tiskoviny Volání svobody (Poklyk voli) ve Lvivě, Zahrava (Stryj) a Nepokořený národ (Nezboryma nacija) v Kyjivě. Na druhém kongresu 22. prosince 1991 DSU volala po vybudování „Všeukrajinského politického koordinačního centra“, které by sjednotilo ukrajinské nacionalisty v rámci zastřešujícího hnutí, vedeného DSU a emigrantskými stoupenci OUNb. Naproti „pragmatičtější“ UNA volal její nový program po zabránění působení bývalých zaměstnanců ukrajinské KGB v bezpečnostních složkách a dalších státních pozicích a navrhovali jejich soudní stíhání za „kriminální aktivity“. Bývalí aktivisté Komunistické strany Ukrajiny (KPU) by se měli zodpovídat před soudem a neměli zastávat státní posty. Na III. kongresu DSU v prosinci 1992 řečníci útočili nejen na komunisty, ale se stejnou jízlivostí i na demokratické skupiny, včetně Ruchu. Obvinili KUN z „rozštěpení“ nacionalistického tábora. [45] Vyzývalo se k vybudování milionové ukrajinské armády a ponechání nukleárních zbraní. DSU si dokonce vytvořila vnitřní protišpionážní službu, nazvanou „Informační služba“. Kandyba[46] v té době odstoupil z funkce předsedy, aby pracoval na obnovení OUN na Ukrajině (OUNvU). Oficiální status politické strany DSU obdržela v březnu 1993, přičemž etnocentrický charakter se projevoval už jen faktem, že za členy přijímala pouze „etnický čistý“ Ukrajince. Po Kandybově rezignaci zaujal jeho post mladší a radikálnější Roman Koval[47], díky němuž nastoupila DSU kurz radikalizace. K DSU se připojilo mnoho bývalých členů OUNb (např. Petro Dužyj) a bývalí členové OUN-UPA (Mychajlo Zelenčuk). [48] Při mnoha příležitostech zdůraznila, že podobně jako Ukrajinská národní fronta v 60. letech následuje tradice OUNb v modernizovaném formátu. Její program se jen málo lišil od názorů emigrantské OUNb a organizace začala od prosince 1991 přetiskovat žurnál londýnské emigrační OUNb Osvobozenecká cesta (Vyzvol'nyj šljach). Místopředseda Zinovij Krasivský až do své smrti v září 1991 předsedal rovněž OUNvU.

Ve volbách DSU dosahovala mizivých výsledků a ani mimoparlamentní cestou si nedokázala (na rozdíl od UNA-UNSO) vydobýt širší popularitu či vliv. DSU se bezúspěšně účastnila parlamentních voleb roku 1994, v kterých za ni hlasovalo 24 722 voličů. O tři roky později utvořila DSU a Sociálně-národní strana Ukrajiny (Social-nacional'na partija Ukrajiny – SNPU) koalici Méně slov (Menše slov), která se v poměrné části parlamentních voleb z března 1998 umístila na předposledním, 29. místě se ziskem 0,16% (45 155) hlasů, [49] nicméně ve většinové části ve Lvivské oblasti získala jedno poslanecké křeslo, které obsadil Oleh Tjahnybok. [50] Součástí DSU byla i paramilitární organizace Varta, vedená V. Stadnyčenkem (Pavka 1999: 146). Ke konci 90. let začala aktivita organizace upadat a v roce 2003 jí byl Ministerstvem spravedlnosti odebrán status politické strany. Koval dnes působí v historickém klubu Chladné údolí (Cholodnyj jar), v jehož rámci nadále vydává bývalou stranickou tiskovinu Nepokořený národ (Nezboryma nacija) pod heslem Ukrajinský stát nade vše a vydává nacionalisticky podbarvené články a knihy.

5. 2. 1 Programatika DSU

DSU se deklaruje jako stoupenec klasického ukrajinského nacionalismu a čerpá z myšlenek starších

nacionalistů (Doncov, Konovalc, Scibors'kyj, Lypa). Koval' vyjádřil ideově-programovou orientaci DSU v několika svých pamfletech[51], v nichž se několikrát odvolává na Hitlera a situaci na Ukrajině koncem 90. let přirovnává k výmarskému Německu let dvacátých. Často zmiňuje světové židovstvo, klade důraz na mobilizaci, kontrolu „masového vlivu na svědomí člověka“ (totální kontrolu médií), silný centralismus[52] a „kult rodu“. Vláda by dle jeho přesvědčení měla spočívat v rukou armádní elity, která má jako jediná sílu k vedení „naciokratického“ státu, založeného na pocitu etnického a pokrevního společenství. Národní diktaturu považuje za konečnou fázi přechodného období, jeho neoddělitelnou součástí. Pouze diktatura může podle Koval'a vykonat neobyčejné historické úkoly, za něž považuje ustanovení naciokratického řádu: „bude to mocná autoritativní moc s výraznými elementy monokratismu a autoritarismu“ (Koval' 1994). Idea národa se měla povýšit do role náboženství Ukrajinců. Národovectví hájí pseudofilozofickou myšlenkou, že „národ pomáhá každému z nás být sám sebou. Národ je v podstatě vyšší úroveň mého 'já'“ (Koval' 1994). Ke zvýšení popularity Koval' doporučuje zvýšit frekvenci sociálních hesel a iniciativ, aby se ideologie ukrajinského nacionalismu harmonicky spojila s myšlenkou sociální spravedlnosti. Propaguje i založení koncentračních táborů, které eufemisticky přejmenoval na „tábory veřejně prospěšných prací“ [53]. V oblasti zahraniční politiky proponuje vytvoření vojenského bloku Berlín - Řím - Kyjiv - Istanbul - Peking - Tokio. Ukrajina má hrát dominantní roli ve východoevropském regionu, který spatřuje nebezpečí v ruské expanzi. DSU podporuje vytvoření unitárního etnokratického státu, požaduje „sobornost“ (kolektivitu) zahrnující „nevyhnutelný svaz všech etnicky ukrajinských oblastí, které jsou dočasně pod jurisdikcí jiných zemí.“ Ekonomické problémy Koval' považuje za druhořadé. Organizace představuje nejextremističtější křídlo nacionalistické pravice na Ukrajině, odkazující na etnocentrický, tradiční, autoritářský nacionalismus emigrantské Banderovy frakce OUN. DSU lze bez pochyb označit za pravicově extremistickou organizaci, která zcela jasně hodlala nahradit demokratické zřízení nedemokratickým režimem, elitářství ve formě vlády armádních elit je stejně zřejmé jako vypjatý etnonacionalismus (zaměřený především proti Rusům) a antisemitismus. Z Koval'ových spisů i charakteru organizace lze vytušit jistý sklon k dogmatismu a akceptace (nikoliv však realizace) politického násilí.

5. 3 Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“ (Vseukrajins'ke ob'jednannja „Svoboda“ - VOS)

VOS byla založena v říjnu 1991 ve Lvivě pod názvem Sociálně-národní strana Ukrajiny (Social-nacionalna partija Ukrajiny - SNPU). Stranu dlouhou dobu vedl J. Kryvoručko, mezi čelné představitele patřila Zvenyslava Kalyncová (dcera Iryny Kalyncové, známé představitelky DSU) a Oleh Tjahnybok. V roce 1994 SNPU neúspěšně zkoušela úspěch v parlamentních volbách. Nicméně vedoucí představitelé SNPU Tjahnybok, Kryvoručko i Parubij byli v tomto roce zvoleni do Lvivské oblastní rady (Benda 1999: 146). Jak již bylo uvedeno výše, jeden z čelných představitelů strany O. Tjahnybok vstoupil v rámci koalice Méně slov do Nejvyšší rady, což se podařilo i stranickému ideologovi Kryvoručkovi, který brzy od SNPU rozešel a vstoupil do Národního hnutí Boryse Tarasjuka. [54] Čelný představitel strany Andrij Parubij se po oranžové revoluci přidal do řad bloku Naše Ukrajina. [55] Stranické ideály nadále zastával pouze Tjahnybok[56], který byl v roce 2002 zvolen za Juščenkův blok Naše Ukrajina do Nejvyšší rady, avšak v červenci 2004 byl po projevu u hrobu R. Šuচেvyče (na hoře Javoryně nedaleko Ivano-Frankivska) vyloučen. Projev tehdejšího poslance

obsahoval antiruské a antisemitské výpady, vychvaloval boj UPA proti „Moskalům“ (dehonestující ukrajinský výraz pro Rusy), Němcům a Židům, kteří nám chtěli vzít náš „ukrajinský stát“: „potřebujeme, aby se Ukrajina konečně vrátila Ukrajincům z rukou moskalsko-židovské mafie, která ji dnes řídí“ (Kuzio 2004). Tyto komentáře se opakovaně vysílaly na třech televizních kanálech, kontrolovaných hlavou prezidentské administrativy Viktorem Medvedčukem (Státní kanál 1, 1+1 a Inter). [57] Tjahnybokův následný pokus zapsat se na kandidátní listinu BJuT, údajně na přání vlivného lvivského podnikatele Petra Dymins´kého, se taktéž nesetkala s úspěchem, neboť Tymošenkova si dobře uvědomovala negativní konotace, spojované se jménem Tjahnybok.[58]

V únoru 2004 se strana přejmenovala na VOS. Změna názvu se dotkla i změny stranického znaku, asociovaného s neonacistickou symbolikou (umístění prvních písmen stranického hesla „Idea národa“ ve tvaru vlčího háku, tzv. Wolfsangel). Po zlomovém sjezdu strany v únoru 2004 strana upustila i od pořádání pochodů v uniformách a využívání neonacistických atributů. Tato taktika přinesla své ovoce a napomohla rostoucí roli strany v pravicově extremistickém táboře. Zčásti se vyřešil i další problém – absence charismatického lídra vůdcovského typu, pro pravicově extremistickou (i radikální) organizaci nepostradatelný. Místo dlouholetého, ale málo výrazného Jaroslava Andruškyva, usedl na post předsedy Oleh Tjahnybok, považující za jednoho z „otců-zakladatelů“ strany.[59]

„Svobodě“ se i přes umístění známých osobností na svou kandidátní listinu (režisér Jurij Iljenko a herec Bohdan Benjuk) nikdy nepodařilo získat vlastní poslanecké mandáty (kromě Tjahnyboka), ale určitý úspěch zaznamenala v komunálních volbách, kde obdržela poměrně velký počet mandátů v místních zastupitelstvech, zejména na území Haliče. [60] Volby z let 2006 a 2007 upevnily Tjahnybokovu pozici leadera ukrajinské krajní pravice. Ve volbách z března 2006 se umístila na 18. pozici se ziskem 0,36% (91 321) hlasů, [61] ale v předčasných volbách v září 2007 se umístila již na 8. místě a obdržela 0,76% a 178 655 hlasů - téměř o sto tisíc více, než ve volbách předchozích. Hlavním důvodem byla především nepřítomnost ostatních extremistických subjektů (UNA-UNSO a UKP), přesto ale VOS získala v těchto volbách více hlasů než všechny tři organizace dohromady v březnu 2006. [62] Vyššímu volebnímu zisku brání omezená elektorátní báze, která se v prvé řadě soustředí na Halič, Volyň a Kyjiv (Bahrjanyj, 25.10.2007). Po předčasných volbách vydala členka vedení strany Iryna Farion prohlášení, v němž označila samotnou existenci svobodné a nezávislé Ukrajiny za velmi složitou otázku, neboť lidé si do čela země zvolili sovětsko-oligarchický mix profesionálních politických prostitutek, které lžou a zrazují.

Současné aktivity VO Svoboda se skládají z pořádání seminářů[63], demonstrací, vzpomínkových akcí na představitele OUN-UPA, budování památníků apod[64]. V podstatě se velká (ne-li přímo hlavní) část činnosti dotýká snahy o rehabilitaci organizací OUN a UPA. Zajímavostí je, že od konce roku 2007 VO „Svoboda“ rozšířila své působení i za ukrajinské hranice a založila první mezinárodní pobočku v Praze, vedenou lvivským rodákem Bohdanem Kostivem.

5. 3. 1 Ideově programová orientace

„Sociál-nacionalisté“ zpočátku propagovali ideu vytvoření „Velké Ukrajiny“, opírající se o zvláštní právo ukrajinského etnika a jeho význam v celoevropské historii. Doktrinárně využívali myšlenek německých myslitelů Friedricha Nietzscheho a Oswalda Spenglera a „árijské“ díla ukrajinské provenience. Od přelomu století začala SNPU svůj ideologický profil měnit a mírnit. V současnosti se její ideově-programová orientace obrací spíše do historie, než k aktuálním palčivým tématům ukrajinské společnosti. Strana je úzkoprofilová a svou ideově programatickou orientaci zakládá na obnovení historické spravedlnosti a antikomunismu (plná oficiální rehabilitace OUN-UPA, demontáž památek ze sovětské éry, soud nad komunismem) [65] a otázce obrany práv Ukrajinců v národně-kulturní sféře[66] (Bahrjanyj 2007). Za těmito tématy nicméně pokulhávaly socioekonomické otázky současnosti a zcela absentovaly návrhy na její řešení, což sice v očích elektorátu (zejména západoukrajinského) vyvolalo pocit určité satisfakce, ten byl ale zastíněn potřebami řešení současných bezútešných socioekonomických podmínek Ukrajiny (resp. její západní části). V otázce zahraniční politiky vystupuje strana silně protirusky a Ukrajince považuje za moderní evropský národ, který tvoří nedílnou součást evropské civilizace, propaguje i evropskou integraci Ukrajiny, ovšem na jiné bázi než EU, která trpí silnou krizí identity a podle ideologů VO ji hrozí geopolitický úpadek, ekonomická stagnace, ztráta konkurenceschopnosti a ve vnitropolitické sféře nevynutelné střety na rasově-etnické bázi (Jevropejs'kyj vybir Ukrajiny, 2007). VOS mimo jiné hodlá Ukrajině vrátit jaderné zbraně (Čy potribna Ukrajinu jaderna zbroja? 2007).

Otázku klasifikace strany komplikuje její etno-regionální orientace na západoukrajinský elektorát. [67] VO „Svoboda“ je členem Euronatu a disponuje kontakty na francouzskou Národní frontu (Lviv a Kyjiv v roce 2007 navštívila mládežnická delegace FN), Vlámský zájem a Běloruskou stranu „Svaboda“. Definovat stranu jako extremistickou by bylo poněkud ukvapené, neboť strana není dogmatická, nerealizuje ani otevřeně neakceptuje politické násilí, antisemitismus a rasismus je přítomen pouze zřídka a nikoliv systematicky, absentuje elitismus a přestože z její strany směřuje k současnému politickému uspořádání velmi ostrý criticismus, nepochybně samotné základy demokratického zřízení (ale odmítá parlamentarismus). Programatika VOS sice obsahuje etnonacionalismus (zaměřený opět zejména proti Rusům, Krym hodlá zbavit autonomního statusu), ale dnes ji můžeme považovat za spíše radikální, přestože do počátku 21. století strana bezpochyby extremistickou byla a přestože dodnes udržuje kontakty na některé extremistické organizace (např. ND Rid). V budoucnu lze za předpokladu kontinuity stávající situace předpokládat vzestup politického významu tohoto subjektu s reálnou možností postupného umírňování s ohledem na úsilí o větší volební zisk, což je již dnes patrné vyhocením vztahů s některými radikálnějšími organizacemi (např. Patriot Ukrajiny).

5. 4 Národní dění „Rod“ (Nacional'na dija „Rid“ - NDR)

NDR je patrně velmi mladou[68] marginální neonacistickou organizací, hrající na strunu silného antisemitismu - na svých stránkách uveřejňují „seznam rusofonních Židů, kde se otevřeně hlásí k přání zničit Ukrajinu“ (Informacijnyj sajt rosijjs'komovnych Žydiv svitu, 2007). Kromě neonacistických postulátů oslavují členové organizace i Jevhena Konovalce a Romana Šuchevyče. NDR propaguje a klade velmi silný důraz na naprostou rasovou segregaci. [69] Vzájemný vztah rasismu a nacionalismu řeší organizace tak, že podle ní má rasismus úspěch pouze pokud bude tvořit součást nacionalistického světového názoru a nacionalismus je neúplný, pokud do sebe nezahrnuje otázku rasy (Pytannja rasy i nacionalizm, 9.12.2007). NDR dále hlásá nutnost vybudování neokoloniálních impérií, v nichž „každý árijský národ bude mít své impérium bez poškození dalších árijských národů“. Programatika „Rodu“ se skládá z několika hesel, celkově tvořících ideologické základy organizace. Vymezuje se proti demokracii, liberalismu a kapitalismu, hlásá „Ukrajinu nade všechno“, naciokracii, rasový protekcionismus[70] a naciocentrismus. Vyzývá k ozbrojování Ukrajinců a na webových stránkách dává k dispozici ke stažení písničky WP kapel D.M.S. (Prešov, Slovensko), Landser (Berlín, Německo) a Sejtara (Kyjiv, Ukrajina), což svědčí nejen o pravicově extremistickém charakteru organizace, ale o přímo neonacistických tendencích. Od počátku 2008 se účastní demonstrací, např. koncem února v Kyjivě pod heslem „Krym je ukrajinský a Kosovo srbské“. Další informace o vedení, historii či počtu členů a sympatizantů nejsou známy.

5. 5 Ukrajinská konzervativní strana (Ukrajins'ka konservatyvna partija - UKP)

Okolnosti vzniku strany jsou nejasné, téměř s jistotou ale můžeme říci, že se jedná o subjekt, založený z velké části na antisemitismu. UKP v současnosti vede Mykola Senčenko, který svou antisemitskou obsesi shrnul v knize „Čtvrtá světová, informačně-psychologická válka“. „Konzervativci“ působí pod heslem Bůh a Ukrajina nade vše („Boh i Ukrajina ponad use“). Ke straně se váže hlavní centrum pro distribuci antisemitské propagandy Mezuregionální akademie pro management lidských zdrojů (MAUP). Samotná UKP vydává stranické publikace Informační bulletin, Ukrajinské noviny plus, Za svobodnou Ukrajinu, Za ukrajinskou Ukrajinu, Personál plus, žurnál Personál. Mládežnická tiskovina „Ukrajinský vůdce“ je ve svých antisemitských výpadech patrně nejostřejší. Všechny stranické tiskoviny i publikace MAUP se vydávají v ukrajinském jazyce (Lichačev 2007). UKP se snaží působit především jako zprostředkovatel či centrum intelektuálních myšlenek a zdrojů ukrajinského pravicového extremismu. Internetové odkazy na neonacistické PU, UNTP a podobné subjekty zavádějí důvod se domnívat, že UKP kromě zuřivého antisemitismu inklinuje k neonacismu (což rozhodně není samozřejmostí). Odkazuje na ruskojazyčnou publikaci známého amerického neonacisty Davida Dukea „Židovská otázka očima Američana - můj výzkum sionismu“. Prakticky veškeré články, materiály a prohlášení se týkají antisemitských výpadů, kdy UKP např. odmítá instituci izraelského velvyslance na Ukrajině, ostře atakuje předsedu Kyjevské městské rady L. Černovec'kého, jež se přihlásil k judaismu apod. Veškeré světové dění se otáčí okolo antisemitismu jako své osy a snaží se poukázat na participaci jednotlivých osob na židovském spknutí, nebo jejich přisluhování „židovskému kapitálu“. [71] Ve volbách z března 2006 si sice vedla lépe než kdysi obávaná UNA-UNSO, ale přesto byly její výsledky žalostné, umístila se až na 31. místě se ziskem 0,09% (25 123) hlasů. [72] V předčasných volbách z roku 2007 nekandidovala vůbec. Vypjatý antisemitismus a rasismus, spolu s otevřenou spoluprací s neonacisty řadí stranu mezi

pravicově extremistické subjekty.

5. 6 Další skupiny

Kromě těchto stran a bloků se na ukrajinské politické scéně objevily i další pravicově extremistické strany a organizace, např. Národně-socialistická strana Ukrajiny, založená v roce 1992 O. Špirkem v Poltavě, Ukrajinská národně-konzervativní strana, založená v roce 1992 splnutím Ukrajinské národní strany a Ukrajinské lidově-demokratické strany, na čele s V. Rodionovem. Do obdobné kategorie patří i Ukrajinská rolnická demokratická strana vedená spisovatelem a publicistou S. Plačyndou. Vyjma těchto stran a spolků na Ukrajině existují další extremistické organizace, které nemají podobu politických stran, nýbrž nejrůznějších bratrstev a spolků (Pavka 1999: 146-147). V roce 2004 se rozvíjející Mládežnický nacionalistický kongres rozpadl a velká část jeho členů zformovali novou strukturu pod názvem Národní aliance. Představitel MNK se proslavil účastí v pouličních bojích s levicovými aktivisty v Černigově[73]. Dalším marginálním zástupcem ukrajinské extremistické pravice je Ukrajinský odpor (Ukrajins'kyj sprotyv) s heslem „Naší ctí je věrnost vlasti“.

Kromě toho existuje i mnoho internetových projektů různých pravicově extremistických odstínů. Např. Radikální ukrajinský nacionalismus (Radykalnyj ukrajins'kyj nacionalizm) blízky VO „Svoboda“. Dále Lidový pozorovatel (Narodnyj ohljadač) blízky UNTP), Nezávislý informační zdroj „Reaktor“ (Nezaležnyj informacijnyj resurs „Reaktor“), spojený s Patriotem Ukrajiny, Sota svobody, Hajdamaka a Liga proti pomluvám Ukrajiny (VHO „Antinaklepnyc'ka liha Ukrajiny“).

6. Militantní neonacistické organizace

Kromě zmíněných stran a občanských sdružení působí na Ukrajině i militantnější struktury, většinou založené teprve před několika lety. Ideologické zázemí čerpají z neonacistického „světonázoru“ a personálně se poměrně často propojují s extremisticky naladěnými částmi subkultur (typicky NS skinheads). V této kapitole tedy byou analyzovány pravicově extremistické subjekty neonacistického charakteru.

6. 1 Ukrajinská národně-dělnická strana (Ukrajins'ka nacional-trudova partija - UNTP)

UNTP patří mezi nové organizace se statutem občanského sdružení, založeného teprve v srpnu 2005 z okruhu osob, přispívajících do neonacistického internetového fóra Ukrajinský nacionálně-socialistický portál (UNSP). Vůdcem a jedním ze zakladatelů je dvaadvacetiletý Jevhenij Herasymenko, který se otevřeně hlásí k neonacismu a potvrzuje naprosto jasnou antisystémovost uskupení: „Vláda liberalismu ve státě jakožto politické ideologie a parlamentarismu jakožto politického systému vytváří živnou půdu pro výskyt parazitů jakékoliv rasy a národnosti. Nejčastěji se jedná o mezinárodní sionistický kapitál, antinárodní charakterem i zájmy. Proto je naším nejvyšším cílem tento systém zbořit. Vystupujeme proti všem jasně protiukrajinským silám, které zachvátily ekonomiku i vládu v této zemi.“ (Hazeta po-ukrajins´ky, 2007). Herasymenko tvrdí, že nikoliv Německo, ale Česko a Ukrajina jsou otčinou nacionálního socialismu: „Ve skutečnosti tato ideologie vznikla již v 90. letech 19. století v Česku a Ukrajině. Ukrajinské národně-socialistické hnutí má vlastní původ a vzniklo dlouho před německou nacionálně-socialistickou stranou. Navíc se ukrajinský nacionální socialismus stal prvním skutečně osvobozeneckým hnutím v nové Ukrajině. Jeho zakladatelem byl na počátku 20. století Mykola Michnovsk´yj. V roce 1902 byla založena Ukrajinská národní strana, jejíž členové se otevřeně nazývali nacionálními socialisty....“ (Ibid.). Organizace adoruje povstalecké organizace OUN-UPA a na otázku, zda-li je přednější rasa či národ, Herasymenko (pod přezdívkou Krtek) odpovídá: „První se jeví rasa, ale prioritní je národ. Rasa tvoří zpevňující fundament kreativních sil národa. Bez rasy neexistuje národ. Ale národ má vyšší prioritu, protože je nejvyšší projev rasového charakteru, jelikož rasové rysy se odkrývají národními specifiky a svérázem. Kdybych to měl srovnat s přírodou, rase odpovídá rodové jméno a národu druhové (...) příroda očividně nestvořila pouze boj mezi rasami, ale i boj mezi národy. S tím se nedá nic dělat. A vojáci UPA umírali za své obyvatele – za ukrajinský národ“ (Komentariji, No.47). UNTP rovněž navrhuje, aby všechny oblasti, osídlené ukrajinským etnikem, přešly pod protektorát Velké Ukrajiny (Komentariji, No.47). Kromě skinheadské a chuligánské subkultury spolupracuje s VO „Svoboda“ a UKP. Ostatní extremistické organizace (např. UNA-UNSO) vnímají členy pouze jako zpolitizované skinheady a oficiálně neudržují s UNTP žádné těsnější kontakty.

UNTP se rázně angažuje v pořádání demonstrací a podobných akcí. Výrazně na sebe upozornila na jaře 2007, kdy na 29. dubna ohlásila konání pochodu na počest vojáků Divize SS „Halič“. S vědomím, že akce nejspíš nebude povolena, UNTP vyhlásila uskutečnění pochodu za každou cenu: „Žádné podlé provokace ukrajinofoobů a levičáckých zaprodanců nám nezabrání uctít bojovníky za svobodu Ukrajiny a světlou budoucnost Evropy! Nezhasne plamen slávy divize ´Halič´“. Navzdory zákazu se na smluvené místo neonacisté dostavili, konání pochodu ale policie zabránila a zatkla 77 účastníků. Jednou z posledních známějších akcí byla organizace protestů před americkou ambasádou v Kyjivě 30. června 2007, kdy zhruba 200 skinheadů protestovalo proti úmrtí známého amerického neonacistického ideologa Davida Lanea, který 28. května zemřel ve vězení, kde si odpykával trest za působení v teroristické organizaci The Order (Brüder Schweigen). Podobné se akce odehrávaly i ostatních zemích v rámci „globální mobilizace“, kterou vyhlásily transnacionální neonacistické sítě po smrti jednoho ze svých ideologických guru. Účastníci před liduprázdnou ambasádou (akce se odehrála v sobotu) provolávali heslo „Hero never dies“ a poté odešli, aby uctili památku stého výročí od narození hlavního komandanta UPA Romana Šucevyče (Personal plus, 4.-10.7.2007). Centrum UNTP leží v Kyjivě a jeho okolí (Bila Cerkva, Brovary, Vyšnevy, Irpin atd.), ale oblastní pobočky fungují i v městech Vinnycja, Záporižžja, Kirovohrad, Lviv, Kotovsk v Odeské oblasti, Rivne, Ternopil, Charkiv a Cherson. UNTP se nijak zásadněji neliší od ostatních evropských podobně smýšlejících

skupin, primárně kritizuje „rozklad a autodestrukci Evropy“, což dokládá jednotlivými případy „genocidy bílé rasy“ a přijímá všechny principy neonacistické ideologie.

6. 2 Patriot Ukrajiny (PU)

Hlavním centrem působnosti této neonacistické organizace není na rozdíl od UNTP Kyjiv, nýbrž více než dvoumilionový Charkiv na východě nedaleko ruských hranic,[74] kde toto občanské sdružení v roce 2005 vzniklo. V čele organizace stojí Andrij Bilec´kyj. PU zaměřuje hlavní pozornost na anti-imigrační rétoriku, což je docela podivná taktika v zemi se spíše opačným problémem, než je imigrace nelegálních přistěhovalců. Ve svých dokumentech upozorňuje, že „během 30 – 40 let bude polovina obyvatelstva Ukrajina barevná“ a že zemi čeká nebývalý nárůst úrovně kriminality, obchodu s drogami a ztrát pracovních míst. Na závěr autoři či autor článku „Migranti“ dodávají, že „Ukrajina byla vždy štítem Evropy a teď nastal bránit samu sebe. Chceme ukrajinskou Ukrajinu a nenecháme ji přetvořit na smetiště Evropy“ (Mihranty, 2007). Logickou součástí ideologické výbavy PU je i ostrý antisemitismus. Svou ideologií i vystupováním je velice podobná UNTP. Hlava černivecké pobočky Svjatoslav Vyšyns´kyj charakterizuje ideologické principy PU jako nacionální socialismus, který lze charakterizovat myšlenkou „vybudování národní a sociální ukrajinské společnosti na rasové bázi v rámci Velké Ukrajiny“. Ostře útočí na tradiční ukrajinský nacionalismus v modernizované formě, který nazývá „retronicionalismus“ (či neobanderovský pseudointegrální nacionalismus), neboť „svět se za posledních 50 let poněkud změnil a to znamená, že vize nacionalismu také potřebuje světonázorovou a metodologickou korekci. Ignorance sociálně-ekonomické a ekologické problematiky či jejich povrchní deklarativnost a uzavírání se v lingvisticko-kulturním aspektu národního bytí s odmítáním rasového základu vedou současný ukrajinský nacionalismus do slepé uličky.“ (PU, Interv´ju informahentstvu „BukNews“, 28. 3. 2007). PU se velice aktivně angažuje při organizování protestů a demonstrací. Nejaktivnější oblastní pobočky se nacházejí v Charkivě a Černivcích[75], dále jsou zaregistrovány oblastní organizace v Kyjivě, Rivněm a Ternopilu. 14. dubna 2006 PU v Charkivě pořádal „Pochod proti nelegální imigraci“. 18. března v tomtéž městě organizoval demonstraci na studentských kolejích, kde žijí zahraniční studenti, a domáhali se stejných ubytovacích podmínek pro ukrajinské studenty. 14. dubna 2007 PU zopakoval svůj „Pochod proti nelegálním imigrantům“, tentokrát ale v Kyjivě za účasti 50-100 osob. Plánované demonstraci na uctění vojáků divize SS „Halič“ v Černivcích 27. dubna, pořádané PU, zabránilo soudní rozhodnutí (Markovskij – Potapenko 2007). Veřejně na sebe PU upozornil v souvislosti s fyzickým napadením demonstrace „Ruský pochod“, pořádané ruským nacionalistickým Euroasijským svazem mládeže 4. listopadu 2007 v Kyjivě. Mezinárodní dosah měla akce, pořádaná PU (a spoluorganizovaná UNTP), pod názvem Pochod evropské solidarity – za bílou Evropu svobodných národů“ [76], která se konala v Kyjivě 27. října a pozvánky byly přeloženy do několika jazyků včetně češtiny (výzva byla umístěna i na webových stránkách Národního odporu). Akce se účastnilo na 150 ukrajinských neonacistů ze všech částí země. PU se snažil organizovat i jakési bojové školení pod názvem „Skifija 2007“, která se odehrávala 5. – 9. srpna 2007 v lese na bývalé raketové základně v Charkivské oblasti. Výcviku se údajně účastnili neonacisté z Ivano-Frankivska, Donecku, Kyjiva, Černivců, Charkiva i Krymu (Škifija 2007). Organizace se v prosinci 2007 veřejně zřekla jakýchkoli kontaktů s VO Svoboda, jelikož „patriotům“ vadí především nedostatečný radikalismus ve srovnání s původní SNPU. Straně vyčítá

především separatismus, korupci, rozkrádání státního majetku (díky působení v zastupitelstvech a dalších orgánech samosprávy), morální a ideovou degradaci stranického vedení (Zajava orhanizaciji PU pro rozryv stosunkiv z VO „Svoboda“, 2007).

6.3 Blood and Honour/Combat 18 Ukrajina (BH/C18 Ukrajina)

O aktivitách ukrajinské pobočky této transnacionální neonacistické sítě jsou bohužel jen kusé informace, nedostačující ke komplexnějšímu zmapování její činnosti. Založena byla v Kyjivě v druhé polovině 90. let vokalistou WP kapely Sokyra Peruna („Perunova sekera“) s přezdívkou Demjan. Na příkladu Blood and Honour Ukraine (dále BH/C18) lze nejlépe demonstrovat inkonzistenci ukrajinského pravicového extremismu a vnitřní ideologické spory mezi důrazem na ukrajinofonní ultranacionalismus (třebaže kompatibilním se západoevropským neonacismem) a rusofonní panárijství, jelikož v oficiálním prohlášení na bilingvních webových stránkách BH/C18 se dočítáme, že: „v souvislosti s šovinistickými názory a konflikty, porušujícími pravidla naší organizace, BH/C18 prohlašuje: Kyjevská pobočka je uzavřena“ (BH/C18 Ukrajina, Oficijna zajava). [77] Oficiální kontakt na BH/C18 se přesunul do Lviva, z čehož se dá usuzovat převaha ukrajinofonního křídla neonacistické scény a jistá ztráta vlivu okolo kruhu původních zakladatelů z Kyjeva. BH/C18 podle dostupných informací disponuje užšími kontakty pouze na běloruské a ruské neonacistické kruhy a s použitím jejich zdrojů informují o dění v těchto zemích. [78]

6. 4 Blood and Honour Division Ukraine / Brotherhood 28 (BHDU/B28)

Postavení této organizace je nejasné a nejpravděpodobnější vysvětlení zjevně spočívá v odtržení výše uvedené lvivské části od této evidentně původní kyjivské organizace pod vedením zmíněného Demjana. O tomto tvrzení svědčí rozsáhlejší kontakty BHDU, personální propojení s WP labelem Patriot Productions, rozhovory s členy WP kapel (např. „Čysta krynycja“) i větší informovanost o dění na Ukrajině[79] a na mezinárodní scéně.

7. Ultrapravicové subkultury

7. 1 Skinheads

Vývoj skinheadů na Ukrajině se značně opozdil jak ve srovnání se střední Evropou, tak Ruskou

federací. První znaky existence NS skinheads na Ukrajině se objevily až v letech 1994-96. Část z nich vyšla z prostředí známých postav kyjivského punkového hnutí. Jejich lídr (pod přezdívkou „Železjaka“ – „Železný muž“) založil první WP hudební kapelu Bulldog[80]. Určitou dobu se pod vlivem skinheadů ocitla docela populární hudební kapela „Belaja gorjačka“ (Delirium tremens). Členové skupiny se od neonacistů nakonec v roce 1999 distancovali. Prakticky ihned po zformování skinheadského hnutí v Kyjivě jej provázely násilné akty vůči odlišným subkulturám. V roce 1997 byl brutálně zbit lídr punkové skupiny LHVR (s přezdívkou Ekran). Ve stejném roce (1997) začali skinheadi útočit na hip-hopovou subkulturu, kteří se tehdy shromažďovali na tzv. Ruletce (na Náměstí nezávislosti). Rok 1997 znamenal i počátek integrace a spolupráce s extremistickou Sociálně-národní stranou Ukrajiny (SNPU). Na tento proces měl poměrně zásadní vliv lídr kyjivské SNPU Oles Vachnyj. SNPU do roku 1997 dokončila integraci lvivských skinheadů do svých struktur. Nicméně po zatčení Vachného[81] rostly mezi skinheady neshody ohledně dalšího setrvání v řadách SNPU. Napětí mezi novou hlavou kyjevské SNPU, poslancem O. Tjahnybokem a převážně rusofonními kyjivskými skinheady rostlo. Havní kontradikce se soustřeďovala okolo etnické otázky. Mezi kyjivskými skinheady nevládl agresivní přístup vůči ruskému etniku. Jejich hlavní profilační téma představovala tzv. „židovská otázka“ a klasický rasismus, vyjádřeny fyzickými útoky na zahraniční studenty kyjivských univerzit. Únavné lekce o historii ukrajinského nacionalismu, Dmytru Doncovovi a Stepanu Banderovi byly vnímány jako anachronismus a pouhá epizoda ukrajinské historie. Již tehdy skinheadi neupřednostnili postavy ukrajinského nacionalistického hnutí západní Ukrajiny, ale německé nacisty a italské fašisty stejně jako moderní neonacistické transnacionální organizace.

Založení jihoukrajinských skupin se datují do stejného období. Průkopníkem byla mykolajivská WP kapela Dachau, později přejmenovaná na Cyrulnija im. Kotovskoho[82]. Členové této skupiny začali usilovat o vůdčí roli ideologů rusofonního hnutí ukrajinských skinheadů, proklamující prioritu ideologické jednoty slovanské části bílé rasy (především Ukrajinců a Rusů). V početných rozhovorech pro západní neonacistický tisk se jasně vyslovili proti ukrajinským pravicovým nacionalistům z UNA-UNSO a především jejich participaci na straně Čečenců. Mykolajiv se stal jakýmsi centrem skinheadského hnutí na jihu Ukrajiny. Kapela Dachau původně vznikla na bázi iniciativy studentů místní univerzity a všichni se hlásili k nacionálnímu socialismu již v roce 1994, kdy byla skupina založena. V rozhovoru pro americký „Resistance Magazine“ lídr skupiny Dmytro Ševčenko explicitně deklaruje nutnost boje se „světovou židovskou vládou“ a historickou Hitlerovu chybu v souvislosti s kampaní proti Rusku: „věříme, že ruský národ odvrhne židovské jho a osvobodí celý svět“ (Antirasistisk Senter i Oslo 2001).

V roce 1998 došlo k definitivní roztržce většiny skinheadů a sociál-nacionalistů, v níž hrála důležitou roli známá postava kyjivského neonacistického hnutí Stanislav Klyh. Díky kontaktům v Rusku Klyh zorganizoval dodávku ruské pravicově extremistické literatury do Kyjiva, především tiskoviny Ruský řád (Russkij porjadok) – hlavní tiskovinu Barkašovovy Ruské národní jednoty (RNJ) a skinheadský zine Jsem Rus (Ja – russkij) Sucharevského NNP[83]. Klyh také rozvíjel kontakty s UNA-UNSO, Stranou slovanské jednoty Oleha Bahtijarova a dalšími neonacistickými uskupeními.

Od roku 1998 se kyjivští skinheadi začali radikalizovat. Skinheadi první vlny, seskupení okolo kapely Bulldog ztráceli iniciativu a na jejich místo nastupovali mladší a radikálnější skiní. Centrum těchto skinů se seskupovalo okolo frontmana WP kapely Sokyra Peruna s přezdívkou Demjan, který položil základy pro spojení kyjivských skinů s transnacionálními strukturami a v současnosti působí jako hlava ukrajinské sekce organizace Blood and Honour. Demjan začal pravidelně pořádat koncerty v klubu Stif (v Holosijivském parku). Početní nárůst skinheadského hnutí se údajně datuje k roku 2001 (Antirasistisk Senter i Oslo 2001).

Vůbec první skinheadský koncert se datuje údajně k březnu 1998, kdy pod názvem „Rock against communism“ za účasti 150 osob vystoupily skupiny Bulldog, S.B.S. a Parabellum z Mykolajiva. Přítomné jsou samozřejmě i ostatní odnože skinheadské subkultury. Prozatím se na Ukrajinu nedostal nový ruský bizarní fenomén tzv. Greenheads, kteří se pokoušejí skloubit teorie o rasové čistotě, neopaganismus a hlubinnou ekologii (Pro orhanizaciju 2007). Hudební produkce a koncerty hudebních kapel, hrajících tzv. White Power Music (WPM) jsou klíčovými prvky pro vytvoření světonázorové profilace NS skinheads a slouží jako náborový instrument, zbraň propagandy, oslava etiky gangu a výzva k násilí. Primát v počtu WPM kapel na ukrajinském území drží Kyjiv a Lviv (centrum ukrajinského nacionalismu). V posledních dvou letech se ze známějších koncertů odehrály:

- 20. dubna 2006 v Poltavě (Nocturnal Mortum, Sokyra Peruna, Bilyj škval a Talisman).
- 10.3. 2007 se ve Lvivě pořádal koncert, kterého se zúčastnili skinheadi z Ruska, Polska, Běloruska a Kanady, hrály zde kapely Ščit i meč, Bilyj škval, Nachtigall, Ataka 28, T.N.F. a Vandal (poslední tři Rusko).
- 30. června 2007 se konal Patriot-fest v Charkivě, pořádaný u příležitosti stého výročí od narození hlavního velitele UPA Romana Šuchevyče v klubu Fort.

- Týden předtím se ve Lvivě konala akce u příležitosti 66 let od „osvobození“ Lviva, na níž hrály The guards, Bilyj škval, Nachtigall a Baltas Triuksmas z Litvy. Ukrajínští skinheadi se účastnili i koncertů v sousedních zemích (především Rusko a Bělorusko), např. 14. - 15. července se účastnili koncertu „Za Rus´ - Vo slavu jedinstva“ v Minsku, pořádaném pobočkou BH/C18 Belarus, kde se účastnily ruské a běloruské WP kapely T:N.F., Ataka 28, Molot, Nord Wolf a Oskal (poslední tři Bělorusko). Koncert dokonce údajně pomáhala spoluorganizovat odštěpenecká BH/C18 Lviv.

Tabulka č. 1: Přehled WP kapel na Ukrajině

Nejnebezpečnějším socio-politickým projevem aktivity NS skinheadů je násilí, páchané z etnických či

ideologických důvodů. Oběťmi útoků jsou hlavně neslovanské etnické skupiny, cizinci, ale i příslušníci některých jiných subkultur, příslušníci ultralevicového politického spektra, homosexuálové, jiné sexuální menšiny a další, jež ultrapravice řadí mezi své nepřátele. Na rozdíl od ruského prostředí, kde patří mezi nepřátele číslo jedna osoby pocházející z Kavkazu, ukrajinští skinheadi jsou mnohem více antisemitsky naladěni a útočí prakticky na všechny příslušníky jiných ras bez většího rozlišování jejich původu. Z neaktuálnějších příkladů skinheadského násilí v časovém rozmezí od prosince 2006 do dubna 2007 můžeme uvést:

- 28. prosince 2006 skinheadi v Kyjivě ubodali k smrti občana Gambie.
 - 16. února 2007 byl rasisty zavražděn Gruzín M. Džugašvili
 - 18. února ve Lvivě několik desítek neonacistů napadlo účastníky koncertu v klubu „Ljal'ka“, kde se odehrával antifašistický koncert.
 - 3. března v Kyjivě skupina mladých lidí napadla mladého Číňana.
 - 7. března skupina 14 lidí, považujících se za skinheady napadli v centru Kyjiva brazilského fotbalistu.
 - 9. března v Simferopolu osm rasistů napadlo 5 indických studentů medicíny. [86]
 - 10. března byl skupinou NS skinheadů v Žytomyru napaden chasidský Žid.
 - 17. března 2007 skinheadi napadli muže, pocházejícího ze smíšeného manželství, oběť posléze zemřela v nemocnici na následky zranění.
 - v březnu skupina neonacistů napadla pracovníka egyptské ambasády, následkem čehož Egypt poslal ukrajinskému Ministerstvu zahraničních věcí formální protest.
 - 2. dubna 2007 v Kyjivě neonacisté těžce zranili Iránce a tři dny zpátky zbili občana Bangladéše natolik, že oběť posléze zemřela v nemocnici.
 - v polovině dubna 2007 skupina neonacistů v Ternopolu napadla několik občanů z arabských zemí.
- v tomtéž měsíci byl chladnými zbraněmi v Kyjivě na Borščahivce napaden Ukrajinec ze smíšeného manželství (Markovskij – Potapenko 2007). Z těchto údajů můžeme vyčíst, že v průběhu čtyř měsíců zemřeli důsledkem skinheadského násilí čtyři lidé, což je na středoevropské poměry alarmující číslo, nicméně představuje pouze zlomek oficiálních statistik násilných aktivit ruských skinheadů, kde podle neoficiálních údajů v průběhu posledních čtyř let podlehl rasistickým útokům téměř 200 osob.

7. 2 Hooligans[87]

O obecnějším vývoji ukrajinských fotbalových chuligánů bohužel neexistují bližší informace. [88] V současnosti lze na ukrajinském území identifikovat tyto neonacistické chuligánské skupiny:

- Nazi Ultras Group, složená z fanoušků klubu FK „Zvezda“ Kirovohrad v počtu zhruba 45 osob a vedoucí postavou, která se nechá oslovovat Adolf. Skupina se do konce roku 2003 nazývala Howl Volcano, poté se rozpadla a vedoucí postavy přešli k Anti-Niggers Clan. Nicméně po nějaké době se opět spojili pod tímto názvem.
- Green Lions - chuligánská skupina klubu FK „Karpaty“ Lviv, jejich znak tvoří tzv. Totenkopf (znak jednotek SS), stylizovaný uvnitř černého keltského kříže. Početnost zhruba 70 lidí, skupina se

vyznačuje silně antiruským charakterem a největšího protivníka přirozeně představují chuligáni z klubu Šachtor Doneck.

- Northern Legion – neonacistická skupinka mající ve znaku černou vlajku, uprostřed které je situován bílý keltský kříž, existuje údajně již od roku 1989! Početnost se odhaduje na 30-40 lidí z klubu FK „Desna“ Černihiv.
- Volyň Crusaders Firm – Nazi Hooligans z klubu FK „Volyň“ Luck, skládající se zhruba z 20 lidí, jedná se nově vzniklou organizaci.
- Polis´kyj Front z klubu FK „Polesje“ Žytomyr (Navkolofutbol'nyj portal hooligans.org.ua).

Fotbaloví chuligáni na sebe výrazně upozornili hned dvěmi akcemi: v říjnu 2006 Ukrajina hrála fotbalový zápas proti Skotsku a před zápasem napadli ukrajinští chuligáni skotské fanoušky cihlami a lahvemi. O pár měsíců později v lednu 2007 chuligáni v Kyjivě protestovali proti představitelům Profesionální fotbalové ligy a Federaci fotbalu Ukrajiny. Mimo jiné požadovali ohraničení počtu cizinců v ukrajinských fotbalových týmech. S hesly „Ukrajine ukrajinský fotbal“ pochodovali chuligáni pod vlajkami VOS a UNA-UNSO (členové této strany převzali odpovědnost za organizaci akce). Předseda kyjivského oddělení UNA-UNSO Ihor Mazur na shromáždění prohlásil: „Dnes bojujeme za ukrajinský fotbal a zítra budeme bojovat za ukrajinskou Ukrajinu“ (Kommersant, 22.1.2007).

7. 3 NS black metal

Subkultura tzv. Nacionálně-socialistického black metalu (NSBM) se na Ukrajině začala rozvíjet v druhé polovině 90. let. NSBM subkulturu na Ukrajině lze rozdělit do tří proudů:

- 1.) otevřeně neonacistická (např. Ljuť).
- 2.) kladoucí důraz na tradiční ukrajinský nacionalismus, propagovaný Banderou, Doncovem a organizacemi OUN-UPA, dnes VOS (např. Drudkh) – tato část je nejméně početná.
- 3.) kombinace pravicově extremistických prvků (antisemitismus, radikální nacionalismus) s neopaganismem (např. Dub Buk, Kroda ad.) – jedná se o nejpočetnější část.

Většinou se ale všechny tři směry ve větší či menší míře shodnou na myšlence návratu k „árijským

kořenům“, obrození militantního „árijského ducha“ a předkřesťanskou kulturu pohanských Slovanů. Ideologický pilíř je vypůjčen z ruské neopaganské literatury a vztahuje se na Velesovu knihu (Velesova kniha), v níž se popisuje údajná historie předkřesťanských východních Slovanů, která se objevila na konci 50. let 20. století v ruských emigrantských kruzích, ale později se ukázala jako podvrh. Za nejvýznamnější NSBM kapelu se považuje Nocturnal Mortum s počátkem již v roce 1994, které se zaměřovala primárně na vyjádření nenávisti ke křesťanství a posléze do svých textů začala přidávat i rasistické, antisemitské odkazy, až se plně přihlásila k NSBM o čemž svědčí i samotné názvy některých vedlejších projektů (např. Aryan Terrorism). Dnes patrně nejoblíbenější NSBM kapely jsou Kroda a Dub Buk. Texty Krody obsahují kromě obdivování přírodních krás, lásky k vlasti[89] a slovanofilství také antisemitismus[90], panárijský rasismus[91], nenávist ke křesťanství a příliš nerozlišuje mezi slovanským a germánským paganismem, které smíchává dohromady. Charkivský Dub Buk ve svých textech podobně jako Kroda klade primární důraz na antikřesťanství a slovanský paganismus, sekundárně se odvolává na antisemitismus[92] a panárijský rasismus.

Tabulka č. 2: Přehled NSBM kapel na Ukrajině

Několik dalších kapel se pohybuje na hraně extremismu – přímo se k neonacismu nehlásí, využívá některá pravicově extremistická témata, nicméně celkově je za pravicově extremistická označit nelze, personálně jsou mnohdy propojeni s hudebními kapelami, které jsou za pravicově extremistické všeobecně považovány (Triglav, Hate Forest, Khors, Astrofaes – všechny „překvapivě“ z Charkiva; Ljutomysl, Veče - obojí Žytomyr).

Závěr

Nacionalistický faktor se stal nedělitelnou součástí sociálně-politického života na Ukrajině, přičemž zdaleka nebyl jednotný ani ideologickými základy ani způsobem organizace. Nejznámějším historickým reprezentantem nacionalistického tábora byla bezesporu Organizace ukrajinských nacionalistů, která navzdory řevnivosti a rozkolům vedla hlavní tíhu boje za státní suverenitu Ukrajiny. Po druhé světové válce a pacifikaci ukrajinských povstalců z UPA docházelo v rámci ukrajinské diaspory (převážně v Kanadě a USA) ke „kanonizaci“ a „dogmatizaci“ ideálů ukrajinského nacionalismu 30.- 40. let, způsobené odtržením od reálného dění v Ukrajinské SSR. Nacionalismus se stal nezbytnou součástí ideologické výbavy pravicově extremistických stran, které se na Ukrajině objevily již před rozpadem Sovětského svazu v roce 1991. Všechny tyto strany, neinklinující k neonacismu, vycházejí ze zdrojů historického odkazu ukrajinského nacionalismu, ačkoliv jej v současné době pomalu opouštějí (DSU zanikla, UNA-UNSO se rozpadla na tři části a zdaleka ne všechny čerpají z odkazu OUN-UPA či Doncova integrálního nacionalismu, VOS umírnila své vystupování a dnes se řadí k radikální pravici, v případě UKP hraje hlavní roli antisemitismus,

absentující u OUN-UPA a ostatní organizace jako NDR, UNTP či PU nesou otevřeně neonacistický charakter).

Pravicově extremistické subjekty užívají v rámci země minimální volební podpory a je velmi nepravděpodobné, že by se v krátkodobém časovém horizontu dostala některá z nich do parlamentu. Dokonce i když sečteme hlasy všech tří extremistických subjektů, kandidujících v březnu 2006 do Nejvyšší rady, získáme souhrnný výsledek 0,49%, což se ani v nejmenším neblíží překročení tříprocentní volební klauzule, ani 0,76% hlasů pro VOS v září 2007 nezní příliš přesvědčivě. Minimální volební podpora se navíc soustředí v oblasti západní Ukrajiny. Volby z minulého roku se lišily kandidaturou jediné strany (VO Svoboda), která sice získala téměř dvojnásobek všech hlasů pro extremistické subjekty z minulého roku, ale přesto ji pro vstup do parlamentu schází ještě mnohonásobně více voličských hlasů. Jedinou možností ovlivňovat parlamentní politiku představuje zapsání se na kandidátské listiny velkých parlamentních stran (NU-NS, BjuT), což se některým kandidátům v minulosti podařilo (Škil', Tjahnybok ad.). Dnes této možnosti využívají spíše radikálně pravicové strany (KUN, Ukrajinská pravice) a extremističtí kandidáti se setkávají s nevolí a neochotou diskreditovat se zapsáním jejich jmen na volební listiny. Pravicově extremistické formace nikdy neměly kapacitu ohrozit režim, ačkoliv paramilitární bojovníci UNSO a aktivity UNA-UNSO při násilných antikučmovských demonstracích nejednou tvořily hlavní obsah zpráv v masmédiích.

V rámci této části politického spektra lze i mezi uvedenými marginálními stranami sledovat určité rozdíly v ideově-programové orientaci jednotlivých subjektů. UNA-UNSO, nejsilnější extremistické uskupení z 90. let se zaměřuje zejména na imperialistickou tematiku a velkoukrajinský nacionalismus (který ovšem nemá v zemi silnější kořeny), kult síly a naopak absentuje důraz na etnocentrismus a antisemitismus. VO „Svoboda“ svou činností silně poukazuje všudypřítomnou adorací bojovníků OUN-UPA na historii, převážná část současných aktivit se týká právě této problematiky, příležitostně lze z úst hlavních představitelů strany (Tjahnybok, Kalyncová, Benjuk, Farionová) zaslechnout antisemitská a xenofobní hesla. Pro VOS je charakteristický nádech etno-regionální strany a hraní na etnonacionalistickou strunu. DSU, o níž dnes nejsou k dispozici žádné informace a pravděpodobně již neexistuje, na sebe v 90. letech soustřeďovala pozornost vypjatým anti-semitismem, ideově-programovou orientací s totalitárními rysy - za identitární zdroj Kovaľových myšlenek sloužil i Hitlerův Mein Kampf, který Kovaľ cituje ve svých pamfletech, proponujících vojenskou diktaturu, kterou nazývá (stejně jako nacionalistický teoretik M. Scibos'kyj) „naciokracie“. Ostatní strany a občanská sdružení jsou silně marginální, bez jasnější ideové profilace, s malým počtem členů a neúčastní se voleb (s výjimkou UKP).

Explicitně neonacistické organizace vznikly teprve nedávno (UNTP a Patriot Ukrajiny v roce 2005, „Rid“ patrně až minulý rok) a kromě občasných nepříliš početných demonstrací a protestních akcí na sebe výrazněji neupozorňují. Ideologické zázemí u nich je podobné jako u např. švédských nebo belgických neonacistů, což může být poněkud zavádějící, jelikož pro Ukrajinu zcela jistě nepředstavuje hlavní hrozbu (nelegální) imigrace, jak tvrdí PU, ovšem strach z demografického

vývoje naráží na pevnější půdu, protože Ukrajinci (i Rusové) patří mezi národy s nejnižší porodností na světě. Přesto ukrajinské občany znepokojují naprosto odlišné problémy (převážně socio-ekonomické povahy) a k neonacistické rétorice zůstávají hluší. Proto je členství podobných organizací omezeno pouze na několik stovek či dokonce desítek osob. Z ultrapravicových subkultur se nejvíce projevují NS skinheads a NSBM, jejich početní stav není možné určit, ale počet stoupců ultrapravicových skinheads se nejspíše nebude podstatně lišit od ostatních zemí jako Polsko, Česká republika nebo Slovensko. Poněkud odlišná situace panuje v případě NSBM, protože Ukrajina tvoří spolu s Polskem a Ruskem celosvětové centrum této subkultury (a v rámci Ukrajiny Charkiv), o čemž svědčí množství NSBM kapel.

Poznámky

1 Zajímavým fenoménem radikálního nacionalismu ruského etnika mimo vlastní ruské území je jeho ideová propojenost s radikálně levicovými stranami (např. Rusové v Lotyšsku a Kazachstánu svázáni s Nacionálně-bolševickou stranou E. Limonova).

2 Z pravicově radikálních uskupení je nejznámější Kongres ukrajinských nacionalistů, který se zpočátku držel ideálů banderovského křídla OUN a mnoho let jej vedl (až do své smrti v roce 2003) Svjatoslav Stecko. Dnes organizaci vede bývalý předseda Naftohazu Ukrajiny Aleksij Ivčenko. KUN lze dnes už jen stěží nazvat pravicově radikální organizací, ačkoliv postupný přechod do národně-demokratického tábora započal již za Steckova vedení. KUN byl dlouhou dobu spojencem pravicově liberální strany Reformy a řád, později se stal jednou ze součástí bloku Naše Ukrajina (Komentariji No.47 (58) 8. 12. 2006).

3 Lepszy a Veen předpokládají, že pravicový radikalismus zahrnuje konglomerát nacionalistických, tradičně konzervativních, autoritářských a reakčních, někdy i liberálních a plebiscitárních pozic. Radikálně pravicové pozice jsou v první řadě antipozicemi proti moderně, proti individuálním hodnotám, jako je svoboda a sebeurčení, proti pluralismu mínění a způsobu života, proti etablovaným stranám a demokracii. Charakteristické jsou „anti-postoje vůči všemu cizímu a odcizujícímu, stejně jako výrazné nepřátelství vůči přistěhovalcům, antievropské, antizápadní postoje a odmítání supranacionálních spojení (Mareš 2003: 35).

4 Za další prvky Mareš považuje nárok na převažující přístup k poznání politicky správného a pravdivého, strach před politickou pluralitou a touha po společenské jednotě, imunizace vůči odporujícím faktům a argumentů a příklon k totální kritice všeho stávajícího (Mareš 2003: 21).

5 Území Ukrajiny bylo rozděleno podle počtu obyvatelstva následovně: 30 milionů žilo na sovětském území, 6 milionů žilo v Haliči patřící k Polsku a půl milionu ve východní části Československé republiky. Dalším ohniskem sporu byla východní hranice Rumunska, která se několikrát změnila a kde nad řešením otázky hranice národa stály mocenské požadavky SSSR (Auský 2002: 101).

6 Zachovávala v sobě státní tradici UNR a personálně byla propojena s bývalými vojenskými strukturami státu. Další organizací podobné orientace byla Skupina ukrajinské nacionalistické mládeže (HUNM), emigrantská nacionalistická organizace, jež kladla hlavní důraz na ideovou a ideologickou agitaci. Vydávala žurnál Nacionalistická myšlenka, který se stal osnovou pro „Budování národa“ – oficiální dokument OUN. V konsolidačním procesu hráli roli i Legie ukrajinských nacionalistů, Skupina ukrajinské státnické mládeže a jiné organizace (Červak 1996).

7 Vznik OUN byl reakcí části národní elity na porážku ukrajinské revoluce z let 1917-1920 a krach Ukrajinské lidové republiky (Červak 1996).

8 23. září 1938 jej sovětský agent Pavel Sudoplatov (pozdější generál KGB) zavraždil bombou, zamaskovanou v bonboniére na ulici nizozemského města Rotterdam (Svatko 2006: 14-15).

9 Podle jistých svědectví hrálo velkou roli i to, že během německo-polské války banderovci získali dokumenty polské rozvědky, z nichž vyplynulo, že členové PUN Senyk, Scibors'kyj a Baranov'skyj byli agenti polské rozvědky a že Melnyk to věděl, ale nijak proti tomu nezasáhl.

10 Byly to krycí názvy a Nachtigall (slavík) byl údajně zvolen proto, že u praporu byl dobrý pěvecký sbor (Auský 2002: 105).

11 Útvary NKVD povraždily před odchodem z města kolem 4 000 polských a ukrajinských vězňů. Po válce se vedla ze strany sovětské propagandy kampaň, která připisovala tuto činnost právě praporu Nachtigall a německému nadporučíku prof. T. Oberländerovi, jenž byl po válce ministrem západoněmecké vlády (Auský 2002: 104). Zkoumání sovětských archivů ukrajinskými historiky v 90. letech odhalilo důkazy, že příslušníci NKVD, oblečení v uniformách UPA, páchali zvěrstva proti civilistům, aby obrátili náladu obyvatelstva proti nacionalistickým skupinám (Kuzio 2002).

12 Kvůli odmítnutí odvolat Akt obnovení ukrajinské svrchovanosti Stepan Bandera strávil dva a půl roku v berlínské věznici a poté až do září 1944 pobýval v koncentračních táborech Sachsenhausen a Oranienburg (Bojko - Goněc 1997: 158).

13 Fenomén 14. divize SS „Halič“ budí dodnes rozpory na domácí politické scéně i v zahraničí. Např. v roce 2007 se Městská rada Ivano-Frankivska rozhodla veteránům 14. divize vojsk SS přiznat status „bojovníků za svobodu a nezávislost“, což zapříčinilo bouřlivou reakci jak doma tak v zahraničí. Na počátku roku 2001 se konflikt, spojený s divizí „Halič“, odehrál ve Velké Británii, když televizní společnost ITV ukázala dokumentární pořad „SS v Británii“, kde bylo ukázáno, že po druhé světové válce britská vláda povolila vstup do země příslušníkům 14. divize SS. V dokumentu byla ukázána zodpovědnost divize za vraždu 800 obyvatel vesnice Huta Penjacka. Členové divize se také účastnili vypálení slovenských vesnic Strečany a Nižná Boca (Fiňko 2007).

14 V Kanadě žije nejpočetnější ukrajinská diaspora na Západě, koncentrovaná zejména ve městech Toronto a Winnipeg.

15 Kruhy ukrajinských veteránů SS získaly poměrně silný vliv v politice diaspory ve Velké Británii, např. bývalý důstojník této divize Vasyl Veryha se stal viceprezidentem Světového kongresu Ukrajinců (SKU) (Fiňko 2007).

16 Za oficiální datum jejího založení se považuje 14. říjen 1942, který byl již předtím významným národním svátkem.

17 Tato událost dodnes kalí jinak velmi dobré oficiální vztahy mezi Polskem a Ukrajinou. Polsko tlačilo Ukrajinu k uznání událostí z roku 1943 za „genocidu“ proti Polákům s užitím rozdílných počtů mrtvých (mezi 30 - 100 000). UPA byla mezitím rehabilitována v ukrajinském vzdělávacím systému a nacionalistických kruzích v armádě. Ukrajina ale nemůže přistoupit na polské požadavky a odsoudit OUN a UPA, neboť stále nezaujala oficiální politiku vůči aktivitám těchto dvou skupin. Další komplikující faktor představuje skutečnost, že OUN a UPA nebyly organizace, jež by reprezentovaly ukrajinský stát (na rozdíl od Armije Krajowe, která reprezentovala polskou exilovou vládu) (Kuzio 2003).

18 Od jara 1943 byly do UPA zařazeny útvary ázerbajdžánských, gruzínských, uzbeckých a dalších dobrovolníků.

19 V roce 1946 jich bylo provedeno 1945, v roce 1947 - 1005, roku 1948 - 1441 a v první polovině roku 1949 - 299 ozbrojených akcí proti rudé armádě (Bojko - Honec 1997: 179).

20 V. Kuk se dožil velmi vysokého věku, zemřel až v září 2007 a byl pohřben ve své rodné vesnici ve

Lvovské oblasti.

21 UNF založil bývalý voják UPA Zenko Krasivský, kterému se podařilo vydat 16 čísel žurnálu „Svoboda a vlast“ („Volja i baťkivščyna“) v letech 1964-67 (Svatko 2006: 32).

22 Krajní pravice se podle Muddovy minimalistické definice skládá ze dvou hlavních prvků: nacionalismus – Mudde se obrací na teorii K. Kocha, který považuje za hlavní cíl nacionalistů dosažení monokulturního státu. Klíčovým procesem k cíli má být proces interní homogenizace, zajišťující ze strany státu exkluzivní zahrnutí příslušníků „vlastního“ národa.[22] Vnější exkluzivitou Mudde rozumí proces včlenění všech členů národa na území jednoho státu. Mudde interpretuje nacionalismus holistickým způsobem včleněním občanských a etnických prvků. Rozdíl mezi „umírněnými“ a „radikálními“ nacionalisty napomáhá upřesnit pojem nativismu, který vylučuje liberální formu nacionalismu.

- nativismus – pojem bývá v širším smyslu využíván pro široce rozšířený postoj obyvatelstva při odmítání cizích osob nebo kultury. Definice připomíná kombinaci xenofobie a nacionalismu, jelikož nativismus je definován jako: „ideologie, hájící tezi, že stát by měl být obýván pouze členy nativní skupiny („národem“) a že nenativní elementy (osoby i myšlenky) fundamentálně ohrožují homogenní národní stát.“ Základ pro definici „nativity“ či „domorodosti“ může být různý (etnický, rasový, náboženský), ale vždy zahrnuje kulturní komponent. Tato část je obzvláště důležitá pro aplikaci na východní Evropu (Mudde 2007: 16 – 23).

23 Narodil se 17. srpna 1883 v Melitopolu. V roce 1900 vstoupil na Petrohradskou univerzitu a studia zakončil ve Vídni. Zpočátku vyznával socialistické ideje, avšak svým referátem „Současná politická situace národa a náš úkol“ (1913) vyslovil nutnost plné separace Ukrajiny od Ruska. V roce 1917 získal doktorát z právních věd, po první světové válce odjel do Vídně a v roce 1922 se vrátil do Lviva, kde redigoval žurnál „Zahrava“ a Literárně-vědní zpravodaj. S počátkem druhé světové války Doncov emigroval do Velké Británie, kde redigoval časopis Ukrajinská výzva. Později odletěl za oceán do USA a Kanady, kde se aktivně zabýval literární a publicistickou aktivitou. Bylo vydáno několik jeho knih: Křížem a mečem, Dvě literatury naší doby, Pravda velikých pradědů, Poetika ohnivých hranic atd. (Červak 1996).

24 Jeden z ideologů OUN Jurij Pundyk dodává: „Emocionální přesvědčivost těchto idejí zapalovala čtenáře, tím více, jak Doncov kladl důraz na opozici vůči rozumovým instinktům... Když k tomu přidáme temperament jeho pera, dynamiku, kategoričnost, nekompromisnost – neexistuje žádné ale – zaměření na emoce s vyloučením logicko-rozumového dokazování, není nic divného na tom, že Doncovova díla byla pro ukrajinskou mládež na západoukrajinských zemích téměř svatým písmem. Myšlenky ukrajinského nacionalismu byly zachráněny od mašinérie komunistické propagandy, nadchly se vírou v ukrajinskou věc a daly ideově-politickou bázi masovému podzemnímu a povstaleckému hnutí druhé světové války (Červak 1996). Doncov sice nikdy nebyl členem OUN, ale výrazným způsobem ovlivnil myšlení hlavních ideologů organizace (Lenkavského, Stecka, Bojka, Kosaka a Banderu) (Svatko 2006: 6-7).

25 Sciborský se narodil roku 1897 v Žytomyru a byl aktivním účastníkem politického dění v letech 1917-1920. Sloužil v hodnosti podplukovníka v armádě UNR a následně byl internován v Polsku.

26 Místo stran měly zaujmout místo ve státních orgánech profesní spolky. Obrana národních zájmů a zájmy jednotlivých skupin obyvatelstva se neměly uskutečňovat prostřednictvím antagonistických stránek a partají, ale prostřednictvím organických segmentů národa (Sciborský, Naciokracija).

27 Syn komandanta UPA Romana Šuchevyče, který prožil 37 let v komunistických koncentračních táborech a 4 roky ve vyhnanství.

28 Zvláštní pozornost je věnována práci s mládeží prostřednictvím speciálního mládežnického výboru UNA-UNSO. V roce 1995 vzrostl počet vojensko-sportovních kempů k výcviku mladých lidí pro

paramilitární oddíly. Kempy se zaměřovaly na děti ve věku 12 až 17 let z chudých a neúplných rodin a učil se zde boj z blízky, bojová taktika, shromažďování informací, kamufláž a technika jak čelit policejním jednotkám. Výcvik zahrnoval vyčerpávající fyzickou aktivitu a železnou disciplínu (Kuzio 1997: 230).

29 Volební systém se na Ukrajině několikrát měnil: v roce 1994 byl zaveden dvoukolový většinový systém, další volby (1998 a 2002) se konaly podle smíšeného systému (225 poslanců voleno v poměrné části se čtyřprocentní klauzulí), ale volby v roce 2006 a 2007 se již konaly ve znamení poměrného systému s tříprocentní klauzulí.

30 Patřily či patří mezi ně Naša sprava (Naše věc) (Rivne), Čerkaska zona (Čerkasy), Trybuna narodu (Vinnycja), Holos naciji (Lviv), Ukrajinski obriji (Kyjiv) a Zamkova hora (Kyjiv) (Kuzio 1997: 231).

31 Oligarchická strana (vedená představiteli tzv. Kyjivského klanu), tehdy vedená bývalou hlavou prezidentské administrativy Viktorem Medvedčukem a Hryhorijem Surkisem (majitel fotbalového klubu Dynamo Kyjiv). Populární byla zejména v Zakarpatské oblasti. Někteří její významní členové v poslední době přecházejí do Janukovyčovy Strany regionů, např. bývalý ministr pro mimořádné události Nestor Šufryč.

32 Po tzv. aféře „Kučmagate“ byla od prosince 2000 zahájena iniciativa Ukrajina bez Kučmy: v Kyjivě na Náměstí nezávislosti bylo postaveno stanové městečko a každý den se konaly demonstrace. 9. března 2001 se mezi demonstranty a policií odehrály násilné střety a mezi zadrženými převažovali aktivisté UNA-UNSO, kteří byli dle plánu organizátorů pověřeni zabezpečením pořádku. Deset lidí bylo obviněno z organizace masových nepokojů a odsouzeni na dva až tři roky vězení (Soboljev 2007).

33 Nejvíce hlasů získala v oblastech: město Kyjiv (0,09%, 1 176 hlasů), Zakarpatská (0,08%, 509 hlasů) a Rivnenská (0,07% a 525 hlasů), nejméně hlasů očekávaně získala v rusofonní části Ukrajiny kde dokonce ve třech oblastech (Kirovohrad, Krym, Luhaňsk) skončila poslední (Centraľna vyborča komisija Ukrajiny).

34 Nejvíce hlasů UNA získala v oblastech: Zakarpatská (30. místo, 0,19% a 1135 hlasů), Lvivská (22. místo, 0,12% a 1847 hlasů) a velmi překvapivě v Luhaňské oblasti (!), kde se nejlépe umístila, co se týče pořadí (21. místo, 0,1% a 1396 hlasů) (Centraľna vyborča komisija Ukrajiny).

35 Nacionalisticko-vlastenecká fronta Pamjať vznikla už v polovině 80. let pod vedením fotografa Dimitrije Vasiljeva jako nesourodá skupina antisemitsky naladěných ruských pravicových extremistů. Ve zmateném období sovětské politiky Gorbačovovy éry podporovaly Pamjať i skalní bolševické kruhy, které se stavěly proti perestrojce a reformnímu procesu.

36 Republikánské hnutí Krymu prohlásilo, že provokativní příjezd UNSO jim ve skutečnosti pomohl získat dostatečný počet podpisů pro referendum o krymské nezávislosti a volali pro zformování vlastních „sebeobraných skupin“ (Kuzio 1997: 234).

37 Za sovětského režimu byl několikrát vězněn a v roce 2000 zemřel.

38 Podobný incident se odehrál již v roce 1992, kdy členové UNSO fungovali jako metropolitovi „bodyguardi“ poté, co se v červnu oddělil od Ruské pravoslavné církve a připojil se se svým bývalým rivalem k Ukrajinské autokefální pravoslavné církve. Posléze skupina příslušníků UNSO napadla residenci metropolitova rivala (Kuzio 1997: 234).

39 Mohlo se však jednat o obyčejné žoldnéře, bojující za peníze, bez jakýchkoliv vazeb na UNSO či ukrajinské pravicové extremisty.

40 Méně důvěryhodné jsou zprávy ruských vojenských zdrojů, týkající se Ukrajinek bojujících na čečenské straně. Brzy po vypuknutí druhé čečenské války v roce 1999 začaly ruské zprávy poskytovat detaily o ukrajinské jednotce žen – odstřelovaček, bojujících na čečenské straně. Označovány jako „Bílé punčochy“, tyto neobvyklé bojovnice byly jindy považovány buď za Lotyšky

nebo Estonky. Tato součást válečné mytologie byla dědictvím první čečenské války (1994-96) (McGregor 2006).

41 Rudo-červená vlajka sloužila jako symbol UPA.

42 Liberálně demokratická strana Ruska o tyto cíle projevila zájem a nechala se slyšet, že: hlavní věcí je velký slovanský stát a pak vyřešíme otázku metropole (Kyjiv či Moskva)“ (Kuzio 1997).

43 Korčynskij k tomu dodává: „Jsem pravý patriot. Velká země musí být silná. Jen silní se berou v potaz. Pokud má být Ukrajina opravdu takovou zemí a Kyjev centrem slovanské kultury, pak Rusko zmizí jako říše zla“. Vitovyč, bývalý lvivský poslanec za UNA-UNSO jde ještě dále: „dnes již nejsme spokojeni se sloganem ´ukrajinská nezávislá mocnost´, našim snem je velmoc. Sníme o nadřazenosti ukrajinského národa. Sníme o takové mocnosti, která bude moci diktovat podmínky celému světu. Chápeme, že to bude boj na život a na smrt. Buď porazíme Moskaly, nebo oni nás“ (Kuzio 1997: 222).

44 Název organizace bývá občas překládán i jako Státní nezávislost Ukrajiny, neboť slovo „samostijnyj“ můžeme přeložit i ve smyslu nezávislý, ale jelikož se pro tento význam v ukrajinštině užívá spíše výrazu „nezaležnyj“, autor se přiklání k užitému názvu.

45 DSU také konzistentně odmítala spojení s UMPA (později UNA). Rozdíly mezi DSU a UNA byly patrné například v jejich přístupu k participaci na prezidentských volbách v prosinci 1991. Zatímco UNA podporovala předsedu Šuchevyče, DSU odmítala účast a spolu s OUNb bojkotovala snahu o účast v oficiálních mocenských strukturách. V roce 1993 DSU vyzývala k vytvoření „Ukrajinské národní fronty“, kterou však ostatní extremistické skupiny nepodpořily (Kuzio 1997).

46 V roce 2002 zemřel.

47 Koval' se narodil v dubnu 1959 ve vesnici Horlivci v Donecké oblasti, profesí lékař.

48 Když se DSU dostala do sporů s OUN, Asociace veteránů OUN-UPA přislíbila loajalitu OUN.

49 Největší úspěch zaznamenala koalice v těchto oblastech: Lvivská (0,65% a 10 375 hlasů), Zakarpatská (0,42% a 2592 hlasů) a Volyňská (0,22% a 2019 hlasů) (Centralna vyborča komisija Ukrajiny).

50 Kandidátní listinu vedla Ludmila Vansovs'ka, předsedkyně Všeukrajinského výboru na obranu lidských práv (!).

51 Jedná se zejména o Pilíře naciokracie (Pidstavy naciokraciji), Je možné ukrajinsko-ruské smíření? (Či možlyve ukrajino-rosijs'ke zamyrennja?), S kým a proti komu (Z kým a proty koho).

52 „Ukrajinský národ směřuje k totálnímu ovládnutí svého území, není zainteresován v existenci rajónů či oblastí, kde se uplatňují zákony, omezující jurisdikci Kyjeva“ (Koval' 1994).

53 K ospravedlnění nenávisti vůči nepřátelům má vést Koval'ova poučka, která připomíná špatně pochopenou filozofickou dichotomii přítel-nepřítel C. Schmitta: „Nepřítel národa se musí stát osobním nepřítelem každého Ukrajince. Pomsta nepřátelům ukrajinského národa není méně sladká než láska k vlasti. Obětování nepřátel je nutný element národního rituálu. Ten, kdo se neřídí těmito principy, není synem Ukrajiny!“ (Koval' 1994).

54 106. místo na volební kandidátce Naší Ukrajiny ve volbách 2006 mu nedovolilo stát se potřetí poslancem, jeho mladší bratr Taras zvolen do členem lvivské městské rady za NU.

55 Parubij na sebe v průběhu událostí na Majdanu upozornil bojovým oddílem, který se během oranžové revoluce účastnil ochrany manifestujících a stanového městečka na Náměstí nezávislosti.

56 Narodil se roku 1968 ve Lvivě, vystudoval medicínu a působil jako neurochirurg.

57 Projev vládní moc pochopitelně zneužila k diskreditaci prezidentského kandidáta Viktora Juščenka a ani Tjahnybokovo prohlášení, že jeho řeč nevyjadřuje oficiální pozice NU ani jeho předsedy celé záležitosti výrazněji nepomohlo (Kuzio 2004).

58 Později vedla VOS bezvysledné negociace o začlenění do bloku Ukrajinská pravice („Ukrajins'ka

pravycja“) (Kommunist, 3.5.2007).

59 V roce 1991 byla strana založena na bázi Studentského bratrstva Lviva, vedeného Tjahnybokem, Hnutí ohně („Ruch varty“), kde vstoupili Andruškyv a Jurij Kryvoručko a mládežnické organizace Dědictví („Spadok“) v čele s Andrijem Parubyjem.

60 Nejvíce se jí dařilo ve Lvivě, kde v Oblastní radě získala 10 ze 100 mandátů a v městském zastupitelstvu 9 z 90 křesel. Perspektivními regiony jsou i Ternopilská, Volyňská a Ivano-frankivská oblast.

61 Největší procentuální úspěch strana získala v oblastech Lvivská (6. místo, 2,23% a 33 829 hlasů, tj. více než třetinu všech hlasů), Ternopilská (7. místo, 1, 97% a 13 317 hlasů) a Ivano-frankivská (7. místo, 1, 28% a 10 266 hlasů) (Central'na vyborča komisija Ukrajiny).

62 V Ternopilské, Ivano-frankivské a Lvivské oblasti dokonce překročila tříprocentní klauzuli (získala 3,44%, 3,41, resp. 3,06% hlasů) a v prvních dvou jmenovaných oblastech se dokonce umístila na třetím místě za NU-NS a BJuT (Central'na vyborča komisija).

63 3. ledna 2008 pořádala luhaňská pobočka seminář na téma „Stepan Bandera. Ideologie a její dopad“.

64 30. prosince se strana zúčastnila odkrytí pomníku generálovi UPA Dmytru Hrycajovi nedaleko Drohobyče ve Lvivské oblasti. 1. ledna 2008 se konala oslava narozenin S. Bandery v jeho rodné vsi Staryj Uhryniv v Ivano-frankivské oblasti, téhož dne provedla kyjevská pobočka vzpomínkový pochod pod názvem Stepan Bandera – národní hrdina.

65 Ve svém předvolebním programu, nazvaném Program na obranu Ukrajinců usiluje o překonání následků a obnovení spravedlnosti ohledně genocidy Ukrajinců ve 20. století („uznání genocidy (20,5 mil. mrtvých) ze strany OSN, EP, a Nejvyšší rady jako zločin proti lidskosti“, „vést veřejný soudní proces nad komunismem, zabránit komunistickou ideologii“, „zlikvidovat a zakázat užívání imperiálně bolševických symbolů, památníků a čestných památek na katy Ukrajiny“, „vymáhat od Moskvy oficiální omluvy a kompenzace za genocidu“. Co se týče aktivit OUN-UPA, „Svoboda“ navrhuje označit je za „účastníky národně osvobozenického boje za státní nezávislost Ukrajiny“, „doplatit jim kompenzace za 16 let nezávislosti“, „rozšiřovat pravdu o OUN-UPA pomocí sociální reklamy, dokumentárních a uměleckých filmů“, „vytvořit speciální kurz výuky historie OUN-UPA na všech stupních vzdělání“ (Prohrama zachystu Ukrajinciv 2007).

66 Týká se především podpory a rozšíření ukrajinského jazyka, např. „zajistit užívání ukrajinštiny v médiích v poměru k ukrajinskému etniku, tj. nejméně 78%“ (Prohrama zachystu Ukrajinciv 2007).

67 Regionální pobočky VOS fungují pouze v oblastech Ternopil, Volyň, Lviv, Ivano-frankivsk, Rivne, Zaporížžja, Kyjiv, Krym.

68 Založena byla nejspíše až v roce 2007.

69 „Pro všechny bude lepší, když rasy budou žít odděleně. My nebudeme strádat z jejich rukou a oni z našich. Každé rase – její prostředí pro život. To se nazývá apartheid. Vás ve škole učili, že apartheid je špatný? Odhodte ty hlouposti, neboť se jedná o jediný východ ze situace. Apartheid představuje zachování svébytnosti všech ras“ (Pytannja rasy i nacionalizm, 9.12.2007).

70 „Každý národ má svůj rasový typ, formující ty či ony vlastnosti a znaky národa, které vytváří jeho originalitu ve srovnání s ostatními národy. Proto je ochrana rasového složení národa důležitým činitelem ochrany svébytnosti národa. Rod vystupuje proti současné politice schvalování smíšených manelských párů a multikulturnosti. Hájí pozice rasového protekcionismu, který se projevuje politikou apartheidu, omezením přítomnosti příslušníků jiných ras na území Ukrajiny a přísného omezení imigrace“ (Prohrama Nacional'noji diji „Rid“, 13.12.2007).

71 Francouzský prezident je vyfotografován s jarmulkou, Juščenko zachycen jak lídá Zeď nářků, Tymošenkova má údajně židovské kořeny apod.

72 Největší „úspěch“ UKP zaregistrovala v oblastech Zakarpatská (25. místo, 0,23%, 1341 hlasů), Kyjev (19. místo, 0,22% a 3297 hlasů) a Chmelnycká (22. místo, 0,2% a 1596 hlasů) (Central na vyborča komisija Ukrajiny).

73 V Černihivě dnes působí asi nejaktivnější pobočka UNSO.

74 Do roku 1934 hlavní město Ukrajinské SSR.

75 Černivci je město přibližně 200 000 obyvateli na Bukovině u hranic s Rumunskem. Černivecká pobočka PU byla založena v prosinci 2006. 25. listopadu 2007 uskutečnila vzpomínkový pochod na hladomor z let 1932-33, čemuž předcházela „tisková konference“ PU na téma „Organizátoři hladomoru v letech 1932-33: jména, národnost a stranická příslušnost“, kde přítomné přesvědčovali o židovském záměru fyzicky zlikvidovat Ukrajince. 16. prosince 2007 demonstrovali před Bukovinskou státní lékařskou univerzitou proti „sociální diskriminaci ukrajinských studentů“. Černivecká pobočka funguje ve městech Černivci a Novoselycja, udržuje kontakty s občanskými organizacemi Kiš charakterného kozactva, Sokil, Plast a v zahraničí (i díky geografickému charakteru Černivecké oblasti) s rumunskou Novou pravicí (Noua Dreapta).

76 „Marš jevropské solidarity – za bilu Jevropu vil'nych nacij!“

77 Dále se v prohlášení (ukrajinštinou) píše: „Ne dopustíme šovinismus a znevažování jakéhokoliv člena našeho hnutí, bez ohledu na jeho původ, z jaké země pochází, či jakým jazykem hovoří. Náš boj je bojem za budoucnost bílé rasy! Chceme to připomenout všem, kteří na to zapomněli!“ (BH/C18 Ukrajina, Oficijna zajava).

78 Např. o skutečnosti, že 16. prosince 2007 byli v Minsku zadrženi a posláni do vazby frontman ruské WP kapely Vandal, kytaristé skupin T.N.F., Vandal a Ataka28, stoupenec BH/C18 Ukrajina a dva členové mládežnické pobočky ruské sekce Blood and Honour.

79 Např. o masové rvačce mezi indickými studenty medicíny a skinheady v Záporižžji na počátku listopadu 2007, které se dohromady účastnilo na 300 lidí.

80 Její členové předtím hráli v hate-core skupinách Skorb a ZDV 66/1.

81 Byl odsouzen k trestu odnětí svobody za loupež.

82 „Kotovského holičství“, Kotovskij byl hrdinou občanské války.

83 O obou formacích více viz Laryš, M.: Ultrapravicoví skinheads v Ruské federaci, Rexter, 1/2006.

84 Spolupracuje s PU.

85 Zajímavé je, že 16. března 2007 se odehrál koncert této skupiny přímo v areálu Kulturního centra Národní univerzity „Kyjivo-mohyljanská akademie“. Akce se účastnilo několik stovek skinheadů, chuligánů a představitelů jiných rasistických odvětví mládežnických subkultur. Před koncertem byl zbit představitel antifašistického hnutí, který chtěl účastníky natočit na kameru. Po koncertě skinheadi napadli Kavkazany, prodávající na nedaleké tržnici (Lichačev 2007).

86 Útoky na zahraniční studenty jsou v Simferopolu poměrně běžnou záležitostí, zejména na studenty z Indie. Krym je charakteristický rvačkami a střety mezi ruskými neonacisty a krymskými Tatary, zejména v administrativním centru Simferopol.

87 Pro detailnější informace o chuligánské subkultuře viz Smolík, J. – Suchánek, M. – Mareš, M.(2004): Fotbaloví chuligáni, Brno: Barrister and Principal.

88 Což byl zřejmě také důvod, proč Ukrajinu do své publikace netařadili autoři výše uvedeného sborníku.

89 Např. v songu „Když ocel v ohni zpívala...“ („Jak stať spívala u požarach...“): „Co je to s tebou, ukrajinský národe!? Volání do boje, otcovská země a svoboda ... Vstávej, Ukrajino! Vstávej do boje! Pokud má ještě kdo držet zbraň! (ukr. „To ščo ž iz tobolu, ukrajins'kyj narode!? Klyče do boju, baťkivs'ka zemlja ta volja ... Vstavaj Ukrajino! Vstavaj vže do boju! Doky šče je komu trymaty zbroju!“).

90 Např. v songu Hněv („Hniv“), převzatého od polské WP kapely Honor: „Přinesli nám sem falešnou bibli, nesmyslnou jako vše od Židáků, co ničí kulturu ohněm a mečem; a světlem nazývají temnotu a strach... (ukr. „bibliji falš nam prynesly sjudy, bezhluzdu, jak i vse vid Žydiv; nyščat kul'turu vohnem i mečem, i svitlom nazvaly temrjavu j strach...“).

91 „Nastal čas povstání árijského ducha, žily se naplní jinovatkou krve“ (rus.: „vremja arijskomu duchu vosstať, veny napolniť inejem krovi!) v songu Jinovatka krve („Inej krovi“, ang. „Hoarfrost of Blood“).

92 „Ať žije Ukrajina“ (ukr. „Slava Ukrajinii“): „Pryč, Žide, z Rusi – Ukrajiny! Jestli sám neutečeš – vyženeme tě my; Matko – země, řekni svému synu, kdo tě do hrobu rychle vede“ („Heť, žydovyne, z Rusi – Ukrajiny! Sam ne vtečeš – budemo hnaty tebe; Maty – krajino, skažy svojemu synu, chto tebe švydko v mohylu vede...“).

93 Svarga ve slovanské mytologii znamená nebe, kde vybraní lidé žijí v ráji před reinkarnací, členové jsou rovněž zakladateli a vlastníci labelu Rarog Productions.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Auský, S. 2002. Dobrovolníci – Evropská politika a druhá světová válka, Praha: Dita.

Bojko, O. – Goněc, V. 1997. Nejnovější dějiny Ukrajiny, Brno: Jota.

Červak, B. 1996. Ukrajinskýj nacionalizm – doslidžennja, interpretaciji, portrety, Drohobyč: Vidrodžennja.

Doncov, D. 2006. Nacionalizm, DP Dežavna kartohrafična fabrika: Kyjiv.

Kuzio, T. 2000. Nationalism in Ukraine: Towards a new framework, Politics, 20(2), pp. 77-86.

Kuzio, T. 1997. Radical nationalist parties and movements in contemporary Ukraine before and after independence: The right and its politics 1989-1994, Nationalities Papers, Vol. 26, No. 2, pp. 212-241.

Mareš, M. 2006. Transitional Networks of Extreme Right Parties in East Central Europe: Stimuli and Limits of Cross-Border Cooperation, Paper prepared for the 20th IPSA World Congress, Institute for Comparative Research, Brno, July 2006.

Milza, P. 2005. Evropa v černých košilích, Praha: THEMIS.

Mudde, C. 2007. Populist radical right parties in Europe, Cambridge: Cambridge University Press.

Pavka, M. 1999. K vývoji a roli některých ukrajinských nacionalistických stran, In.: Dančák, B. – Fiala, P. (eds.): Nacionalistické politické strany v Evropě, Brno: MPÚ.

Mareš, M. - Smolík, J. – Suchánek, M. 2004. Fotbaloví chuligáni, Brno: Barrister and Principal.

Svatko, J. 2006. OUN – Žyttja na hrani dvoch svitiv, Lviv: Halyc'ka vydavnyča spilka.

Wilson, A.: Elements of a theory of Ukrainian ethno-national identities, Nations and Nationalism 8 (1), 2002, pp. 31-54.

Internetové zdroje (ověřeno ke dni 1.2. 2008):

- Antirasistisk Senter i Oslo: Skinheads in Ukraine, 2001, Dostupné na <http://www.antirasistisk-senter.no/infobanken/dokumenter/artikler/ukrainaeksth.html>.
- Bahrjanyj, S.: „Pravi“ v pisljavyborčij Ukrajině – perspektivy ta nedoliky, Ukrajinská pravda, 25. 10. 2007, Dostupné na <http://www.pravda.com.ua/news/2007/10/25/65892.htm>.
- Blood and Honour Division Ukraine / Brotherhood 28, Dostupné na <http://www.bhukraine.org>.
- Blood and Honour / Combat 18 Ukrajina, Dostupné na <http://ukraine.bloodandhonournet>.
- British Helsinki Human Rights Group: Shadow of Anti-Semitism over Ukraine's disputed election, 24 November 2004, Dostupné na <http://www.bhhrg.org/LatestNews.asp?ArticleID=51>.
- Černivecáka oblasna orhanizacija UNA-UNSO: Istorija UNSO, Dostupné na http://una-unso.cv.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=32.
- Dimerskaja-Tsigelman, L. – Finberg, L. (1999): Neo-Nazi Organisations in Ukraine, The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, Dostupné na <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=viewArticle&code=DYM20041217&articleId=318>.
- Fiňko, A. 2002. Istorija, jakoji ne slid zabuvaty, Kijevskij centr političeskich issledovanij i konfliktologiji , <http://www.analitik.org.ua/publications/finko/3dd4b923/>.
- Gošovskij, I.: Ukrajinskij nacionalizm: podgotovka k revoluciji v uličnych drakach, Pervodžerelo, 25.09.2006, Dostupné na <http://obzor.ua/ru/ukraine/2006/9/25/5687>.
- Jevropejsáka tradycja, Dostupné na <http://www.pagan.com.ua>.
- Komentariji: Ekstremizm po ukrajinski: Od svastiki k „Svobode“, 8. 12. 2006, Dostupné na <http://untp.org.ua/index.php?id=431>.
- Kroda official side, Dostupné na <http://kroda.com.ua/>.
- Kuzio, T. 2003. OUN, UPA Come Closer to Official Recognition – Why Now?, RFE/RL Poland, Belarus and Ukraine Report, Vol. 5, No. 29, 12 August 2003, Dostupné na http://www.taraskuzio.net/media/pdf/oun_upa.pdf.
- Kuzio, T. 2002. Rehabilitation of Ukrainian Nationalist Groups Stirs Further Controversy, RFE/RL Poland, Belarus and Ukraine Report, Vol. 4, No. 27, 23 July 2002, Dostupné na http://www.taraskuzio.net/media/pdf/nationalist_groups.pdf.
- Kuzio, T. 2005. Skinhead Attacks on the Rise in Ukraine, The Jamestown Foundation, May 13, 2005, dostupné na http://www.taraskuzio.net/media/pdf/skinhead_attacks.pdf.
- Kuzio, T. 2004. Yuschenko finally gets tough on nationalists, Eurasia Daily Monitor, Jamestown foundation, Vol. 1, Issue 66, August 04, 2004, Dostupné na http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=401&issue_id=3036&article_id=2368352.
- Lichačev, V. 2007. Antisemitizm i ksenofobija v Ukrajině, janvar – april' 2007, Konhres nacionalnych hromad Ukrajiny, 30. 4. 2007, Dostupné na <http://untp.org.ua/index.php?id=712>.
- Markovskij, D. – Potapenko, A. 2007. Inicijativa „bezordoniv“ – Ksenofobski ta rasistsáki projavny v Ukrajině, Ukrajinská Hel'sinskáka spilka z prav ljudyny, 16. 5. 2007, Dostupné na <http://untp.org.ua/index.php?id=656>.
- McGregor, A. 2006. Radical Ukrainian nationalism and the war in Chechnya, Chechnya weekly, Vol. 7, Issue 13 (March 30, 2006), The Jamestown Foundation, Dostupné na http://www.jamestown.org/publications_details.php?volume_id=416&issue_id=3672&article_id=2370937.
- Naš vzgljad: Ukrajina: „Staryje pravyye“. Intervju s predstavitelem UNTP, No.7, 7.8.2006, Dostupné na <http://untp.org.ua/index.php?id=332> Nacionalána orhanizacija RID, Dostupné na <http://www.rid.org.ua>.
- Peredvyborna prohrama Vseukrajinskóho ob'jednannja „Svoboda“: Prohrama zachystu Ukrajinciv.

Prohrama Ukrajins´koi Nacional´noji Asambleji „Sonjačna revoljucija, Tretij heťmanat“ – Oficijnyj tekst vyborčoi prohramy Ukrajins´koi Nacional´noji Asambleji zarejestrovanyj CVK do parlaments´kych vyboriv 26 bereznja 2006 roku, 24.2.2006.

Radykalnyj ukrajins´kyj nacionalizm: Čat z Olehom Tjahnybikom, Dostupné na <http://www.svoboda.lviv.ua/dokument001730.html>.

Scibors´kyj, M.: Naciokracija, Dostupné na http://www.sota.libra.com.ua/biblioteka/sc_1.htm.

Soboljev, J. 2003. Nove žyttja UNA-UNSO, Dzerkalo tyžnja, NO.12 (437), 29 bereznja – 4 kvitnja 2003, Dostupné na <http://www.dt.ua/1000/1550/38112/>.

Central´na vyborča komisija, Dostupné na <http://www.cvk.gov.ua>.

Nacionalnyj alʹjans (<http://nation.org.ua/>).

Národní odpor, Dostupné na <http://www.odpor.org/>.

Navkolofutbolnyj portal hooligans.org.ua, Dostupné na <http://www.hooligans.org.ua>.

Nezaležnyj informacijnyj resurs „Reaktor“ , Dostupné na <http://reactor.org.ua/>.

Nezboryma nacija (<http://nezboryma-naciya.org.ua>).

Oficijnyj sajt L´vivs´koi WP-Rok hrupy Nachtigall, Dostupné na www.nachtigall.org.ua/.

Oleh Tjahnybok, oficijna storinka, novyny. Holova VO „Svoboda“, Dostupné na <http://www.tiahnybok.info>.

Patriot Ukrajiny, Dostupné na <http://www.patriotukr.org.ua>.

Rusyč, Dostupné na <http://www.rusich.org.ua/>.

Seitar Official Page, Dostupné na <http://www.pagan.com.ua/seitar/>.

Sokyra Peruna, Dostupné na <http://www.sokyraperuna.org/>.

Svjatoslav Vyšynskij – Thule Sarmata, Dostupné na www.smierc.narod.ru/.

Ukrajins´ka konservatyvna partija, Dostupné na <http://www.ukrvybir.com>.

Ukrajins´ka nacional-trudova partija, Dostupné na www.untp.org.ua/.

Ukrajins´ka povstans´ka armija, Dostupné na <http://www.tim.net.ua/upa/upauk.htm>.

Ukrajins´kyj sprotyv (<http://sprotyv.in.ua/main.htm>).

Vseukrajins´ke ob´jednannja „Svoboda“. VO „Svoboda“. Oficijna storinka VO „Svoboda“, Dostupné na <http://www.vosvoboda.info>.

Seznam zkratek

BH/C18 Ukraine – Blood and Honour/Combat 18 Ukraine

BH DU/B28 – Blood and Honour Division Ukraine/Brotherhood 28

BJuT – Blok Julie Tymošenkové

DSU - Deržavna samostijnist' Ukrajinu, (Státní samostatnost Ukrajiny)

FN - Front national, (Národní fronta, Fr.)

KPU - Komunistyčna partija Ukrajinu, (Komunistická strana Ukrajiny)

KUN - Konhres ukrajins'kych nacionalistiv, (Kongres ukrajinských nacionalistů)

LDPR - Liberal-demokratičeskaja partija Rossiji, (Liberálně demokratická strana Ruska)

MAUP - Mižrehional'na Akademija upravlinnja personalom, (Meziregionální akademie pro management lidských zdrojů)

MNK - Molodijnyj nacionalistyčnyj kongres, (Mládežnický nacionalistický kongres)

NKVD - sovětská tajná policie, předchůdce KGB

NNP - Nacional'naja narodnaja partija, (Národně-lidová strana, Rus.)

ND „Rid“ - Nacional'na dija „Rid“, (Národní dění „Rod“)

NSBM - National Socialist Black Metal

NU(-NS) - Naše Ukrajina (- Lidová sebeobrana), (Naša Ukrajina (-Narodna samooborona))

OUNb, resp. (OUNr) - Orhanizacija ukrajinskych nacionalistiv (banderivci), (Organizace ukrajinských nacionalistů (banderovci))

OUNm - Orhanizacija ukrajinskych nacionalistiv (melnykivci), (Organizace ukrajinských nacionalistů (melnykovci))

OUNvU - Orhanizacija ukrajinskych nacionalistiv v Ukrajině, (Organizace ukrajinských nacionalistů na Ukrajině)

PU - Patriot Ukrajiny

PUN - Provid ukrajinských nacionalistiv, (Výbor ukrajinských nacionalistů)

RNJ - Russkoje nacionalnoje jedinstvo, (Ruská národní jednota)

SDPU(o) - Social-demokratyčna partija Ukrajiny (ob'jednana), (Sociálně-demokratická strana Ukrajiny (sjednocená))

SKU - Svitovyj konhres Ukrajinciv, (Světový kongres Ukrajinců)

SNPU - Social-nacionalna partija Ukrajina, (Sociálně-národní strana Ukrajiny)

SPU - Socialistyčna partija Ukrajiny, (Socialistická strana Ukrajiny)

UHVR - Ukrajins'ka holovna vyzvolna rada, (Ukrajinská hlavní osvobozenecká rada)

UKP - Ukrajinská konzervativní strana, (Ukrajinská konzervativní strana)

UMPA - Ukrajinské mezistranické shromáždění, (Ukrajinské mezistranické shromáždění)

UNF - Ukrajinská národní fronta, (Ukrajinská národní fronta)

UNA-UNSO - Ukrajinská národní sebeobrana - Ukrajinská lidová sebeobrana, (Ukrajinské národní shromáždění - Ukrajinská lidová sebeobrana)

UNSP - Ukrajinský nacionálně-socialistický portál, (Ukrajinský nacionálně-socialistický portál)

UNTP - Ukrajinská národní dělnická strana, (Ukrajinská národní dělnická strana)

UNR - Ukrajinská lidová republika, (Ukrajinská lidová republika)

UPA - Ukrajinská povstalecká armáda, (Ukrajinská povstalecká armáda)

UVV - Ukrajinská osvobozená armáda, (Ukrajinská osvobozená armáda)

VO „Svoboda“ - Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“, (Všeukrajinské sjednocení „Svoboda“)

WPM - White Power Music

Úvod do studia subkultur mládeže v Bělorusku - konceptuální východiska výzkumu

Autor: Petr Kupka
Email: info@sekuritaci.cz

This paper is focused on the introducing to subculture topic in Belarus. There are few conceptual points summarized, which can help the researchers with continuation in this mostly unknown issue. In the context of the Belarus we describe some points of subculture theory, especially the political side of subcultures, the relation between the terms "subculture" and "contraculture", and the relation between the terms "subculture" and "opposition". In the second part of this article we discuss the possibility of application these concepts on the data collected during the short research in Belarus in 2006.

V posledních letech sledujeme ve východní Evropě (především Ruské federaci, Ukrajině, Bulharsku, Polsku apod.) silnou profilaci extrémně-pravicových hnutí. Takový proces může být v těchto zemích často důsledkem jak přechodného období mezi pádem Sovětského svazu a přechodem k plně demokratickému a tržně-hospodářskému systému, který je lemován složitými politickými, ekonomickými a sociálními reformami, jež silně dopadají na mladé dospělé, nezaměstnané či důchodce (tedy cílové skupinu extrémně pravicových stran či subkulturních hnutí) - tak i nacionalismem, jenž se formuje proti světové globalizaci, potažmo evropské integraci. Vedle klasicky organizovaných politických stran hrají významnou roli na utváření zázemí extremistických tenzí i subkultura mládeže, jež můžeme v takových případech označit jako rizikové.

Ve snaze o přiblížení charakteru rizikových subkultur mládeže, jejich politizace (či dokonce sekuritizace?) a celkového potenciálu růstu narážíme v případě Běloruska na řadu metodologických obtíží, které mohou vést ke zkratkovitosti práce, v horším případě k chybným závěrům. Bělorusko je v tomto ohledu velmi svébytná země nejen svým režimem, ale například i naprosto ojedinělou "denacionalizací" svého obyvatelstva. V tomto příspěvku by autor rád předložil některá teoretická a konceptuální východiska, které by mohly pomoci potenciálním výzkumníkům při prohloubení výzkumu rizikových subkultur mládeže v Bělorusku, potažmo v jiných typech nedemokratických režimů. Tyto východiska je nutno pojímat v kontextu politologickém. Čtenáře je třeba upozornit, že východiska jsou zde pouze naznačená a mají sloužit pouze jako orientační body pro další výzkum. Při

návrhu řešení výzkumu budu vycházet především z teorie subkultur mládeže, vztahu těchto subkultur k politickému extremismu a politice obecně, a z konceptualizace pojmu "opozice" v rámci nedemokratických režimů. V práci jsou rovněž využity data z autorova výzkumu v Bělorusku v roce 2006.

1 Teorie subkultur a Bělorusko

Komarovsky a Sargnet (1949) termínem "subkultura" označují kulturní varianty projevované určitým segmentem populace (Jenks 2005: 7). V této práci využívám pojem subkultura jakožto pojem vztahující se k věkové kategorii mládeže a jako reakci osoby studovanou v socio-kulturním rámci a nikoli v rámci psychologických vad - deviací.

Většina pozdějších výzkumníků subkultuře přidávají princip sociální identity a, dle Thornton, se shodují na základním vymezení subkultury jako "skupiny lidí, sdílejících společný problém, zájem nebo postup, kterým se odlišují signifikantním způsobem od členů jiných sociálních skupin" (Thornton 1997: 1). Subkultury mládeže svou kulturu definují vůči dospělým, potažmo konkrétněji vůči rodičům, tím, že narušují normativní ideály dospělých komunit (Thornton 1997: 2).

Je zřejmé, že příslušnost k určité subkultuře není založena na vlohách či vrozených vlastnostech, ale identifikace s určitou subkulturou je dána do velké míry procesem socializace (Smolík 2006).

1.1 Subkultura - kontrakultura

Zkoumáme-li specifické prostředí nedemokratického režimu v Bělorusku, je nutno pracovat na hraně konceptů subkultura a kontrakultura. Yinger (1960) doporučuje kontrakulturní skupiny indikovat na základě rozsáhlých odlišností nebo vědomého antagonismu toho, v co širší společnost věří nebo co sdílí (Jenks 2005: 9). Jinými slovy kontrakulturu můžeme definovat tehdy, stojí-li daná skupina lidí v opozici proti celé kultuře.

Koncept kontrakultury však může být v případě Běloruska i ošidný - to zda-li skupiny negující celou kulturu, vystupují proti soudobé kultuře běloruského režimu nebo obecně i proti kulturní historii země, je, vzhledem k budoucí možné dynamice politického systému v Bělorusku, neustále ověřovat.

1.2 Politizace subkultur mládeže

Jenks (2005: 129) základy a vývoj subkultur vnímá jako projev radikální politické dimenze a vzorců společnosti, které vychází buď z progresivního a nebo reakcionářského politického sentimentu (srov. Hebdige 1979, Gordon 1997, Thornton 1997b, Muggleton - Weinzierl 2003, Smolík 2008). Určitým paradoxem je pak "subkulturní" vnímání sebe sama, jakožto marginalizované části společnosti (Jenks 2005: 130). Subkultury mládeže samozřejmě reflektují i oblast politických témat, některé subkultury se často mohou profilovat jako politicky aktivní, zaujímat postoje, názory, prosazovat své ideje atp. Trend v této oblasti v průběhu posledních 20 letech byl následující: jednotlivé subkultury, do jisté míry vysoce politizované, v průběhu devadesátých let opouští zájem o politická témata na úkor zábavy, trávení volného času, projevuje se roztříštěná identita, stylová rozrůzněnost, nízký stupeň ztotožnění a je kladen důraz na styl a dokonalou image, aby se koncem 90. let, v souvislosti s široce vnímaným antiglobalizačním hnutím téma politiky (ochrana životního prostředí, lidská práva, požadavky na decentralizaci státní moci, odstranění sociálních nerovností atd.) vrátilo s mnohem větší razancí než dříve (Smolík 2006).

Je otázkou, zda-li pak na základě sebeurčení skupiny můžeme politizaci subkultur vnímat jako nezbytné status quo, či můžeme pouze očekávat určitou politickou aktivitu v daném smyslu progresu či reakce. Na partikulární části výzkumu níže bude tato otázka blíže naznačena.

1.3 Extremizace subkultur mládeže

Backes a Jesse chápou extremismus jako antitezi k demokratickému ústavnímu státu a v tomto směru slouží, v jejich podání, pojem k označení antidemokratických názorů a činností. Ve vztahu k demokracii je extremismus chápán prakticky v celém spektru současné politologie (Mareš 2003: 21, srov. Lipset-Raab 1979, Fiala 1998). Nedemokratické režimy mohou být tak v tomto případě považovány za extremistické (srov. Balík 2007, Mareš 2007).

Pojem extremismus tedy v rámci zkoumání subkultur v Bělorusku můžeme využít pouze rámcově - to v případě, je-li možno považovat názory určité subkultury za extremistické i po možné transformaci politického systému v demokratický. Lze uvažovat i o případě, kdy daná subkultura přijímá "extremismus" režimu a je mu poplatná. V určitém smyslu lze využít koncept občanské neposlušnosti tak, jak jej naznačil Rawls, který rozlišil 3 základní kategorie takového jednání: 1) politický odboj, 2) občanskou neposlušnost, 3) porušení zákonů z důvodů svědomí (1971, cit. dle Barša 1998: 45-58).

Problematice extremismu subkultur mládeže se obšírněji věnuje Smolík (2006), předkládající 2 základní otázky, které je, zejména v kontextu výzkumu subkultur v Bělorusku, nezbytné zodpovědět:

a) jaké jevy je vlastně možné pokládat za symptomy extremismu subkultur mládeže a b) jaký komplex problémů, jež se na tyto jevy váží, je možné podrobit vědeckému výzkumu. Autor otázek pak předkládá i možné odpovědi: "Odpovědi na první otázku může být např. rasismus a rasově motivované útoky, militantní útoky na oponenty vlastní subkultury, podpora totalitních ideologií (fašismu, nacismu, komunismu) ad. S druhou otázkou se lze vypořádat např. obsahovou analýzou primárních tiskovin subkultur mládeže, dotazováním, zjišťováním postojů, angažovaným (participativním) pozorováním, kvantifikací jednotlivých trestných činů představitelů těchto subkultur a porušení sociálních (právních, mravních, politických a jiných) norem ve společnosti, jež jsou hodnoceny negativně, kvalitativními charakteristikami jsou struktura a dynamika zkoumaného množství, úhrnu jevů apod. (Smolík 2006, srov. Hendl 2005, 2006).

Výše nabízené odpovědi lze však při výzkumech v Bělorusku využít pouze v rámci obecného diskurzu subkultur, v samotné případové studii však musíme reflektovat povahu a specifika místního režimu. První odpověď je nutno nahlížet jako na součást politického extremismu, který je však v tomto případě vymezován vůči demokratickému zřízení a obecným demokratickým postulátům. Povaha nedemokratických režimů však může za extremismus ze své podstaty považovat i, v demokraciích jinak legitimní, procesy či skutečnosti (srov. Holzer - Balík 2007). Chceme-li tedy studovat obecně úroveň extremizace jednotlivých subkultur, je nutno pečlivě odlišit extrém v demokratickém a nedemokratickém režimu a teprve následně získaná data analyzovat. Jinými slovy, partikulární výzkum extremizace subkultur v nedemokratickém režimu se neobejde bez obecného povědomí politologických teorie. Spíše než o extremismu bychom měli tedy uvažovat spíše v rámci "občanské neposlušnosti", případně "opozice"(?).

Druhá odpověď již souvisí přímo s výzkumem samotné subkultury, kde narážíme na pravděpodobně nejzásadnější problém výzkumu - sběr dat. Smolíkovi uvedené postupy lze sice brát v potaz, nicméně jejich relevance je přímo úměrná "tvrdosti" režimu, především pak možnostem jeho vnitro-bezpečnostních složek. Represivní charakter v Bělorusku neumožňuje například oficiálně vydávat více než 299 výtisků tiskoviny, která neprošla registrací u Ministerstva vnitra, a tím nesplnila formální (rozuměj: politické) náležitosti (srov. Areszka 2002, Pejda 2007). Možnosti obsahové analýzy internetových zdrojů je také, vzhledem ke státní kontrole, omezená. Snaha o získání relevantních statistických dat je téměř nemožná, neboť potenciál objektivního politologického či sociologického výzkumu není příliš velký. Výzkum na poli běloruských subkultur je tedy do značné míry omezen pouze na teoretické pojetí práci, na sekundární analýzu, za určitých okolností však můžeme využít i terénní výzkum (srov. Sacharau 2002, Kanavalčyk 2003).

Nakonec, v rámci výzkumu politizace či extremizace subkultur bychom neměli opouštět od kulturního rámce existence subkultur a pečlivě sledovat, zda-li jde opravdu o politizování nebo pouze o nárazové politické či kulturní vyjádření (srov. Jenks 2005).

1.4 Vztah konceptů opozice a subkultur

Subkultury v Bělorusku, potažmo jiných nedemokratických režimech, je tedy možno zkoumat i z hlediska opozice či opozičních aktivit, což vlastně znamená rozpracování konceptu politizace.

Vzhledem k povaze režimu, který do značné míry kontroluje mládežnické snahy o svobodnou aktivitu a seberealizaci, na druhou stranu se tato kontrola odráží v kumulaci aktivit mládeže, jež i se zahraniční finanční a morální podporou, nastavuje režimu zrcadlo (srov. např. EEDC 2008, ZDB 2008 apod.). Část této mládeže lze reálně řadit do subkulturního prostředí (srov. Sacharau 2002, Kanavalčyk 2003). Je zřejmé, že v nedemokratických režimech se část subkultur politicky neangažuje (ať už z osobních důvodů či z důvodu přesvědčení), část subkultur uvažuje a jedná v tenzích poplatných režimu, ve kterém fungují, a určitá výseč některých subkultur nebo dokonce celé subkultury vystupují jakožto podpora opozičních politických subjektů nebo jako samostatné opoziční subjekty (srov. *ibid*).

Proto je v rámci výzkumu subkultur vhodné pracovat i s konceptem opozice, aplikovaným na nedemokratický režim. Ionescu samotný pojem vykládá takto: "Opozice v širokém slova smyslu se vztahuje na všechny postoje nebo činy, dohodnuté, spontánní (živelní) nebo záměrné, ojedinělé nebo stálé, ze strany formálních nebo neformálních skupin nebo jednotlivců za každých okolností a všemi prostředky namířené proti existující moci. V tom smyslu zahrnuje opozice celé pole pohybů a projevů konfliktu v každé společnosti, které se řadí v zásadě do dvou druhů: konfliktu zájmů ... a konfliktu hodnot ..." (Ionescu, Madariaga 1972: 14-16; Ionescu 1967: 8-10 podle Holzer-Hlaváček 2008). V teoriích, zabývajících se opozicí v konsolidovaných demokraciích fungujícími opozičními stranami, tak jak je tomu u Ionesca, je však nutno vymezit i pojem "politická opozice" Vzhledem k faktu, že běloruský režim řadíme mezi režimy nedemokratické a v příspěvku autor pracuje pouze se subkulturami mládeže, vystačí pro další výzkumy vycházet z termínu "opozice". Tento přístup lze podpořit poznámkou Holzera a Hlaváčka (2008): "Pokud upustíme od vymezení politické opozice, musíme se nutně přesunout k obecnému pojmu opozice a k vymezení jeho charakteristických vlastností v rámci podmínek nedemokratického režimu, které následně umožní vyčlenit jednotlivé opoziční typy. To znamená, že existuje možnost, že se jako jedna z nabízejících se (nikoliv však nutně dominantních) variant objeví politická opozice. Tímto bychom se ovšem dostali opět k určitému definičnímu omezení rozebíraného pojmu, resp. bychom zkomplikovali jeho případné použití na jiné situace. Vzhledem k široké škále vyskytujících se opozičních typů a vztahů (viz dále příklady typologií) je aspekt "političnosti" v případě nedemokratického režimu efektivnější posuzovat jako obecné hodnotící hledisko opoziční činnosti. To znamená, zda daná opozice vůbec přijímá nějaké politické cíle a jakým způsobem působí na režim, neboli jestli a jaký politický účinek vyvolává".

V teoretickém pojetí tedy subkulturu můžeme považovat za součást opozice - při dalších analýzách tohoto vztahu v Bělorusku je nutné položit si následující otázky: a) Přijímají subkultury v Bělorusku nějaké politické cíle?, b) Jakým způsobem působí subkultury na režim?, c) Jsou tyto projevy opravdu politizací nebo pouze kulturním vyjádřením?

2 Náhled na případovou studii subkultur v Bělorusku

V Bělorusku v současné době můžeme rozlišit dvě základní větve subkultur, z nichž obé odpovídají jednomu ze dvou pólů politického spektra. Subkultura dualizmu skinheads-hooligans odpovídá pravému pólu, subkultura "anarchoautonomní" odpovídá levému pólu. Druhou zmíněnou na tomto místě ponechám, vzhledem k problematickému vymezení vztahu "politické přesvědčení - subkultura" u anarchistů, stranou. Zaměřím se proto na skupiny, které samy sebe identifikují jako "pravicově" smýšlející, a které lze bezpochyby zařadit mezi rizikové subkultury mládeže. V náhledu jsou využita hrubá data, vycházející z narativních rozhovorů, která autor práce sesbíral při svém pobytu v Bělorusku v roce 2006. Vzhledem k charakteru výzkumu a ke stupni relevance dat (ve smyslu následného ověření), je kapitola označena jako "náhled".

2.1 Skinheads

Geneze a následující vývoj subkultury skinheads sleduje v Bělorusku podobnou linii jako v ostatních státech bývalého východního bloku. Počátky a zrod datujeme na konec 80. let, nárůst počtu příslušníků subkultury pak v následujícím "demokratickém" období od roku 1991 do r. 1996. Na rozdíl od ostatních států však skinheads v Rusku a Bělorusku pozvolna opouštěli tradicionalistický směr a přecházeli k nacionalističtější laděné rétorice, postoje členů se politizovaly a vyčleňovaly vůči odlišným národnostem. Bělorusko v tomto zaujímá o něco méně radikální charakter, především kvůli určité národnostní homogenitě¹.

Počátek ztráty demokratických principů po r. 1996 a omezení přístupu k informacím pak je i počátkem úpadku heterogenity subkultur v Bělorusku obecně.

V rámci běloruské subkultury skinheads dnes zcela chybí (nebo se vyskytuje jen velmi zřídka) tradicionalistická apolitická větev. Situace tak jasně profiluje pouze skinheads, jejichž názory a postoje jsou orientovány především na nijak nedefinovaný nacionalismus a panslavismus, přítomen je také panárijský rasismus. Naprosto marginální (v poměru k počtu ultrapravicových skinheads) je dnes výskyt S.H.A.R.P. nebo Red Skins. Celkově tak lze v souvislosti s Běloruskem mluvit pouze o ultrapravicových a částečně ultralevicových skinheads.

Podobně jako v Rusku, i běloruští skinheads zdůrazňují své etnicko-rasové kořeny. Laryš ve své práci zabývající se extrémní pravicí v Rusku k tomuto tématu uvádí: "Velmi přitažlivá je v ruském prostředí panslovanská myšlenka a nevyhnula se ani skinheadským řadám. Majoritní část z nich pokud přímo neupřednostňuje slovanské soukmenovce před ostatními slovanskými národy, tak přinejmenším hrdě zdůrazňuje svůj slovanský původ a hovoří o slovanském bratrství všech slovanských národů. Postoj

vůči Západu je zohledňován v rovině odporu k jeho materialistickým hodnotám a liberálně-demokratickému zřízení, což je společným rysem nejen ruských nacionalistů, ale z logiky věci je samozřejmým předpokladem všech NS skinheads na celém světě." (Laryš 2006: 19) Laryš ve své práci dále uvádí: "Na vlastní pojetí patriotismu je sice ve skinheadských kruzích kladen vysoký důraz, ale je neodlučitelně spojován s panárijskou myšlenkou Evropy bílých národů. Panárijský rasismus v ruském pojetí předpokládá, že Rusové i Němci (spolu s ostatními evropskými národy) patří k "nadřazené árijské rase". (ibid)

Takový přístup lze nalézt i u Běloruských skinheads, příkladem mohou být nedávno vzniklé stránky Blood & Honour C18 Belarus (<http://belarus.bloodandhonour.net/>). Jejich vznik však nedoprovází žádná zvýšená extrémně pravicová aktivita.

Je velmi zajímavé jak dělí ultrapravicové skinheads jejich protipól - běloruští anarchisté. Pokud se mluví o "patriotech", pak je tím myšlena prorežimní orientace. Pokud se mluví o "nacionalistech", pak jde orientaci protirežimní. Takové dělení využívám pro lepší orientaci v další kapitole.

Výše jsem naznačil možné teoretické ideologické uchopení problému, nicméně společnost v Bělorusku je značně polarizovaná na příznivce a na odpůrce režimu. Další ideologické přesvědčení ustupují v případě odpůrců často do pozadí - demonstrací proti režimu se účastní jak nacionalisté tak anarchisté.

2.2 Fotbaloví chuligáni a Skinheads

Vzhledem k tomu, že režim Alexandra Lukašenka do značné míry omezuje přístup k informačním a komunikačním zdrojům², je organizace více lokálních buněk do jedné centrální víceméně nemožná. Je tak využívána jiná propagace postojů - navštěvování fotbalových utkání. Subkultura fotbalových chuligánů a ultrapravicových skinheads jsou v běloruském prostředí, až na výjimky, totéž³.

2.2.1 Historie

Před rokem 1989 existovala jediná významnější běloruská organizovaná skupina fanoušků při klubu Dynamo Minsk. Po rozpadu sovětského svazu a získání nezávislosti došlo na běloruských fotbalových stadionech ke značnému úbytku diváků. Jednalo se o reakci na spoustu neatraktivních zápasů, ve kterých se střetávaly místo velkoklubů bývalého SSSR pouze kdysi provinční a neznámé celky. Z tohoto důvodu přestali fotbalová utkání navštěvovat především věkově starší příznivci, pamatující si ještě dřívější atraktivní zápasy. (Mareš - Smolík - Suchánek: 125)

Běloruskou scénou se stručně zabývají výše citovaní autoři v publikaci Fotbaloví chuligáni. Na základě vlastního výzkumu v Bělorusku jsem však dospěl k podstatně jiným informacím, než se uvádějí v knize. Níže tak uvádím informace získané prostřednictvím rozhovorů s lidmi z běloruské chuligánské scény.

2.2.2 Minsk

Nejpočetněji jsou v Bělorusku zastoupeni chuligáni Dynamo Minsk, jež se dělí do tří gangů - "Lads 82" (navazují na historii "fanatiků" Dynamo před r. 1989), "Young Lads" (chuligánská mládež, vznik v r. 2004) a "Capital's Legion". Celkový počet chuligánů se odhaduje až na 500, v plném počtu se však schází jen při nejatraktivnějších zápasech. Chuligáni Dynamo Minsk jsou obecně vnímáni jako panslavičtí rasisté s prorežimní orientací a těsnou vazbou na běloruskou Polici (tzv. "Milicju") Díky takovým kontaktům nedochází během zápasů Dynamo k omezování a perzekuci za prezentaci symbolů spojených např. s rasismem⁵.

Velkým rivalem chuligánů Dynamo jsou gangy chuligánů Torpeda Minsk, loni zaniklého klubu. Nešlo pouze o městskou rivalitu, Torpedo se vyznačovalo nacionalisticky orientovanými fanoušky, jež stáli proti politice Alexandra Lukašenka. Individuálně se například účastnili demonstrací proti jeho osobě během prezidentských voleb v březnu 2006. Nejvýznamnějším gangem Torpeda bylo Black White Tornado (BWT), jehož vrchol byl mezi léty 1995 a 1998. Koncem 90. let sledujeme vznik skupin Torpedo Casual Crew, Hammers, Underfeats a také Torpedo-Girl's Support (jediná ženský "gang" v Bělorusku) představující nové trendy v běloruském chuligánství - značkové oblečení, doprava na zápasy v mikrobusech apod. Fanouškům Torpeda byla zakázána jejich bílo-červeno-bílá vlajka kopírující vlajku svobodného Běloruska. Část fanoušků po zániku klubu přešla k novému týmu v nejvyšší soutěži, k FK Minsk. Počet chuligánů tohoto klubu nepřesahuje tři desítky. Zajímavým úkazem v metropoli Běloruska jsou nacionálně-bolševicky ladění příznivci Zvezdy Minsk. Jejich počet se však odhaduje na maximálně 30 osob.

"Nováčky" na běloruské chuligánské scéně jsou jediní levicově orientovaní chuligáni zde MTZ-RIPO Minsk. Vznikli začátkem nového století a během let získali image antifašistických fanoušků, podobně jako je tomu v Německu u St. Pauli, v ČR u Bohemians 19056 či v Itálii u Livorna.

Stadion MTZ RIPO Minsk se nachází v blízkosti továrny na výrobu traktorů, v chudé části Minsku. Antifašističtí fanoušci, navštěvující zápasy klubu začali oslovovat mladé i starší příznivce, kteří se na fotbal báli chodit kvůli pozdějším možným potyčkám s pravicově orientovanými chuligány, s cílem dostat lidi zpátky na stadion. Po několika sezonách se podařilo počet fanoušků zvýšit jak po stránce

supportu během zápasu, tak i po stránce chuligánské - v tomto případě platí zásada "MTZ RIPO proti všem". Podle slov jednoho z aktivních fanoušků a chuligánů dochází ze strany "Milicje" vůči "ultras" a support aktivitám MTZ RIPO k represím. Během zápasu s Dynamo Minsk byla zabavena bezpečnostními složkami vlajka MTZ "Breaking swastika", naopak vlajka White Power či další symboly značící politické přesvědčení fanoušků Dynamo byly ponechány bez povšimnutí. Mnoho z chuligánů MTZ RIPO patří mezi aktivní odpůrce běloruského politického systému a jak již bylo zmíněno, chuligáni MTZ RIPO jsou také aktivní antifašističtí aktivisté, anarchisté, podle některých zainteresovaných se mezi těmito fanoušky nachází i tzv. red skins, informace je však nepodložená.

2.2.3 Ostatní

Druhou početně nejsilnější jsou chuligáni Dinama Brest kteří si respekt mezi ostatními gangy vydobyli svými bitkami s polskými chuligány, kteří jsou v Bělorusku považováni za "šílence". Bez bližšího upřesnění jde údajně o patrioty, dobré vztahy mají s Dynamem Minsk, což však nebrání jejich vzájemným střetům.

Nejatraktivnějším duelem po fanouškovské stránce je zápas Dynamo Minsk s Bate Borisov, jež pojí družební vztah. "Kotel" Borisova je tvořen 200-300 lidmi, střetů se jich však účastní max. třetina.

Další družbou je spojenectví nacionalisticky orientovaných chuligánů FK Gomel a Dněpru Mogilev. Jejich oblastí zájmu jsou především podobně ladění fanoušci z Minsku. Kotle Gomelu čítá přibližně 100 a Mogilevu asi o 3 desítky více fanoušků, bitek se však samozřejmě účastní maximálně 50 procent.

Nevelké počty chuligánů existují také při klubech Šachtor Soligorsk, Naftan Novopolock (přibližně 30 osob), Torpedo Zhodino7, Lokomotiv Vitebsk (přibližně 30 osob), v minulosti bývali aktivní chuligáni Slavie Mozyr (jejich fan-zin Slavic News měl charakter otevřeného rasismu a zdůrazňování panárijské rasy).

2.2.4 Reprezentace

Na reprezentační úrovni ke konfliktům prakticky nedochází. Tento fakt je dán složitou procedurou při získávání vízových povolení, výjimku donedávna tvořily výjezdy do zemí bývalého Sovětského Svazu.

Z ojedinělých výtržností můžeme zmínit přípravný zápas na Ukrajině, hraném v březnu 2001 v Kyjevě. Členové jednotlivých běloruských chuligánských gangů se dohodli na tento zápas uzavřít vzájemné příměří. Do Kyjeva dorazilo několik desítek běloruských fotbalových chuligánů. K násilnostem došlo již den před utkáním, když se v centru města střetlo několik desítek chuligánů z obou zemí. Někteří z nich byli na místě zatčeni a na policii byli předvedeni i všichni ti, kdo se později

nechali ošetřit v nemocnici. Několik zatčených běloruských chuligánů bylo také předáno běloruským bezpečnostním složkám. Noc před zápasem byli všichni hostující fotbaloví příznivci ubytováni ve třech kyjevských hotelích, kde byli pod nepřetržitým dohledem policie. I přes zesílená opatření došlo ke střetu několika desítek chuligánů z obou zemí v den zápasu přímo před stadionem (Mareš - Smolík - Suchánek: 126).

K prozatím poslednímu incidentu došlo 7. října 2006 v Rumunsku, kdy Bělorusové vyvolali potyčku přímo na stadionu.

Pro nestranného pozorovatele je při zápasech těžké určit, do jaké míry jde o fanoušky, kteří přijeli podpořit svůj tým přímo z Běloruska nebo jestli jde o emigranty působící v dané zemi. Zajímavou skutečností je, že reprezentační zápasy na západě Evropy někdy využívají i běloruští emigranti pro propagaci nacionální myšlenky svobodného Běloruska. V takových případech můžeme někdy v hledištích vidět opoziční transparenty a bílo-červeno-bílé vlajky, oficiální vlajky Běloruska do r. 1996.

2.3 Metalová subkultura

Pokud je chuligánství nejviditelnější běloruskou subkulturou, pak je metalová subkultura pravděpodobně nejpočetnější a její umístění zde má své opodstatnění.

Běloruská metalová scéna je tvořena velkým množstvím kapel i interpretů, z nichž mnozí přesáhli hranice své země. Příkladem může být např. kytarista a skladatel Viktor Smolski či kapela Rasta, z extrémnějších metalových odnoží se s úspěchem v Evropě setkala např. dnes již rozpadlá skupina Gods Tower.

Pro tuto práci je však podstatná undergroundová scéna, v Bělorusku značně "hluboká", především pokud jde o blackmetalovou scénu. Black metal někteří popisují následovně: "Ječivé vokály, rychlé kytary, zdvojené basy (pozn. autora: neplatí vždy), burácivé bicí a texty plné satanismu, pohanství, zatracování církve a rouhání" (Kučera, Vedral 2006: 57).

Bukszpan pak ve spojitosti s black metalem uvádí: "výbušný rytmus, neskutečně drásavý zvuk kytar, texty nesrozumitelně podávané zahleněně vřeštivým hlasem" (Bukszpan 2004: 32).

Samotný žánr můžeme podle jeho různorodosti rozlišit na 4 hlavní proudy:

1, čistý (pravý) black metal - pure (true) black metal

2, black metal s pohanskými a folklórními prvky - pagan black metal

3, black metal s klávesovými a symfonickými prvky - sympho-black metal

4, black metal s industriálními, elektronickými a jinými avantgardními prvky - avantgarde black metal (Blackmoon 2004: 80).

Všechny z uvedených proudů jsou pak i základními kameny dalších specifitějších odrůd black metalu.

Black metal v běloruském podání je často především reprezentován hlavně pagan black metalovými formacemi. Hlavním znakem pagan black metalu je koexistence black metalu a specifických rysů pohanství, např. folklórních nástrojů. Důležité je také navození atmosféry vycházející z národní mentality protagonistů (Blackmoon 2004).

Tato větev je velmi populární především ve východní Evropě, kde v některých případech přijímá nacionalistické či extrémně pravicové názory a ideologie, v post-sovětských zemích má někdy formu i panslavismu, pan-árijského rasismu, v menší míře pak nacionálního bolševismu.

Postupným potlačováním black metalové složky na minimum či jejím úplným vymizením a zvýrazněním pohanských motivů vzniká přímý následovník pagan black metalu, pagan metal. I v rámci pagan metalu lze pozorovat vnitrostylovou různorodost - např. pagan folk, folk metal (Blackmoon 2004).

"Světónázor" běloruských pagan-metalových kapel je krajně nacionalistický (bez upřesnění), v mnoha případech se jedná o otevřený panslavismus či panárijský rasismus.

Koncerty takových kapel jsou hojně navštěvovány nejen typickými metalovými příznivci, ale také skinheady a ve většině případů tak dochází k myšlenkovému souběhu metalu a skinheads (chuligánů).

Příkladem kapel hrajících metal s extrémně pravicovými texty mohou být např. dnes již zaniklá Apraxia (pagan-metal), jejich nástupce Molot (trash metal, R.A.C.8), Naša Vajna (folk NS black metal), PD SS Totenkopf (pagan-metal) a další. Velkým problémem při pořádání koncertů je nutnost oznámení o úmyslu uskutečnit koncert na příslušných obecních úřadech. Pokud dojde ke zjištění, že na koncertu mohou vystupovat kapely, jejichž texty jsou namířeny proti státní ideologii, pak je vysoká pravděpodobnost, že bude koncert zrušen. O pořádání koncertu se tak lze dozvědět prostřednictvím internetu, mobilních telefonů či ústně mezi příznivci. Toto omezení platí bez výjimky pro všechny hudební vystoupení v Bělorusku, nejen pro metal.

Závěr

Z náhledu na výše uvedený výzkum můžeme usoudit, že konceptuální východiska, naznačená v 1.

části práce, lze na běloruské podmínky aplikovat.

V první řadě lze diskutovat o úrovni politizace aktérů subkultur. Na základě získaných dat můžeme usuzovat o reálné existenci politizace skinheadů a chuligánů, která může záviset jak na vztahu k běloruskému režimu (kladný-záporný), tak i na politickém přesvědčení, které se nastaveného politického systému v Bělorusku netýká. Otázkou je, do jaké míry prezentované politické názory na několika málo veřejných běloruských akcích odpovídají skutečnému politickému postoji. Proto je třeba u jednotlivců zohledňovat i možnost "nahodilého kulturního vyjádření", nicméně politizace subkultur je v případě Běloruska vysoce pravděpodobná. Identifikujeme-li objekt zkoumání jako politizovaný, setkáváme se s konceptem extremizace. Na uvedených příkladech je patrné, že přijímání anti-demokratických ideologií je i v nedemokratickém běloruském režimu možné a jejich existence i po potenciální transformaci politického systému je pravděpodobná.

Nejproblematictější bodem k diskusi se zdá být definování objektů zkoumání z hlediska "opozice". Nejde primárně o označení subjektů jako opozičních, ale spíše blížeji charakterizovat jejich bázi a hodnoty, vůči kterým se vymezují, neboť ty se mohou i v rámci subkultury významně odlišovat. To také bylo názorně ukázáno v 2. kapitole.

Velice zajímavá by mohla být aplikace konceptu kontrakultury na obecný běloruský subkulturní rámec. Bude-li v takovém případě vybrán právě tento postup, bylo by velice zajímavé sledovat výslednou trajektorii vztahu "kontrakultura"- "opozice".

Z uvedených výzkumných dat je možné, v případě chuligánské ekipy MTZ RIP Minsk, vysledovat vůdčí ideu, která by mohla korespondovat s výkladem pojmu kontrakultura. Nicméně je na místě tento fakt dále zkoumat.

Závěrem lze tedy uvedené poznatky shrnout do několika bodů, které odpovídají navrhovaným konceptuálním východiskům, které by mohly pomoci problematiku subkultur v Bělorusku uchopit. Podle autora práce je tedy při výzkumu nutno vycházet zejména z teorií a konceptů:

- obecné teorie subkultur;

- kontrakultury;

- politizace subkultur, a z ní vycházející

- extremizace subkultur;

- opozice v nedemokratických režimech.

Tyto koncepty byly v práci v krátkosti představeny, v datové části pak byl předložen náhled na výzkum subkultur a v závěru byla problematika úvodu do výzkumu shrnuta.

Poznámky:

1 Na území Běloruska jsou nejpočetněji zastoupena národnost běloruská a ruská, diference obou národů je předmětem vleklých sporů ve mnoha sociálně-vědních oblastech. Bělorusové jsou mnohdy považováni za "nejrušnější" národ a zemi ze všech nástupnických států bývalého Sovětského svazu. Třetím nejpočetnějším národem na území Běloruska jsou Poláci (především na západě země), následují Ukrajinci.

2 Vysoká částka za využívání internetu - doma i v internetových kavárnách, odposlouchávání analogových i mobilních telefonů, omezená svoboda tisku - max. 299 kusů nezaregistrovaných periodik apod.

3 Teoreticky vymezuje subkulturu fotbalových chuligánů např. Smolík 2008

4 Při zápasech Dynamo lze někdy vidět ruskou imperialistickou vlajku.

5 Např. vlajka White Power apod.

6 Někteří z příznivců MTZ RIPO objevili i na zápase Bohemians 1905. Autorovi práce není známo, zda jde o příznivce spojené se subkulturou fotbalových chuligánů.

7 Velmi rozporuplně působí šála skupiny s vyobrazením keltských křížů a nápisem "Rude boyz".

8 R.A.C. = zkratka "Rock against Communism" - white power hudba, charakterizována nacionalistickými, neo-nacistickými a antisemitskými texty. Stylově jde buď o Oi-punk, punkrock, heavy metal, southern rock či rock 'n' roll.

9 Existuje také možnost, že koncert může být zrušen bez zjevné příčiny - moc ve státě je v tomto prakticky neomezená. Často se tak stává, že je koncert vydáván za oslavu narozenin.

Literatura a zdroje:

Areszka, W. 2002. Nurty kultury białoruskiej w XX. Wieku. in: EEDC. Białorus - trzeci sektor: Naród, Kultura, Język. Warszawa - Minsk: EEDC

Balík, S. 2007. Totalitární a autoritativní režimy. in: Hloušek, V. - Kopeček L. eds. Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie. Brno: MPÚ

Barša, P. 1998. Občanská neposlušnost v současné politické teorii. in: Fiala, P. ed. Politický extremismus a radikalismus v České republice. Brno: MU

Blackmoon 2004. Partitury v černém - Sofistikovaný dodekameron temné metalurgie: Dějiny psané uhlím - Part I.-V. Rockový magazín Spark 2-6: 80-81

Bukszpan, D. 2004. Heavy Metal - Encyklopedie. Praha: BB/art

Christe, I. 2005. Ďáblův hlas: Heavy metal - Kompletní historie pro znalce. Praha: BB/art

- Černý, P. 2007. Soudobé Bělorusko: Bařkovy nezvedené děti. Dostupný z WWW:
<http://www.sekuritaci.cz/web/clanek.asp?id=86>, ověřeno k 21.4. 2008
- Červeňáková, P. 2007. Soudobé Bělorusko: Losnu nebo Mažňáka. Dostupný z WWW:
<http://www.sekuritaci.cz/web/clanek.asp?id=85>, ověřeno k 21.4. 2008
- Fiala, P. 1998. Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie. in: Fiala, P. ed. Politický extremismus a radikalismus v České republice. Brno: MU
- Gelder, K. - Thornton, S. 1997. The Subcultures Reader. London-New York: Routledge
- Gordon, M. M. 1997. The concept of the sub-culture and its application. in: Gelder, K. - Thornton, S. 1997. The Subcultures Reader, London and New York: Routledge
- Hebdige, D. 1979. Subculture - The meaning of style. London and New York: Routledge
- Hendl, J. 2005. Kvalitativní výzkum - Základní metody a aplikace. Praha: Portál
- Hendl, J. 2006. Přehled statistických metod zpracování dat - Analýza a metaanalýza dat. Praha: Portál
- Holzer, J. - Balík, S. 2007. Postkomunistické nedemokratické režimy - Studie k proměnám politické teorie v posttranzitním čase. Brno: CDK
- Holzer, J. - Hlaváček, P. 2008. Opozice v nedemokratických režimech - Vstupní poznámky k možnostem a limitům stávající teorie. Středoevropské politické studie, roč. X, č. 1, 2008, dostupný z WWW: <http://www.cepsr.com/index.php?ID=34>
- Jenks, Ch. 2005. Subculture - The Fragmentation of the Social. London - Thousand Oaks - New Delhi: SAGE publications
- Kanavalčyk, P. 2003. Anarchistické hnutí v Bělorusku, Dostupný z WWW:
<http://www.svobodnebelorusko.cz/doporucujeme-k-precteni/anarchisticke-hnuti-v-belorusku>, ověřeno ke dni 21.4. 2008
- Kolektiv autorů 1996. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum
- Kučera, P - Vedral, J 2006. Škatule, škatule, hejbejte se - Velký slovník hudebních stylů. Filter 9: 55-74
- Laryš, M. 2006. Ultrapravicoví skinheads v Ruské federaci. Brno: MU - bakalářská práce
- Mareš, M. 2003. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Brno: Barrister & Principal
- Mareš, M. - Smolík, J. - Suchánek, M. 2004. Fotbaloví chuligáni. Brno: Barrister & Principal
- Mareš, M. 2007. Teorie extremismu. in: Hloušek, V. - Kopeček L. eds. Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie. Brno: MPÚ
- Muggleton, D. - Weinzierl, R. eds. 2003. The Post-subcultures reader. Oxford: Berg
- Pejda, M. ed. 2007. Belarusian society 2007 - Hope, Ilusions, Perspectives. Warszawa - Minsk: EEDC
- Redhead, S. 1997. Subculture to clubculture - An Introduction To Popular Cultural Studies. Oxford: Blackwell Publishers
- Sacharau, S. 2002. Subkultury mlodziezowe - geneza i wspolczesnosc. in: EEDC. Bialorus - trzeci sektor: Naród, Kultura, Jezyk, Warszawa - Minsk, EEDC
- Smolík, J. 2003. Fotbalové chuligánství z hlediska extremismu. Rexter 1, dostupný z WWW:
<http://rexter.cz/clanek.aspx?id=52>, ověřeno k 21.4. 2008
- Smolík, J. 2006. Extremismus subkultur mládeže?, Rexter 1, on-line text dostupný z:
<http://rexter.cz/clanek.aspx?id=13>, ověřeno k 21.4. 2008
- Smolík, J. 2008. Fotbalové chuligánství - Historie, teorie a politizace fenoménu. Karlovy Vary: VNP
- Thornton, S. 1997. General Introduction, in: Gelder, K. - Thornton, S. eds. The Subcultures Readers. London - New York: Routledge
- Thornton, S. 1997. The Social Logic of Subcultural Capital, in: Gelder, K. - Thornton, S. eds. The Subcultures Reader. London - New York: Routledge

Internetové zdroje: (všechny ověřeny ke dni 21.4. 2008)

<http://russia.bloodandhonour.net>

<http://www.torpedohools.com/>

<http://belarus.bloodandhonour.net/>

<http://www.hooligans.cz>

<http://lads82.com/lads.htm>

[http:// http://wolnabialorus.org/organization.html](http://http://wolnabialorus.org/organization.html)

<http://eetc.org.pl/pl/www/onas/index.htm>

Postoje SPR-RSČ k rozpadu Československa: kritický rok 1992

Autor: Otto Eibl
Email: eibl@fss.muni.cz

The main aim of this article is to describe attitudes of SPR-RSČ (far-right nationalist opposition party) towards the dissolution process of the Czech and Slovak Federative Republic. The author focuses mainly on the “last federative” year 1992. In his work, he follows the mainstream negotiations about the way of splitting the federation, while studying the rhetoric of the SPR-RSČ representatives. Although SPR-RSČ did not have the possibility to influence the dissolution process (not even the negotiations), it sought to present an (interesting) alternative (enlargement or preservation of the federation). Later, when it was obvious that there was no way to save the common Czechoslovak state, it started looking for (factual) offenders of this state. The SPR-RSČ tried to obstruct the proceedings of the federative parliament (by submitting repeatedly the same requirements and speeches), it blamed the government, their voters etc. but it lacked the power to stop (or slow down) the actual act of dissolution.

Prvního ledna 2008 tomu bylo 15 let, kdy se na mapě Evropy objevily dva nové státy: Česká republika a Slovenská republika. Vznikly pokojným rozdělením společného soustátí Čechů a Slováků, které existovalo od roku 1918, tedy necelých 75 let.

Následující text se ohlédne za událostmi, které rozpadu České a Slovenské Federativní Republiky předcházely a pokusí se poskytnout pohled na rétoriku a argumentaci Strany pro republiku - Republikánské strany Československa (SPR-RSČ). Ačkoli SPR-RSČ byla z faktických vyjednávání vyloučena a do průběhu mechanismu faktického rozdělení československého soustátí nezasáhla, není nezajímavé sledovat, s jakou argumentací strana vystupovala na obranu společného státu Čechů a Slováků. Pohled SPR-RSČ na budoucnost federace je mezi dalšími stranami výjimečný i tím, že chtěli republiku naopak rozšířit - připojením Podkarpatské Rusi a navrátit tak federaci podobu prvorepublikového Československa.

Jistým problémem a jako značné omezení jen nutné chápat fakt, že republikáni byli v pozici nekonstruktivní opozice a jejich rétorika byla značně repetitivního charakteru (v období těsně před přijetím zákona o zániku ČSFR všechna vystoupení různých republikánů obsahují de facto stejnou

argumentaci). Text tedy nepokrývá veškerá vystoupení republikánů a ani to není jeho cílem, ale vybírá nejdůležitější momenty ve vztahu k hlavní linii jednání o rozpadu československé federace.¹

Výchozí podmínky vedoucí k secesi - absence federálního stranického systému

Po pádu komunistických režimů ve střední a východní Evropě na konci 80. let 20. století se v regionu vzedmula poměrně masivní vlna "nového" postkomunistického nacionalismu a začaly se objevovat strany a hnutí, které na více či méně silném požadavku autonomie či samostatnosti budovaly svou politickou identitu. Podle nejrozšířenější interpretace tohoto jevu existovala ve východní Evropě před příchodem komunismu mnohost různorodých etnických a národnostních skupin, které zamrzly pod totalitním kobercem. Jakmile začalo tát, ukázalo se, že jsou stále na svých místech, připraveny na nové kolo hry (Barša - Strmiska 1999: 94).

Problémy se z tohoto důvodu vyskytovaly zejména v zemích, které byly uspořádány v jakékoli formě federace: jejich institucionální struktura totiž ustavila duální politické členství - jedno na úrovni federace samé a druhé na úrovni federalizovaných jednotek - republik. Jakmile byly provedeny první kroky demokratizace, stalo se zřejmým, že změna politického režimu v kontextu změněných mezinárodních okolností s sebou nese otázku, který z těchto dvou politických příslušností má nabýt vrchu - otázku „jak vládnout“ vystřídala otázka „komu vládnout“ (Barša - Strmiska 1999: 93).

Tyto tendence k secesi se projevily i na území československého státu², kde se postupně vytvořily dva zcela autonomní stranické systémy, jeden v České republice a druhý ve Slovenské republice. K oddělení slovenského a českého stranického systému přispěl z tohoto hlediska nešťastně koncipovaný volební zákon, který umožňoval politické straně vstoupit nejen do Národní rady té které republiky, nýbrž i do Federálního shromáždění v případě, že získala potřebné kvórum voličských hlasů jen v jedné z národních republik (Vodička 2003: 58).

Český a slovenský stranický subsystém sice pod tlakem konstrukce ústavních orgánů vytvářely na federální úrovni společný československý stranicko-politický systém, nicméně oba systémy byly současně autonomní a také úplné. To znamená, že český a slovenský subsystém politických stran vytvářely na republikové úrovni komplexní stranicko-politické systémy. Naopak společný československý stranicko-politický systém vykazoval zjevné deficity, protože v něm např. chyběl skutečný federální subjekt (Fiala 2001: 35)³.

“Úplnost a nezávislost” národních stranických systémů vytvořila prostor pro rozvíjení nekompatibilních vztahů mezi oběma systémy (politická scéna byla utvářena ne v rovině ideové, ale v rovině národnostní). Současně se zdály být (alespoň psychologicky) naplněny podmínky, které

mohou podporovat nacionalistické nálady vedoucí až k separaci (podle Spencer 1998: 2-6): Byly přítomny poměrně hluboké štěpící linie mezi segmenty populace, vláda byla (alespoň v počátku) poměrně centralizovaná a zejména na slovenské straně zde byla touha po vlastním státu, po vlastním národě. Společně s faktem, že Slovensko bylo oproti českým zemím zaostalejším regionem (v souladu s klasifikací Daniela L. Horowitz (Horowitz 1985: 258) a dopad prováděných reforem byl pro Slováky dalekosáhlejší, pak tyto faktory (které bychom mohli označit jako psycho-historické) přispěly k událostem vedoucím k rozdělení státu.

První kroky směřující k rozpadu federace: 1990-92

České i slovenské straně bylo jasné, že jednou z prvních věcí, kterou je třeba v nově vznikající demokratické společnosti udělat, je novelizace stávající ústavy. Avšak lišila se prioritou, se kterou federální partneři k problému přistupovali. Slovenská strana totiž do popředí stavěla vytvoření samostatné slovenské ústavy. Již 6. prosince 1989 revokovala Slovenská národní rada (SNR) své usnesení z 31. října téhož roku, kterým původně ÚV KSČ souhlasila s trojjedinou ústavou a vyslovila se pro oddělené ústavy republik, které měly předcházet ústavě federální. Toto musela akceptovat i Česká národní rada (ČNR) a tak 19. prosince rovněž revokovala své usnesení o trojjediné ústavě. Jednání o podobě těchto dokumentů připomínalo spíše strategické handrkování o alokaci očekávaných zisků a vynaložených nákladů, zaměřené na momentální poměry, za nichž se sjednávají skutečné smlouvy (Stein 2000: 26).

Tvůrci ústavy musely zohlednit faktickou situaci v Československu (na českou část připadala většina průmyslu - v roce 1918 dokonce 4/5 veškerého průmyslu Rakouska-Uherska). Federace, aby odrážela reálnou situaci, by musela být silně asymetrická - tzn., že by každá jednotka měla ve vztahu k federaci jakýsi unikátní rys nebo soubor rysů, který by její zájmy významně odlišoval od zájmů kterékoli jiné, federaci vytvářející části, nebo systému jako celku (Stein 2000: 35). Další otázkou, na kterou měly obě části federace odlišnou odpověď, bylo, zda chtějí mít Češi a Slováci stát složený z jednoho, nebo dvou národů⁴. Ihned v počátku bylo také třeba rozhodnout, zda by nová ústava měla výslovně uznat právo členských republik ze společného soustátí vystoupit. V tomto případě se slovenská strana dovolávala k ústavě z roku 1968, která uznávala „nezadatelnost práva na sebeurčení až do oddělení“. Klauzule o právu vystoupit z federace do budoucnosti vyvolávala řadu problémů: na rozdíl od státu složeného z více jednotek, by secese znamenala konec celé federace s přímým dopadem v oblasti mezinárodního práva i mezinárodních vztahů. Na návrh prezidenta Havla nakonec Federální shromáždění přijalo ústavní zákon, který umožňoval vyhlásit referendum o základních ústavních otázkách a konkrétně o jakémkoli návrhu na vystoupení (Stein 2000: 51). Vypsání referenda k otázce rozdělení federace později bouřlivě požadovaly opoziční strany, mezi které patřila i SPR-RSČ.

Ve volebním období 1990-92 došlo k řadě jednání mezi českou a slovenskou stranou o možné podobě budoucího soustátí. Projednávány byly nejrůznější varianty na základě nejrůznějších představ a řešení - od silné federace na straně české, po posílení republik na straně slovenské,

založení federace na smluvním základě, přesuny kompetencí atd. Ke konečné shodě nakonec nedošlo. Jednání ale vytyčila určité mantinely a ukázala, kudy se asi bude vyjednávání stran dále ubírat. Stále častěji se objevovaly názory, že rozdělení nemusí znamenat nic hrozného, byť je z psychologických, ekonomických a kulturních důvodů nevhodné (Stein 2000: 111)6 .

Strana pro republiku - Republikánská strana Československa: profil

SPR-RSČ (později Republikáni Miroslava Sládka, RMS), sama sebe označuje za jedinou vlasteneckou stranu nezatíženou příslušníky bývalého režimu a byla založena 30. 12. 1989. Strana se formovala kolem charismatického lídra Miroslava Sládka a snažila se ideologicky navázat na prvorepublikovou agrárnickou tradici (Mareš 2003: 188).

Po celou dobu svého působení v českém stranickém systému byla SPR-RSČ nositelkou reprezentace zejména nespokojenců s režimem a "tradicionalistů" (ve smyslu představ o české ultrapravicí). Sládek představoval nejvyhraněnější a nejviditelnější komunistickou opozici, tvrdě se stavěl za vyrovnání se s kriminalitou, zasazoval se o zachování Československa a později do svého rejstříku zařadil i tzv. "romskou otázku" (Mareš 2003: 181).

Další charakteristikou, která je pro SPR-RSČ typická, je nestálost její základny i poslanců - od Sládkova hlavního proudu se postupně odštěpovaly nejrůznější názorové platformy, které zakládaly další (neúspěšné) republikánské strany, a poslanci, u nichž pak nebylo výjimkou, že v parlamentu hlasovali proti zájmům bývalé mateřské strany.

V prvních volbách v roce 1990 se SPR-RSČ nepodařilo získat parlamentní zastoupení a v letech 1990-92 působila v rámci tzv. Mimoparlamentního sněmu, ve kterém se sdružovaly další menší strany bez parlamentního zastoupení. Ambicí Sněmu bylo svou činností ovlivňovat chod věcí ve státu (argumentem bylo, že zde sdružené strany reprezentují hlas 20 % občanů, jejichž hlasy propadly a kteří jsou tedy de facto bez zastoupení) (Mareš 2003: 192). Nutno dodat, že tato ambice zůstala nenaplněna.

V průběhu let 1990 si SPR-RSČ postupně budovala voličskou základnu a ideologicky se profilovala, resp. svou rétorikou tuto profilaci posilovali. V otázkách podoby státoprávního uspořádání Československa často opakovala svou vizi o znovuoobnovení československých hranic z prvorepublikové éry - usilovala o připojení Podkarpatské Rusi⁷ a následné vytvoření státu na spolkovém základě. Československo mělo být tvořeno čtyřmi spolkovými zeměmi (země Česká, Moravskoslezská, Slovensko a Podkarpatská Rus), v jeho čele měl stát jeden prezident a vláda o sedmi ministrech. Každá ze spolkových zemí by disponovala vlastním rozpočtem a poměrně by přispívala na provoz republiky jako celku. Připojení Podkarpatské Rusi mělo proběhnout na základě referenda, ve kterém se Rusíni sami měli vyjádřit ke svému dalšímu osudu (Sládek 1992: 35).

Myšlenku "velkého" československého národa brala SPR-RSČ skutečně vážně, o čemž svědčí i to, že

v letech 1990-1992 fungovala na federální úrovni (byť slovenská odbočka strany byla více než marginální) a bylo podniknuto několik kroků k tomu, aby byla založena pobočka na Podkarpatské Rusi⁸ (Mareš 2003: 187), za což byla SPR-RSČ z mnoha stran kritizována. Opakovaně se také objevoval argument, že "agenda rozpadání" federace je vyvolaná uměle, zejména kvůli snahám zamaskovat skutečné problémy, se kterými se ČSFR potýkala (zejména otázky spojené s ekonomickou transformací): Jejich (soudobé vedení ČSFR - pozn. autora) nekompetentnost se projevuje celou dobu, co jsou u moci. Začali tím, že schvalovali dílčí nepodstatné zákony, debatovali o názvu republiky (narážka na tzv. pomlčkovou válku z roku 1990 - pozn. autora), o znaku republiky, o státních vyznamenáních a přitom nic neudělali pro ekonomiku, zemědělství, sociální věci a zdravotnictví (Sládek 1992: 62)⁹.

Volby 1992

V důsledku mediální izolace občané většinu informací získávali zejména z mítinků a veřejných vystoupení M. Sládka, která byla plná líbivých populistických slibů a národního (či osobního) patosu. Sládek byl obratný řečník a někdy absolvoval až pět mítinků denně (navštěvoval i malé obce a vesnice, které ostatní strany ve svých "výjezdech za voliči" opomíjely). Do voleb strana vstupovala samostatně¹⁰ s minimalistickým programem (celý program se vešel na jeden list formátu A4), který obsahoval řadu líbivých prohlášení a vizí, o způsobu jejich realizace se ale nezmiňoval. Jako jakýsi doplněk k programu lze chápat "17 naléhavých opatření pro záchranu životního prostředí v naší zemi", která byla zveřejněna v týdeníku Republika (č. 21/1992). Program de facto v bodech shrnoval Sládkovu argumentaci "z náměstí" (viz SPR-RSČ 1992).

Sládek stál také před poměrně důležitým rozhodnutím, zda kandidovat do FS nebo do ČNR. Byl si vědom toho, že FS nemusí mít dlouhého trvání a že působení v ČNR je "sázkou na jistotu". Vzhledem k volebnímu programu a snahám udržet Československo (ba jej rozšířit), byl Sládek dle svých vlastních slov povinován kandidovat do FS, kde se bude odehrávat největší boj, tam se bude o všem rozhodovat. Je to tedy povinnost a nic jiného by nebylo morálně ospravedlnitelné. Ztratil bych svoji tvář (Sládek 1994: 9). Voličům tak vyslal jasný signál, že hájení Československa bere vážně. Jak ukazuje následující tabulka, minimalismus programu a zejména působivá Sládkova vystoupení dokázala straně zajistit vstup do všech komor legislativních orgánů (s výjimkou SNR):

Tabulka 1. SPR-RSČ: výsledky voleb 1992

SPR-RSČ 1992 Sněmovna lidu Sněmovna národů Česká národní rada Slovenská národní rada České země 6,48 % (8) 6,37 % (6) 5,98 % (14) Slovenské země 0,36% 0,34% 0,33%

Zdroj: volby.cz a statistics.sk

Ta samá argumentace ale poslala SPR-RSČ nekompromisně do pozice nekonstruktivní opozice, se kterou většina stran odmítala jednat.

Hlavní linie vyjednávání: ODS vs. HZDS

Výsledky voleb se pro další osud československé federace staly klíčové (zároveň byly mnohými stranami chápány i jako forma referenda o budoucím státoprávním uspořádání). Ačkoliv žádná ze stran (částečnou výjimku tvořila SNS¹¹) nevstupovala do voleb s otevřeným požadavkem na demontáž federace, byť rétorika některých stran svědčila o opačných tendencích. Mnohé vyplývalo z jednání čelních představitelů hlavních politických aktérů.

Povolební konstelace stranických subjektů ale dávaly tušit, že rozdělení ČSFR bude zřejmě nevyhnutelné. Vítězové voleb - Občanská demokratická strana (v koalici s Křesťanskou demokratickou stranou; ODS-KDS) a Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS) - byli systémem de facto přinuceni vytvořit koalici, a to i přes jednoznačně nekompatibilní programatiku: ODS v české části Sněmovny národů chyběl k absolutní většině jeden hlas (získala 37 hlasů), vzhledem k prosazování zákonů, jichž se dotýkal zákaz majorizace, bylo nutné získat slovenského partnera. HZDS byla druhou nejsilnější stranou na federální úrovni (33 mandátů) a pokud by se ji ODS snažila v koaličních jednáních obejít, musela by se prakticky spoléhat na hlasy všech ostatních slovenských stran, včetně postkomunistické Strany demokratické levice (SDL) a nacionalistické SNS. HZDS byla v podobné situaci - pokud by byla pověřena sestavením vlády a chtěla by obejít ODS, musela by jednat opět se všemi stranami včetně KSČM a SPR-RSČ. Z toho důvodu vznikla koalice mezi stranami, které si byly vzájemně největšími rivaly a antipody (Vodička 1993: 159).

Mezi ODS a HZDS proběhla celá řada jednání o možné budoucí podobě československého soustátí; ostatní strany do jednání de facto neměly (až na výjimky) zasáhnout, což bylo (zejména z pozice opozičních stran, které se snažily prosadit vyhlášení referenda¹²) často a intenzivně kritizováno.

O tom, že jednání nebudou jednoduchá, svědčil už závěr z prvního jednání¹³ mezi V. Klausem a V. Mečiarom: (Klaus na tiskové konferenci:) „Jsme pro funkční společný stát na úrovni rozumné federace a pro pokračování hospodářské reformy a plně podporujeme V. Havla, o jehož kandidatuře nehodláme spekulovat. (...) HZDS nejde o společný stát, ale o ekonomicko-obranné společenství a o dva státy a mezinárodní právní subjektivitu“¹⁴ (Stein 2000: 159).

Na dalších jednáních Slováci opakovaně odmítali české návrhy řešení (měly umožnit národní emancipaci Slováků¹⁵ - a soustředily se na zachování společného hospodářského prostoru) a přišli s požadavkem na mezinárodněprávní subjektivitu Slovenska (a členství v mezinárodních organizacích typu OSN), který byl českou stranou jednoznačně odmítnut. Dalším bodem, ze kterého Slováci nechtěli slevit, byl negativní postoj vůči kandidatuře V. Havla na post federálního prezidenta¹⁶.

Za zlomové je považováno třetí kolo jednání¹⁷, kdy ODS byla rozhodnuta přimět HZDS k jednoznačnému vyjádření, zda má být vytvořena federální koaliční vláda pro funkční, decentralizovanou ČSFR, nebo bude jmenován federální kabinet jen na omezenou, poměrně krátkou dobu, jehož úloha by spočívala v přípravě rozdělení federace. HZDS preferovala druhou variantu, o čemž svědčí i to, že Mečiar odmítl Klausův návrh společně vstoupit do federální vlády a trval na tom, aby každá republika kryla svůj rozpočet výlučně z vlastních zdrojů¹⁸.

Klaus i Mečiar posléze oznámili, že budou kandidovat jako předsedové vlád svých národních republik. Tento krok byl pak vnímán jako skutečně silný signál pro občany, neboť svědčil o tom, že ani jeden z předsedů jednajících stran nekládá do možnosti zachování společného soustátí velkou naději a hodlá se věnovat práci na národní úrovni. Tento signál byl samozřejmě ze strany SPR-RSČ přijat s velkou dávkou nevole. Klaus byl obviněn, že tak učinil pouze pro ukojení své ješitnosti a ne pro politické a ekonomické zájmy nebo, nedej bože, v zájmu občanů České republiky (Sládek 1994: 31-32).

Písemnou dohodu o rozdělení federace na dva samostatné státy pak přineslo další jednání konané 19. června v Bratislavě. Obě strany se zavázaly, že budou v národních radách iniciovat proces, jenž má do 30. září 1992 vést k rozhodnutí o budoucí formě česko-slovenských státoprávních vztahů.

Druhý dokument vzešlý z tohoto jednání – Zásady programového prohlášení vlády pro přechodné období – stanovil, že federální vláda pojmá svůj mandát jako časově omezený, většina otázek týkajících se budoucího česko-slovenského státoprávního uspořádání ale zůstala otevřená. Prioritou nicméně zůstala privatizace jako nástroj systémové přeměny, v hospodářské politice se mělo při pokračování transformace vedle politiky stability přesunout těžiště také na politiku růstu.

Na dalších jednáních pak ODS a HZDS dohadovaly pouze "technické detaily"¹⁹ a časový harmonogram²⁰, který měl vést ke konečnému rozdělení federace, ke kterému mělo dojít k 1. lednu 1993.

Intermezzo: Volba prezidenta republiky

V této době také dochází k další velmi důležité události: 17. července schválila SNR Deklaraci o svrchovanosti Slovenské republiky, která vyhlášovala přirozené právo slovenského národa na sebeurčení a svobodné utváření způsobu a formy národního a státního života. Několik minut po přijetí této deklarace V. Havel oznámil úmysl 20. července rezignovat na zbytek svého volebního období, které mělo skončit o tři měsíce později. Představitelé SPR-RSČ za tento krok V. Havla opakovaně kritizovali²¹ za to, že v naší republice kapitán opustil to plavidlo v době, kdy začaly první poryvy bouře a jen to trochu praštilo v bedně (Sládek, 3. schůze FS, 11.9.1992), a společně s V. Klausem a VI. Mečiarom mu přisoudili nálepku hrobaře Československa (Sládek 1994: 46, Krejsa 5. schůze FS, 5.11.1992, Lhotka, 5. schůze FS, 18.11.1992 a další). Do následujících prezidentských

voleb nominovali vlastního kandidáta, který později odstoupil. Kandidátem byl Ing. Juraj Čop, Slovák, který měl umlčet kritiky federálního uspořádání z pozice odmítání Čecha jako prezidenta (Sládek 1994: 32). Po stažení kandidatury byl do druhého kola prezidentské volby nominován Josefem Krejsou (SPR-RSČ) M. Sládek (kandidatura byla neúspěšná a Sládek zvolen nebyl).

Dlouhá cesta k přijetí zákona o rozpadu federace

Jak postupovala jednání směrem k rozpadu federace, stupňovala se i rétorika představitelů SPR-RSČ, kteří se stále (společně s dalšími opozičními stranami) dožadovali vypsání referenda. I po volbách opakovali, že problematika rozpadu pouze maskuje ekonomický propad a že je rozdělení výhodné pro třetí strany: pro Maďarsko a Německo, které podle představ republikánů měly získat nad novými státy kontrolu (Sládek hovořil o obnoveném protektorátu). Napadána byla i dohoda mezi ČNR a SNR o způsobu rozpadu federace jako neústavního řešení, které mělo za pomoci "politické korupce" přesvědčit i poslance FS: (národní rady) slíbily poslancům nejvyššího zákonodárného sboru, že i v případě rozdělení Československa nebudou nové volby, a poslanci FS budou přesunuti jako druhá komora národních rad (Sládek 1994: 45)22. 1. září SNR přijímá "čistou" - na federální ústavě nezávislou - ústavu Slovenské republiky23. Na 3. společné schůzi SN a SL (11. září 1992), kdy se projednávala zpráva vlády ČSFR o současném situaci ve státoprávním uspořádání ČSFR vzhledem ke stavu přípravy ústavních zákonů o novém rozdělení působnosti mezi ČSFR a republiky a dalších ústavních zákonů pro přípravu na rozdělení státu, zaznělo několik rozsáhlých a emotivních příspěvků poslanců SPR-RSČ (Sládek, Malíř, Krejsa), ve kterých opět shrnuli veškerou kritiku vlády: Od mediální izolace SPR-RSČ přes korupci poslanců po neochotu "naslouchat náměstím", protože se stala politická reprezentace odtrženou od reality. Na konci vystoupení poslanec Malíř pak seznámil sněmovnu se skutečností, že poslanecký klub SPR-RSČ ve Federálním shromáždění ČSFR dal podnět Generální prokuratuře k zahájení trestního stíhání předsedy vlády České republiky Václava Klause pro naplnění skutkové podstaty trestného činu vlastizrady dle § 91 Sb., č. 392/1992 (Malíř, 3. schůze FS, 11.9.1992). Za vlastizrádce pak J. Krejsa označil (částečně s nadsázkou) všechny poslance, kteří o způsobu zániku federace vůbec jednájí - podle SPR-RSČ šlo o porušení slibu věrnosti republice. Za jediné východisko v této situaci označil urychlené přijetí novelizovaného zákona o referendu (Krejsa, 3 schůze FS, 11.9.1992). O něco později pak M. Sládek posunul debatu trochu jiným směrem, když obvinil vládní koalici, že obětovává Československo kvůli jedinému člověku - V. Havlovi: Je zapotřebí pro člověka, který se výrazně podílel na likvidaci Československé republiky, pro Václava Havla, zajistit nějakou další prebendu. Jelikož jako prezident Československé republiky je nepřijatelný, tak česká vládní koalice vyhlásila buď Havla, nebo nic (Sládek, 3. schůze FS, 11.9.1992). Představitelé SPR-RSČ se snažili personifikovat nepřítele a opakovaným napadáním konkrétních osob poukazovat na vlastní "státotvornost". V závěru kritiky vždy navrhovali východisko, které bylo zcela proti projednávaným dohodám mezi jednotlivými stranami a velmi často volali po vypsání referenda (popř. vypsáním nových voleb), i když toto bylo mnohokrát odmítnuto. Další rovina republikánské argumentace vychází z hodnocení mezinárodního kreditu Československa. Republikáni zdůrazňovali, že jednání o rozpadu federace vede k obratu v hodnocení Československa - to mělo ztratit vůdčí úlohu středoevropské transformace a mělo se výrazně zpomalit tempo integrace do EU (Sládek, 3. schůze FS, 22.9.1992).

K poměrně kuriózní situaci došlo 29. 9. 1992, kdy se měl projednávat zákon o rozpadu federace a kdy vystoupili poslanci SPR-RSČ s tím, že vzhledem k datu (výročí Mnichovské dohody) by bylo vhodné projednávání této otázky odložit na jiné datum. Výběr data a programu schůze pak označili za pouhou provokaci (Malíř, Krejsa, 4. schůze FS, 29.9.1992). Republikánský návrh byl zamítnut a zákon byl projednáván. V rozpravě pak republikáni poslancům tlumočili přání rumunských Čechů a pracovníků rumunské ambasády po zachování Československa, obvinili voliče hlavních vyjednávacích stran (ne Klaus, ne Mečiar, ne Havel, ale těch 30 % voličů v obou republikách, kteří jmenovaným dali svůj hlas, ti jsou pravými viníky situace, ve které se nacházíme. To oni nechť jsou prokleti za negaci ideálů zakladatelů Československé republiky T. G. Masaryka a M. R. Štefánika. To oni jsou vinni za nové Lidice naší společné sedmdesátileté cesty. Na jejich hlavy padne, dřív než si myslí, opovržení jejich dětí a vnoučat, ale to už je jejich problém, jak se vypořádají s vlastním svědomím. (Krejsa, 4. schůze FS, 29.9.1992)) a přečetli dopis svých poslanců v ČNR, kteří mj. volali po ustanovení vyšetřovací komise politických stran (bez zastoupení ODS-KDS), která by měla zjistit příčiny současného stavu.

Při projednávání zákona se ale objevily i "objektivní" problémy - FS odmítlo přijmout zákon o dělení federace tak, jak jej navrhovala politická dohoda mezi ODS a HZDS (kvůli "nové" strategii HZDS) . Další jednání mezi ODS a HZDS nabylo téměř imperativního rozměru. ODS předložila HZDS dokument, ve kterém se měl Mečiar zavázat, že nebude usilovat o jakoukoli formu unie ani konfederace. Pokud by Slováci odmítli, byla ODS připravena jednání okamžitě ukončit. Dokument byl po dlouhé diskusi ve slovenském kroužku přijat a jednání tak mohla pokračovat. HZDS a ODS se pak opět pustily do plánování společné strategie ve FS. 8. října pak FS schválilo zákon o převodu zbývajících kompetencí na jednotlivé republiky, v působnosti federace tak zůstalo pouze pět ministerstev (finance, zahraničí, obchod, vnitro a hospodářství).

Nová podoba zákona o zániku federace vzešla z jednání republikových vlád na konci října. Byl nalezen konsensus a na úrovni národních vlád tedy víceméně panovala obecná shoda, jak předejít možným kolapsům při dělení federace. Potřebné kroky však bylo ještě nutné dojednat na půdě FS, které již několikrát dalo najevo nechuť k jednání o stávajících verzích „dělicích“ dokumentů a o mechanismu zániku federace obecně. Na místě tedy byla obava, zda bude v důležitých otázkách FS vůbec akceschopné.

Na půdě FS přes všechny problémy pokračovala legislativní snaha zajistit hladký a bezproblémový rozpad federace: Zákon o dělení federálního majetku byl po delší debatě schválen 13. listopadu 1992 a předpokládal dělení majetku podle dvou základních kritérií: podle územního principu a podle poměru dvě ku jedné.

Bylo třeba uklidnit (alespoň částečně) opozici, a proto došlo při dalších jednáních o znění zákona o

zániku federace k ústupku: Odpovědnost za rozdělení federace se měla přesunout na národní rady republik, nebo že by se národní rady republik měly o tuto zodpovědnost podělit s FS. V této chvíli bylo třeba zkoordinovat kroky obou národních rad, aby se zabránilo tomu, že jedna z republik označí krok té druhé za jednostrannou secesi se všemi mezinárodními důsledky. Obě národní rady ale přes všechna negativní či negativistická očekávání začaly pracovat na dokumentu, který by měl FS přimět k urychlenému přijetí zákona o zániku federace.

17. listopadu byl potom v obou národních radách schválen návrh ústavního zákona o zániku federace. Podle něj měla federace zaniknout 31. prosince 1992 a situace se měla vrátit ke stavu z roku 1968; návrh také předpokládal kooptaci federálních poslanců do národních orgánů. I v této chvíli, kdy byla praktická dohoda na dosah, jak české, tak slovenské opoziční strany ostře protestovaly: Trvaly na referendu, bez něhož nebyly vládní zákon ochotny podpořit. Koaliční strany se ale nenechaly zviklat ve svém rozhodnutí a prvním krokem vedoucím k hlasování o přijetí zákona bylo zamítnutí návrhu na referendum. Po prvním kole hlasování zákon o tři hlasy neprošel ve slovenské části Sněmovny národů, což vyvolalo ustavení smířčího dohodovacího výboru a další jednání bylo odročeno na 24. listopad. SPR-RSČ přišla v této chvíli s kritikou stávajícího zákona a pozměňovacím návrhem (později odmítnutým), za jehož nejdůležitější složky patří: Snaha v zákoně identifikovat "viníky" rozpadu (čl. 1 zákona měl být uvozen textem "Uplynutím dne 31. 12. 1992 na základě politických dohod ODS-KDS a HZDS zaniká Česká a Slovenská Federativní Republika."), snaha zabránit přesunu federálních poslanců na národní úroveň ("Zánikem České a Slovenské Federativní Republiky ve smyslu čl. 1 tohoto zákona zaniká poslanecký mandát poslanců zvolených ve volbách v roce 1992, v České republice do Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky a do České národní rady.") a snahu o vypsání nových voleb do ČNR (resp. SNR) do tří měsíců po zániku federace.

Po odročení jednání ve FS se ČNR po celodenním jednání rozhodla schválit usnesení, v němž deklaruje, že spolu s vládou ČR „plnou odpovědnost za kontinuitu státní moci na území ČR a za zajištění oprávněných zájmů a potřeb občanů ČR.“ (HN, 20. 11. 1992, str. 1) V řadách opozice toto prohlášení vyvolalo řadu nevole, nicméně koaliční poslanci návrh vítali. Pro poslance FS to byl jasný signál v tom směru, že pokud by nedošlo ke schválení zákona o zániku federace na půdě federálního orgánu, budou obě národní rady pokračovat v demontáži federace samostatně. 25. listopadu došlo k dalšímu kolu hlasování o přijetí zákona o zániku federace. Text vzešlý z jednání dohodovacího výboru předpokládal, že projednávaný zákon by měl vstoupit v platnost až po ratifikačním referendu, nebo pokud by byl v obou národních radách schválen jako ústavní zákon. Obě nabízené varianty ale nabízely poměrně široký prostor k zablokování přijetí zákona. Po sérii jednání, která vedla koalice ve FS, se podařilo nakonec prosadit původní vládní návrh, který byl také nakonec přijat.

M. Sládek ke schválení zákona poznamenal: Tak se to těm rozbíječům podařilo. Teď tleskají a jásají. Naprosto nechápu proč. Když člověk něco nového postaví, vytvoří, má jistě důvod k radosti. Na troskách může tancovat pouze smrt anebo její přísluhovači. A ještě má celá věc velmi nízký podtón.

Dokud se v návrhu zákona neobjevil článek zaručující Jidášům odměnu za zradu v podobě křesel v budoucím českém parlamentu, několikrát neprošel. Teprve "třicet stříbrných" celou situaci změnilo. Snad alespoň někteří z nich pocítí výčitky svědomí, až jim dojde dosah jejich činu. (Sládek 1994: 70).

Počátkem prosince Sládek vykonal plánovanou cestu po Slovensku. Stavěl se do role "smířeného mesiáše", který bude i nadále pracovat na zmírnění nepříznivých dopadů rozdělené vlasti (Sládek 1994: 71).

16. prosince byla schválena Ústava ČR, návrh o transformaci federálních poslanců (vládní návrh zákona o ustavení Prozatímního senátu Parlamentu ČR) se podle předchozí koaliční dohody měl projednávat později. Došlo k tomu 19. prosince a zákon neprošel. ODS potvrdila úmysl předložit tento zákon v dohledné době znovu, 28. prosince bylo rozhodnuto, že se otázka okolo transformace odloží na příští rok.

V prosinci 1992 ještě obě národní rady přijaly provolání k parlamentům světa, v němž oznámily, že se obě republiky brzy stanou samostatnými svrchovanými státy, které je nutné chápat jako nástupce rozpadnuvší se federace. Dále potvrdily úmysl dodržet veškeré závazky plynoucí z mezinárodního práva a smluv, včetně finančních závazků vyplývajících z podílu na finančních závazcích federace, vstoupit do OSN a stát se členy evropských a světových organizací.

O půlnoci 31. prosince 1992 pak zanikla Česká a Slovenská Federativní Republika.

Závěr

Cesta k rozdělení České a Slovenské Federativní Republiky nebyla nejsnadnější a postupně se v jednáních objevila (a byla odmítnuta) téměř všechna řešení, která ve vztahu k řešení secesistických tendencí nabízí teorie (zlepšení podmínek znevýhodněných minorit, ustavení modelu asymetrické federace či dojednání konfедераčních nebo svazových vztahů; Spencer 1998: 2-6).

Postoj SPR-RSČ k diskutované otázce byl po celou dobu neměnný. SPR-RSČ usilovala o vytvoření svazového uspořádání se čtyřmi republikami, případnou secesi podmiňovala referendem. Jí navrhovaná řešení šla mimo hlavní proud vyjednávání a nebyla brána v potaz ani jednou z

jednajících stran (částečnou výjimku tvořil požadavek na vypsání referenda, kdy měla SPR-RSČ podporu fakticky celé opozice).

Výstupy republikánských poslanců (zejména ve FS) se pak pouze snažily identifikovat konkrétní viníky za dosavadní vývoj a vytvářet "atmosféru tmářství" v tom smyslu, že rozpad federace označovali za krok zpět ve vývoji a propad v mezinárodním kreditu Československa. Čím blíže bylo však kritické datum 1. 1. 1993, stupňovala se (emocionální) intenzita, s jakou republikánští poslanci vystupovali. Zvýšil se patos jejich projevů, obsahovala expresivní vyjádření a vysoce personifikovaná obvinění (vrcholem pak bylo podání žádosti o přešetření V. Klause kvůli podezření z vlastizrady), která se posléze přenesla i na voliče ODS, HZDS a příznivců V. Havla.

SPR-RSČ byla po celou dobu v roli nekonstruktivní opozice, čemuž odpovídal i charakter jejího vystupování. Svou roli si udržela až do roku 1998, kdy ztratila zastoupení v parlamentu České republiky.

Poznámky

1 Tento text byl zpracován v rámci Výzkumného záměru Politické strany a reprezentace zájmu v soudobých evropských demokraciích (kód MSM0021622407).

2 Problémy byly založeny mj. i na zákoně č. 143/1968 o československé federaci, kterým bylo v roce 1968 změněno vnitřní uspořádání federálních orgánů tehdejší ČSSR. Změny se týkaly hlavně vnitřního uspořádání Národního shromáždění: z jednokomorového orgánu se stalo Federální shromáždění skládající se ze dvou komor – ze Sněmovny lidu a Sněmovny národů. Sněmovna lidu (tvořena 200 poslanci) odrážela podle počtu obyvatel proporcionalitu federace, Sněmovna národů (150 členů) pak symbolizovala paritní princip obou národů. Mimoto samozřejmě existovaly legislativní orgány obou republik: Česká národní rada a Slovenská národní rada. Dále bylo stanoveno, že v důležitých otázkách musí být uplatňován tzv. zákaz majorizace, který byl později jedním z důvodů rozpadu federace. Podle tohoto principu nebylo možné, aby jeden národ vnutil tomu druhému svou vůli. Pokud se tedy jednalo o schvalování programového prohlášení vlády, rozpočtu, o vyslovení důvěry vládě apod., hlasovaly česká a slovenská část komor odděleně. Ke schválení diskutovaného problému bylo potřeba získat většinu v obou částech komor. V komunistickém totalitním zřízení se zákaz majorizace kvůli absolutní (ideové a ideologické) nadvládě nikdy neprojevil, ale v demokratických podmínkách tento zákon nemohl fungovat právě kvůli možné (a pravděpodobné) pluralitě názorů. 31 resp. 38 poslanců té či oné strany totiž mohlo zablockovat rozhodnutí všech zbývajících 269 poslanců FS.

3 I to byl jeden z důvodů, proč byla pozdější jednání tak složitá. Zjednodušeně: Slováci požadovali více autonomie (ta měla zahrnovat i řízení ekonomiky), nebo rozchod. Češi na druhé straně chtěli rychlou ekonomickou transformaci pro celé Československo (tj. také silnou roli centra v ekonomických otázkách), nebo rovněž rozchod. Protože nejlepší alternativa jednoho národa představovala zároveň nejhorší alternativu druhého a oba národy měly za druhou nejlepší alternativu totéž – totiž rozdělení federace –, obě strany se rychle shodly na jejím přijetí.

4 Koncepce jednoho československého národa měla navazovat na teorii T. G. Masaryka o jednom národě politickém a dvou národech kulturních. Teorii jednotného československého národa je přitom možné vykládat dvojím způsobem. Čechoslovakismus může na jedné straně znamenat ideu jednoho politického národa, tedy národa v západoevropském smyslu, kdy nezáleží na tom, kolik a jakých entit jej vytváří. Na druhé straně může být tento pojem chápán jako idea jednoho etnika, splynutím Slováků s Čechy, tedy faktickým počestěním. Právě tato druhá interpretace byla oblíbeným argumentem v rukou slovenských nacionalistů.

5 Byť bylo dosaženo mnoha kompromisů, mj. o tom, že za jediný prostředek, který by ospravedlňoval rozdělení Československa, bylo považováno referendum. Konsensus byl dosažen mezi všemi (i opozičními stranami s výjimkou SNS) na jednáních v Kroměříži, které se konalo 19. června 1991.

6Jednoznačným signálem byly kroky slovenských nacionalistických stran, které se 14. srpna, v čele se Slovenskou národní stranou vyslovily pro dva zcela nezávislé státy. V. Moric, tento cíl deklaroval již 3. srpna 1990, kdy v novinovém rozhovoru deklaroval jako jeden z programových cílů Slovenské národní strany (SNS) vytvoření samostatné SR: „My se chceme odtrhnout, chceme vytvořit ČR a SR...“ (Budování státu, 3/1990: 3 cit. dle Konečný - Zetocha 2005: 243).

7Myšlenka o znovupřipojení Podkarpatské Rusi vycházela podle SPR-RSČ zejména ze čtyř faktů: Prvním byla skutečnost, že podle mezinárodních úmluv měla být Podkarpatská Rus právoplatnou součástí Československa. Druhým argument, že si připojení přeje většina tamních obyvatel - Rusínů. Třetím důvodem pak byly zásoby nerostného bohatství, které se na Podkarpatské Rusi nachází (zemní plyn, ropa, zlato...). Konečně čtvrtým důvodem pak bylo využití karpatských hřebenů jako přirozeného ochranného valu před útokem z východu.

8 Proběhla celá řada jednání a setkání se zástupci Podkarpatských Rusínů, kde byly dohadovány formy spolupráce se SPR-RSČ. Cílem bylo založení Republikánské strany a usilovat o vypsání referenda, které mělo dát možnost občanům, aby se mohli svobodně rozhodnout a měli organizační základnu pro boj za osvobození svého národa (Sládek 1994: 3). 22. ledna 1992 bylo na tiskové konferenci SPR-RSČ oznámeno konkrétní datum - 21. března 1992 -, ke kterému měl proběhnout ustavující sjezd Republikánské strany na Podkarpatské Rusi. Ve svém projevu při příležitosti ustavujícího sjezdu M. Sládek zopakoval argumentaci, se kterou vystupoval i na mítincích v Československu - vyzdvihl období První republiky jako zatím nejlepší období v dějinách národa Rusínů, odsoudil vývoj na Ukrajině, zopakoval že Podkarpatská Rus nikdy nepřestala být součástí Československa a důraz kladl na možnost sebeurčení Rusínů a nutnosti očistit společnost od následků komunistické diktatury. Sládek zde navrhl i tři možná státoprávní uspořádání, která by pro Podkarpatskou Rus přicházely v úvahu: První byla autonomie v rámci Ukrajiny (tuto možnost odsoudil pro nedostatečnou důvěryhodnost ukrajinského vedení), druhou je vytvoření samostatné Karpatské republiky (tuto variantu označil za perspektivní a žádoucí, nicméně skutečně náročnou na realizaci). Třetí variantou pak bylo opětovné připojení k Československu (na tuto variantu mělo být Československo po nových volbách - ve kterých Sládek očekával značné zisky - připraveno. Zároveň vyzval Rusíny, aby nesoudili Československo podle jeho soudobé reprezentace, která podle Sládka Československo nereprezentovala. Všechny tři možnosti měly tvořit otázku v referendu, kde by sami Rusíni vybrali formu, která jim bude nejvíce vyhovovat (Sládek 1994: 10-16).

9Své politické oponenty Sládek napadal z mnoha pozic opakovaně - nejčastější kritikou bylo poukazování na jejich údajné spolčení s (post)komunisty, rozprodávání republiky, prospěchářství atd. Stejně tak si Sládek opakovaně stěžoval na “mediální izolaci” (představitelé SPR-RSČ byli do médií pouštěni skutečně pouze výjimečně), kterou měli mít jeho nepřátelé na svědomí ze strachu, že by byli Sládkem poraženi. 10Zvažována byla možnost kandidovat jako koalice neparlamentních stran

sdužených v Mimoparlamentním sněmu. Sládek opakovaně nabízel menším stranám možnost kandidovat na stranických kandidátkách, tato nabídka se ale nakonec nesešla s pozitivním přijetím.

11 SNS lze vnímat i jako faktický protipól k (postojům a rétorice) SPR-RSČ. Vzhledem k tomu, že je řazena do stejné ideové rodiny jako Sládkovi republikáni (Mareš 2003, Kopeček 2007), nebude nezajímavé stručně si přiblížit její požadavky a ideová východiska v otázce státoprávního uspořádání. Současná SNS byla založena/obnovena v roce 1990 (sama sebe označuje za pokračovatelku SNS konstituované v roce 1871 a její nástupnické organizace, byť je tato kontinuita značně diskutabilní, vzhledem k absenci kontinuity personální či organizační) a hlásí se k tradici duchovních a kulturních principů vycházejících z cyrilometodějských tradic a mravních zásad křesťanství. Raná rétorika strany se opírala o volání po (do)tvoření slovenského národa, antimadarskou rétoriku a striktní odmítání čechoslovakismu (Kopeček 2007: 414 - 418). Již ve volbách v roce 1990 strana získala zastoupení v SNR (22 mandátů, 13,9 % hlasů) i SL a SN (11 % a 11,4 % hlasů). Ačkoliv se SNS později strana stala skutečně striktní zastánkyní nezávislosti Slovenska (po volbách 1990), někteří z jejích představitelů si však dokázali představit i další fungování federace (Rychlík 2002: 103). Rozpor mezi zastánci federace a samostatnosti se částečně odrážel i v článku šest a devět volebního programu pro volby 1990. Zatímco článek šest programu vyjadřoval snahu SNS "prosazovat, aby se Slovensko a Slováci prezentovali jako samostatný národní a politický celek. Na tomto principu utvářet také politické dohody mezistátního charakteru.", článek devět označil za poslání strany je usilovat o "ve svazku současné společné státnosti dbát o důsledné, spravedlivé uspořádání vztahů mezi dvěma státotvornými národy, Slováci a Čechy." Do voleb 1992 strana vstupovala s poměrně propracovaným programovým dokumentem, který na mnoha místech akcentoval slovenskou samostatnost a suverenitu: Naším cílem je nezávislý národní stát, který bude zevnitř naplněn myšlenkou otevřené občanské společnosti. ... Myšlenka státu a státnosti potřebuje každého bez rozdílu politického názoru, bez rozdílu vyznání. Nabízíme Vám spolupráci při naplňování zájmů Slovenské republiky (SNS 1992). Za poměrně důležité SNS považovala SNS vyhlášení svrchovanosti Slovenska, schválení Ústavy Slovenské republiky (ke kterému skutečně později za přispění SNS došlo) a dobudování slovenské národnosti ve smyslu mezinárodního uznání samostatného Slovenska (včetně "samostatného" členství v OSN, EU a dalších mezinárodních organizací). Setrvání ve stávající federaci pak program označil za přetrvání "ve stavu polokoloniální závislosti" a zavázal SNS k iniciaci kroku vedoucího k vypsání referenda o státní samostatnosti Slovenské republiky (SNS 1992).

12 Požadavek na referendum Sládek vznesl bezprostředně po volbách s tím, že připomínal občanům, že žádná z politických stran nezískala většinu pro rozbití Československa. Je zapotřebí předejít zoufalým výkřikům a vypsát o této závažné otázce referendum na celém území. Současně však naznačil, že v případě rozdělení bude v nevýhodné situaci zejména Slovensko a republikáni nebudou nakonec rozdělení bránit: Ale, koneckonců, kdo chce kam, pomozme mu tam. Rozhodně více slzí bude na straně Slovenska. (Sládek 1994: 26)

13 Proběhlo 8. června v brněnské vile Tugendhat.

14 Slovenská představa společného státu v tuto chvíli zahrnovala společnou armádu, společnou (nikoli však jednotnou) měnu se dvěma emisními bankami a instituci, která by umožňovala Slovensku přizpůsobovat hospodářskou, daňovou a finanční politiku jeho vlastním potřebám; v oblasti mezinárodněprávní subjektivity by podle slovenského modelu „některá diplomatická zastoupení v cizině mohly užívat společně obě republiky“. Taková podoba společného státu by Slovensku zajistila naprostou volnost politického jednání a plnou státní suverenitu se všemi mezinárodněprávními aspekty; za důsledky slovenského jednání měla však nést zodpovědnost

společná československá (kon)federace. Místopředseda ODS Macek v této souvislosti hovořil o „slovenské samostatnosti s českou pojišťovnou“ (MF Dnes 22.9., str. 7)

15 Diskuse se točila i okolo obsahu pojmů federace, konfederace a samostatný stát. HZDS v této souvislosti navrhlo, aby se konalo referendum s následujícími otázkami: Jste pro federaci, česko-slovenskou unii, samostatný stát? (Vodička 1993: 92)

16 V. Havel totiž těsně před volbami vyzval občany, aby podpořili ty, kdo se chtějí domluvit a nedali svůj hlas těm, „kteří vám slibují, že vše vyřeší za vás (...), kteří mají diktátorské sklony, příliš často mění názory (...), nabízejí různá dobrodružná, nepromyšlená a nezodpovědná řešení (...), pro něž je vlastní moc důležitější než osud národa.“ (Havel 1992: 185-186). Dále uvedl, že po vypršení prezidentského mandátu bude ochoten se opět ucházet o úřad prezidenta. Toto Havlovo rozhodnutí bylo přijato vesměs kladně, nicméně se objevily hlasy, které se vůči němu vymezily negativně. Zejména VI. Mečiar si nepřál, aby V. Havel opět kandidoval s odůvodněním, že prezident jasně podpořil pravicové strany a odmítl tak spolupráci s HZDS (Stein 2000: 146). I když Havel přímo nikoho nejmenoval, Mečiar se v jeho slovech zřejmě poznal a nikdy Havlovi „neodpustil“ jeho postoj při Mečiarově odvolání v dubnu 1991.

17 Proběhlo 17. 6. v Praze.

18 V následující debatě došlo ke shodě o struktuře federální vlády, včetně paritního zastoupení Čechů a Slováků v desetičlenném kabinetu, a o předběžném rozdělení ministerských křesel. Česká strana dále usilovala o to, aby nová federální vláda byla přechodnou vládou na relativně krátkou dobu. Podezírala totiž HZDS z toho, že chápe federální vládu jako prostředek, který by umožnil dlouhodobý převod fondů z Prahy do Bratislavy. V této souvislosti odmítl Klaus Mečiarův výrok, že by nová federální vláda mohla vydržet půldruhého roku i déle, s tím, že jde o příliš optimistický odhad, neboť vývoj dostal určitý spád (Stein 2000: 163).

19 Tematicky je možné rozdělit opatření do tří oblastí: První část se zabývala další činností federálních orgánů, převádění kompetencí, reorganizací BIS atd. Druhá a třetí část se pak věnovala státoprávnímu uspořádání – jednající strany se shodly na tom, že do 30. září 1992 prosadí ve FS zákon o způsobu zániku federace (Zákon měl předpokládat čtyři možné způsoby zániku ČSFR: deklaraci FS, oboustrannou dohodu národních rad, referendum a vystoupení jedné republik z federace (Vodička 1993: 169-170) a o rozdělení majetku. Mimo to bylo konstatováno, že by nově vzniklé státy měly být svázány celou řadou smluv, což by mělo vést ke kvalitativně vyšší úrovni česko-slovenského soužití.

20 V září 1992 přijat zákon o způsobu zániku federace, v říjnu pak zákon o dělení federálního majetku.

21 Na Sládka byla dokonce vznesena žaloba za urážení hlavy státu. Sládek na jedné z demonstrací před budovou Československé televize nazval Havla opilcem, narkomanem, podvodníkem atd. Trestnímu stíhání však Sládek v tomto případě později nebyl, ačkoliv se urážek dopustil v době, kdy se na něj nevztahovala poslanecká imunita (5. schůze Sněmovny lidu 22.9.1992).

22 Sládek své kolegy poslance opakovaně tvrdě kritizoval právě za “náchylnost ke korupci” ve formě přijímání a hromadění funkcí, neochotě ke snížení platu, “vyspávání” ve sněmovnách atd.

23 V platnost vešla 1. října 1992, do 1. ledna 1993 byla pozastavena některá její ustanovení, která mohla kolidovat s federálním právem.

24 Na pořadu dne se opět objevila otázka společného státu ve formě unie a otázka referenda. HZDS začala jednání se slovenskou levicí a celou českou opozicí. Proti vládnímu návrhu zákona se tak

postavila podivná účelová koalice zahrnující celou českou a slovenskou levici a slovenské KDH. Byly předkládány – a vládní koalicí zamítány – návrhy na novelizaci příslušných zákonů, což v důsledku zablokovalo veškerou činnost FS. Navíc po druhém pokusu schválit zákon o rozdělení federace, kdy velká část poslanců již opustila jednací místnost, M. Zeman navrhl hlasování o ustanovení komise, která by se zabývala možností česko-slovenské unie. Návrh byl podpořen i poslanci za HZDS a schválen.

Seznam použitých zkratk

ČNR - Česká národní rada

ČSFR - Česká a Slovenská Federativní Republika

FS - Federální shromáždění

HZDS - Hnutí za demokratické Slovensko

ODS-KDS - Občanská demokratická strana - Křesťanská demokratická strana

SDL - Strana demokratické levice

SL - Sněmovna lidu

SN - Sněmovna národů

SNR - Slovenská národní rada

SNS - Slovenská národní strana

SPR-RSČ - Stran pro republiku - Republikánská strana Československa

ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam použité literatury a zdrojů

Barša, P., Strmiska, M. 1999. Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva, Brno: CDK.

Fiala, P. 2001. Politické strany a stranicko-politické systémy v Československu: k otázce kontinuity a diskontinuity v kontextu "transitologického" výzkumu, Politologický časopis 8: 30-39.

Havel, V. 1999. Vážení občané, Projevy, červenec 1990 – červenec 1992, Projev k občanům, 3. června 1992, Praha: LN.

Horowitz, D. L. 1985. Ethnic groups in conflict. Berkeley: University of California Press.

Konečný, M., Zetocha, K. 2005. Slovenská národní strana: druhá šance. Středoevropské politické studie 7: 241-262.

Kopeček, L. 2007. Politické strany na Slovensku 1989 až 2006. Brno: CDK.

Mareš, M. 2003. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Brno: Barrister & Principal.

Rychlík, J. 2002. Rozpad Československa: česko-slovenské vztahy 1989-1992. Bratislava: Academic Electronic Press.

Sládek, M. 1992. ...a tak to vidím já. Dostupné z WWW <http://www.republikani.com/knihy/kniha1.zip>,

ověřeno ke dni 15.4.2008.

Sládek, M. 1994. Znamení doby. Dostupné z WWW <http://www.republikani.com/knihy/kniha2.zip>,
ověřeno ke dni 15.4.2008.

SNS - Volební program 1992.

Spencer, M. 1998. Separatism: Democracy and Disintegration. Lanham: Rowman & Littlefield.

SPR-RSČ - Volební program 1992.

Stein, E. 2000. Česko-Slovensko: konflikt, roztržka, rozpad. Praha: Academia.

Stenografický archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Dostupný z WWW:
www.psp.cz, ověřeno ke dni 15.4.2008.

Ústavní zákon č. 143/1968 Sb.

Vodička, K. 1993. "Koaliční ujednání: Rozdělíme stát! Volby '92 a jejich důsledky pro
československou státnost." In Vodička, K., Kipke, R. eds. Rozloučení s Československem. Praha:
Český spisovatel, s. 83-115.

Vodička, K. 2003. Příčiny rozdělení Československa: analýza po 10 letech. Politologický časopis 10:
55-64.

Volební server ČSÚ. Dostupný z WWW: www.volby.cz, ověřeno ke dni 15.4.2008.

Volební server SÚSR. Dostupný z WWW: www.statistics.sk, ověřeno ke dni 15.4.2008.

Smolík, J. (2008): Fotbalové chuligánství. Historie, teorie a politizace fenoménu. Karlovy Vary: Zdeněk Plachý, ISBN 978-80-903556-3-7, 280 s.

Autor: Marek Suchánek
Email: mareksuchanek@centrum.cz

Kniha „Fotbalové chuligánství: historie, teorie a politizace fenoménu“ byla vydána v lednu roku 2008. Autor, dlouhodobě se věnující dané problematice, se snažil zachytit především politologickou a sociálně psychologickou rovinu fenoménu fotbalového chuligánství. Kniha přehledným a vyčerpávajícím způsobem vymezuje fotbalové chuligánství. Nezasvěcený čtenář tak získá přehled o historii a vývoji daného fenoménu, metodologických přístupech výzkumu či o typologii fotbalových chuligánů.

Značný prostor je v knize věnován politizaci fotbalového chuligánství, tedy situaci, kdy je primárně nepolitickému tématu (fotbalovému chuligánství) dodán politický charakter, což vede rovněž ke konstituování specifické politiky. Interakce politiky a fotbalového chuligánství je barvitě dokreslována konkrétními příklady z celého světa (např. násilné protivládní protesty maďarských fotbalových chuligánů ze září roku 2006 či tzv. fotbalová válka mezi Hondurasem a Salvadorem z roku 1969). Některé chuligánské gangy či skupiny tzv. ultras se cíleně profilují na politických tématech nebo vyjadřují politické postoje. Vysoký stupeň politizace je typický především pro italské ultras, kdy je politický profil té které skupiny často určující pro střety s jinými politicky odlišně orientovanými skupinami. Fotbalové stadiony se mohou stát arénou pro vyjádření politických názorů, často velmi radikálních.

Autor přehledným způsobem charakterizuje politiku proti fotbalovému chuligánství v České republice a její nejdůležitější aktéry (Českomoravský fotbalový svaz, Policii ČR, obecní policii, pořadatelské sbory jednotlivých fotbalových klubů a mediální sféru). Problematika fotbalového chuligánství je

charakterizována rovněž v kontextu protiextremistické politiky ČR. V České republice je divácké násilí vnímáno jako projev extremistického chování. Dávat do souvislostí fotbalové chuligánství a politický extremismus však je, dle názoru autora, nepřesné a zavádějící, protože není možné generalizovat všechny fotbalové chuligány jako extremisty (levicové/pravicové).

Autor dostatečným způsobem reflektuje rovněž evropskou dimenzi problematiky diváckého násilí, zejména aktivity Rady Evropy, Evropské unie, UEFA, ale i vybraných nevládních organizací. V dané souvislosti lze předpokládat postupné zesilování tlaku na harmonizaci přístupů k problematice diváckého násilí (fotbalového chuligánství), především na úrovni Evropské unie.

Zpestřením je kapitola, analyzující anglickou politiku proti fotbalovému chuligánství. Anglie je často uváděna jako vzor země, která se vypořádala s fotbalovým chuligánstvím a má s tímto fenoménem historicky nejbohatší zkušenosti. I přes dlouhodobě přijímaná opatření se však ani v Anglii nepodařilo případy diváckého násilí zcela vymýtit. Přesto je tento mýtus opakován v téměř každé zmínce o anglických fotbalových chuligánech, aniž by bylo konstatováno, že se fotbalové násilí pouze přesunulo z fotbalových stadionů do jejich blízkosti.

Téma fotbalového chuligánství je v knize zpracováno komplexním způsobem, především díky interdisciplinárnímu přístupu a využití poznatků politologie, sociologie, historie, právní vědy a sociální psychologie. Ke komplexnosti práce přispívá také využití tiskovin z chuligánského a fanouškovského prostředí. Knihu Fotbalové chuligánství lze doporučit všem zájemcům o tento společenský fenomén, především však studentům humanitních oborů, novinářům či pracovníkům státní správy. V neposlední řadě lze ocenit rovněž velmi povedené zpracování obálky a přílohovou část, včetně fotografií.

Daňková, Š. (2006): RAF - Frakce Rudé armády. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, ISBN 978-80-7106-0017, 199 s.

Autor: Martin Bastl
Email: 7170@mail.muni.cz

Na podzim roku 2007 (26. října) v Lidových novinách vyšel článek od Š. Daňkové o odhalení pachatelů útoku na budovu věznice ve Weiterstadtu z roku 1993, kterými byli patrně tři členové třetí generace německé teroristické skupiny Rote Armee Fraktion – Frakce Rudé armády. Téma RAF je svým způsobem stále aktuální a Šárka Daňková je autorkou nejobsáhlejší české monografie o této skupině.

Pokud je mi známo, přes množství článků, kapitol v encyklopediích a sbornících, přes řadu seminárních prací, které jsem měl možnost číst, i prací bakalářských až po skripta, která byla na téma RAF vydána Masarykovou univerzitou před deseti lety, nebyla historie této skupiny zpracována v samostatné knižní publikaci a nebyla zpracována tak obsáhle, jak je to v případě recenzované publikace. Monografie o Frakci Rudé armády je rozdělena do šesti kapitol.

V první se autorka věnuje politické a společenské situaci v Německu 60. let minulého století, událostem souvisejícím se studentským hnutím a předcházejícím vzniku RAF. Pro pochopení vzniku teroristické skupiny jde o pasáž velmi podstatnou, nejen množství protestujících (mezi kterými je pak jistě snazší získat militantní aktivity), ale zároveň společenská, emocionálně vypjatá atmosféra patří k hlavním katalyzátorům přechodu k ozbrojenému boji. Eskalace navíc velmi často bývá pozvolná, což Daňková v případě RAF ilustruje na vývoji jádra skupiny, které v průběhu na incidenty bohatého roku 1968 od žhárství postupně a ze značné části nekontrolovaně přešlo do otevřené konfrontace s německým státním aparátem.

Některé pasáže úvodní kapitoly jsou diskutabilní, za všechny příklad opisu, kterak Meinhofovou „fascinoval“ (str. 26) proces s čtyřmi žhář z Frankfurtu doprovázený popisem jejího zázemí, dětství... Diskuse nad těmito pasážemi však není diskuse nad prací samotné Daňkové, která dostatečně odkazuje na další prameny, spíše diskuse nad samotným charakterem literatury (či prací) zabývající se profily jednotlivých politických aktérů – dětství Napoleona, kariéra Meinhofové, původ Hitlerovy babičky, Pascalův vztah k náboženství aj., to vše spadá do stejné kategorie psychologizujících textů či biografických údajů, z nichž může, ale nemusí být správně vyvozen (interpretován) motiv a smysl jejich akcí. V případě teroristů se můžeme v sekundární literatuře setkat s obrázky typu: „byl z chudého prostředí a jeho dětství nestálo za nic, takže v sobě měl spoustu hněvu - nemůžeme se divit, že byl terorista“ (př. Boock), „byl fracek už jako dítě, rostl pro šibenici, nemůžeme se divit, že je kazil a byl terorista“ (př. Baader) a pak „byla z bohaté a šťastné rodiny, takže se nudila - nemůžeme se divit, že ji zkazili a stala se z ní teroristka“ (př. Albrechtová). Implikace jakýchkoliv vysvětlení sociálně-psychologický profilem je, jak je zřejmé, ošidná. Taková vysvětlení obvykle mají nízkou informační hodnotu. Každý měl nějaké dětství a většina lidí mívá i důvody pro své činy. Není-li zvykem v textech věnovaných CDU/CSU zkoumat dětství jejich členů, proč by tomu mělo být u RAF jinak? To ovšem není kritika namířená proti recenzované publikaci. V případě textu Daňkové tato kresba v první kapitole doplňuje obraz dění a aktérů konce 60. let, zvyšuje přehlednost a čtivost textu, tedy svoji funkci plní, a nelze jí upřít její místo. Ani v kontextu jiných podobných studií není pak něčím zcela neobvyklým.

V druhé kapitole začínající po osvobození Baadera z vězení, opisuje autorka první fázi vývoje RAF, 1. generaci členů skupiny. Zabývá se jejich cestou k ozbrojenému boji, spoluprací s Palestinci, kteří skupině poskytli zázemí a – byť i nedokonalý – výcvik. Krom činnosti skupiny, jejího vývoje, v případě první generace vrcholícího zatčením vůdců skupiny, jsou zmíněny i programové materiály RAF, manifesty, jejichž jazyk a stylistika byla přinejmenším problematická. Vyjdeme-li z úvah autorky o nesrozumitelnosti textů a kryptického dojmu, kterým působily, můžeme spekulovat i tom, zdali tyto manifesty měly opravdu sloužit ke komunikaci s cílovým publikem, zdali spíše neměly pouze doplnit profil skupiny a umožnit tak její (kulturní) začlenění do ultralevicového „hnutí“. Velká část textu je věnována vězněným teroristům a jejich právníkům, z nichž někteří byli sympatizanti a někteří později dokonce aktivní členové skupiny.

Některé informace v knize jakoby přicházely z jiného světa, pokřivené vztahy uvnitř RAF zvláště v 70. letech, popis vztahů mezi vůdci a členy skupiny (str. 44-45) – sociální moc, kterou drželi členové užšího jádra, způsob, jakým ji uplatňovali nad členskou základnou (např. přijímáním a vylučováním z okruhu „vyvolených“) jsou takřka neuvěřitelné. Nicméně vzhledem k tomu, jak často se s podobným mechanismem setkáváme (i v českém prostředí), nepochybně pravdivé.

Do značné míry je už od první kapitoly naznačován cyklus akcí ze strany státu, reakcí ze strany RAF, dalších reakcí státu, přijímání zákonů a snahy potlačit militantní podzemí atd. Velkou pozornost věnuje autorka propagandě ze strany RAF nepoměrně úspěšnější než byly manifesty, odkazům na

Třetí říši, se kterou bylo srovnáváno tehdejší Německo, a mučednickému kultu uvězněných členů skupiny. V knize najdeme i legendární citát z dopisu Holgera Meinse (zemřel na následky hladovky v roce 1974): „entweder mensch oder Schwein - entweder überleben um jeden preis oder - kampf bis zum tod - entweder problem oder lösung - dazwischen gibt es nichts“¹. Tedy v překladu autorky: „budťo člověk nebo svině, budťo přežít za každou cenu, nebo boj až do skonání, budťo problém, nebo řešení, mezi tím není nic, vítězství nebo smrt“ (str. 58). Ve třetí a čtvrté kapitole je chronologicky a komplexně popsáno období největší aktivity RAF, které spadalo zároveň do období největšího rozmachu levicového terorismu v druhé polovině minulého století. Jde o období činnosti druhé generace RAF, která realizovala nejvýznamnější akce (1975 obsazení německého velvyslanectví ve Stockholmu, atentát na spolkového generálního prokurátora Bubacka 1977, vražda J. Ponta, únos a poprava M. Schleyera). Je zřejmé, že silnou motivací druhé generace byla snaha o osvobození vězňů RAF, což autorka opakovaně zmiňuje. Bylo to zřejmé i tehdy a bylo to zřejmé i státnímu aparátu. V té souvislosti není bez zajímavosti dosud kontroverzní otázka smrti vůdců RAF ve vězení Stamheimm (zemřeli Baader, Raspe, Ensslinová; I. Möllnerová přežila) nejasné. Autorka se kloní k oficiální verzi – tedy že šlo o sebevraždu. Möllnerová na druhou stranu dodnes tvrdí, že byli vůdcové RAF zavražděni. Osobně jsem zůstal v této otázce nepřesvědčen. Není pochyb, že RAF lhala a manipulovala a stejně tak není pochyb, že lhal a manipuloval i německý státní aparát. Qui bono? Na rozdíl od RAF německý stát smrtí vůdců RAF mnohé získal (sama autorka upozorňuje, jaký zdrcující dopad tato událost měla na fungování RAF), ochota umírat je u vůdců RAF i v textu samotném zpochybňována – např. v případě hladovek, které vůdcové přerušovali, neb prý existoval plán, podle kterého měli zůstat naživu. Obávám se, že odpovědět přesvědčivě, zda šlo o sebevraždu či vraždu, není možné. Zhodnocen je vývoj německé legislativy reagující na existenci a činnost RAF a prezentovány jsou postoje jednotlivých státních aktérů.

V páté kapitole je zachycena historie RAF od počátku 80. let až do jejího oficiálního rozpuštění v roce 1998. Stěžejní je samozřejmě agenda 3. generace RAF, reflexe mezinárodně-politického vývoje skupinou, orientace na dění okolo mírového hnutí, což se – svým způsobem – odrazilo v aktivitách RAF (útoky na americké vojáky). Popsána je spolupráce RAF s východoněmeckou tajnou službou, která probíhala na bázi vzájemně výhodného obchodu, pro RAF snad výhodnějšího než pro Stasi (poskytnutí azylu hledaným teroristům, výměna informací). Zajímavé aspekty vývoje 3. generace RAF pak byly snahy přejít na profesionální rovinu – a to jak v praktické rovině vedení boje (nezanechávání stop, promyšlené útoky, minimalizace rizika), tak v rovině politické. V rovině politické šlo zejména o pokus o přechod do fáze skutečného mezinárodního terorismu, který se projevil zejména snahou o konstituování západoevropské guerillové internacionály (str. 113-114, zejména 120-126). Zmíněna je i – již sporadická - činnost RAF po rozpadu sovětského bloku 1989-1993 až po její oficiální rozpuštění v roce 1998. Z textu Daňkové je zřejmé, že rozhodně nepatří k apologetům RAF a příležitostně přejímá státní optiku při pohledu na činnost této skupiny. To je však legitimní a je to její právo. Pokud mohu posoudit, nikdy neopomíná i uvést opačné názory či argumenty druhé strany.

Velmi zajímavá a přínosná je závěrečná kapitola, která popisuje reflexi RAF a její činnosti soudobou německou společností. Jen samotné této kapitole by bylo možno věnovat značný prostor, odbudu ji

však jen několika postřehy. Autorka cituje německá média, přičemž krom kontroverzí a stále zřetelných emocí z některých z nich číší i hluboké, snad až propastné přetrvávající nepochopení RAF. Za všechny exaltovaný citát Tageszeitung: „Je to však opravdu tak jednoduché? Lze kulku do hlavy amerického vojáka Pimentala jednoduše označit za historii?“ (str. 142) Ano, je to jednoduché a bezpochyby to za historii označit lze. To, co za historii můžeme označit jen stěží je neštěstí milionů jiných lidí na celém světě a koneckonců jistě i v Německu, i když se nemusí jednat jen o kulku, ale o nemoci, bídu a cokoliv jiného, co lidi potkává. Hledají se i v těchto případech patetická slova? Viníci? Jistě ne. A to je jistě jeden z důvodů, jedna z motivací, palivo do motoru, které i některé členy RAF hnalo dál, to, co lze označit jednoduše za pokrytectví (viz vysvětlení žhářů podané k útoku ve Frankfurtu v roce 1968), ale mnohem spíše a přesněji za rozdílný jazyk, jen stěží umožňující pochopení. A nepochopení a nemožnost se dorozumět jinak, než na primární rovině, prostřednictvím brachiálního násilí, je pak v pozadí ozbrojeného násilí mnoha skupin, nejen těch levicových a už vůbec nikoliv pouze RAF. Zde se skrývá pravdivé jádro motta mnoha násilných střetů, které je často a zcela banálně upřímné: „promluvit si s oponentem jazykem, kterému rozumí“.

Symbolicky pak působí upozornění na vystoupení J.P.Reemtsmy z konference „Fenomén RAF – příspěvky k historizaci“ v září 2004, kdy Reemtsma v úvodním příspěvku hovořil podle autorky v souvislosti s členy RAF o „idiocii“ a „touze po moci“ (str. 149). Přes rozporuplné názory např. na působení bratrů Mašínů si nedokáží dost dobře představit v ČR vědeckou konferenci, která je zahájena vystoupení označujícím je za „idioty“ a „egomaniaky“ a doufám, že se takové „vědecké“ konferenci, konala-li by se snad, i do budoucna bez problémů vyhnu. Nevím, zdali z toho vyvodit obecnou tezi o výrazně vyšší kultivovanosti české vědecké obce oproti německé, protože to může být problém jen samotného pana Reemtsmy, rozhodně to však svědčí o tom, že k vědeckému odstupu má německá společnost při zkoumání tak ožehavých témat stále daleko. Celá závěrečná kapitola v mnoha aspektech uvádí do vnímání terorismu RAF německou společností a ukazuje, že jde o téma již takřka mýtické, v žádném případě však emocí zbavené.

RAF coby mýtus měla a má mnohem větší vliv, než měla jako organizace. Jako organizace byla RAF tragicky neúspěšná. Naštěstí, dodávám já, protože derviši mají tančit. Ne vládnout. Prohrála politicky i vojensky, jako symbol však kulturně ovlivnila (nejen německou) levici, pravici a – jak vyplývá ze studie Daňkové – politický charakter celé země. Její odkaz částečně inspiruje už generace následovníků, nicméně dlužno dodat, že fakticky vzato je historií – je krajně nepravděpodobné, že by se opakovala situace z konce 60. let minulého století a témata, na která se odkazuje militantní levice (viz např. agendu Militante Gruppe, o které byl článek v minulém čísle časopis Rexter) jsou v současnosti obvykle koptována politickým hlavním proudem anebo zcela marginální – příkladem může být téma imigrace, kterou většina společnosti zřejmě vnímá spíše jako hrozbu, a snaha násilnými akty podpořit její růst nezíská levici příznivce, ba spíše právě naopak. Pokud pak je odkazováno na historii dělnického hnutí, je třeba si uvědomit, že dělnické hnutí vznikalo v boji za požadavky dělníků samotných, nikoliv kupř. v boji za požadavky populace kolonií. Z této perspektivy má současné ultralevicové násilí spíše identitární charakter (a kulturní příčiny) než-li charakter konfliktu se stabilními základy vyostřeného střetu zájmů (např. ekonomického – tedy třídního boje). Stručně řečeno – lidé se chtějí mít lépe. Odpuštění dluhů Zimbabwe, zastrašování policistů nebo

minaret na konci ulice ani při nejlepší vůli nepatří mezi to, co by většina společnosti označila za svoji představu „lepšího života“. Ultralevicové projekty stavějící na takovém programu nemohou počítat v jakkoliv dohledné době s výraznější podporou.

V monografii se pak objevuje řada zajímavých postřehů. Jedním z nich je např. role žen v německé ultralevici či – konkrétněji - RAF, kde ženy tvořily většinu členské základny (jako další připomeňme např. skupinu Rote Zora, která geneticky odkazovala i na Hnutí 2. června, jehož další členky pak přešly do RAF). Dalším může být výše zmiňovaná reflexe RAF současnou německou společností. Celkově, shrnu-li svůj názor na monografii Daňkové, se jedná o velmi dobrou knihu a zajímavé téma. Nejen po obsahové, ale i po formální stránce je text nadprůměrně kvalitní. Nemohu mít výhrady ani k jazyku studie, ani k úpravě. Svým způsobem příznačnou je přítomnost seznamu zkratk, chronologického přehledu nejvýznamnějších událostí, rejstříku a seznamu literatury. Nemohu tedy tuto monografii než ocenit a zájemcům o ultralevicový terorismus doporučit.

¹Originál dopisu je možné najít na adrese

<http://www.libertad.de/inhalt/spezial/holger/hm011174.shtml>[ověřeno k datu 6.11.2007]

Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu je vydáván Centrem pro bezpečnostní a strategická studia, o.s. ve spolupráci s Katedrou politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. ▪ Vydáváno dvakrát ročně. ▪ *Výkonný šéfredaktor*: PhDr. Josef Smolík, Ph.D. ▪ *Redakční rada*: PhDr. Josef Smolík, Ph.D., doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D., Mgr. Richard Stojar a Ing. Štefan Danics, Ph.D. ▪ www.rexter.cz ▪ www.cbss.cz ▪ ISSN: 1214-7737